

7 181

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

ГОДИНА XXI

СВЕСКА ЗА МАРАТ

УРЕДНИК

J. Миодрагович

БЕОГРАД

ИЗДАЊЕ И ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1900.

1615
2539

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
N. N. Бр. 2599

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXI

МАРАТ 1900.

БРОЈ 3.

СЛУЖБЕНИ ДЕО

МИ

А Л Е К С А Н Д А Р I

по милости Божјој и вољи народној

Краљ Србије

Проглашујемо и објављујемо свима и свакоме, да је Народна Скупштина, сазвана у редовни сазив за 1899. год., решила и да смо Ми потврдили и потврђујемо

ЗАКОН

О

ИЗМЕНИ У ЗАКОНУ О ДОПУНИ ЧЛАНА 228. ЗАКОНА О ЦРКВЕНИМ
ВЛАСТИМА

од 11. јануара 1899. године

Члан I.

Прва тачка последњег одељка у члану 228. мења се и гласи: „Свештеници и ђакони, који постану чиновници, а који већ улажу у фонд за издржавање свештеничких и ђаконских удовица, ослобођавају се од улагања и у пенциони фонд за удовице и децу умрлих чиновника, изузетно од члана 6. закона о истоме фонду, но они могу и у овај фонд улагати, ако се у року од два месеца од постављења за то пријаве Управи Фондова“.

Члан II.

Закон овај ступа у живот оног дана, кад га Краљ потпише.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
N. N. Бр. 2599

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXI

МАРАТ 1900.

БРОЈ 3.

СЛУЖБЕНИ ДЕО

МИ

А Л Е К С А Н Д А Р I

по милости Божијој и вољи народној

Краљ Србије

Проглашујемо и објављујемо свима и свакоме, да је Народна Скупштина, сазвана у редовни сазив за 1899. год., решила и да смо Ми потврдили и потврђујемо

ЗАКОН

О

ИЗМЕНИ У ЗАКОНУ О ДОПУНИ ЧЛАНА 228. ЗАКОНА О ЦРКВЕНИМ
ВЛАСТИМА

од 11. јануара 1899. године

Члан I.

Прва тачка последњег одељка у члану 228. мења се и гласи: „Свештеници и ђакони, који постану чиновници, а који већ улажу у фонд за издржавање свештеничких и ђаконских удовица, ослобођавају се од улагања и у пенциони фонд за удовице и децу умрлих чиновника, изузетно од члана 6. закона о истоме фонду, но они могу и у овај фонд улагати, ако се у року од два месеца од постављења за то пријаве Управи Фондова“.

Члан II.

Закон овај ступа у живот оног дана, кад га Краљ потпише.

www.unilib.rs Гимназији Краља Александра I: за вишега учитеља језика четврте класе: *Милivoје Поповић*, писар Велике Школе, испитани кандидат, 9. фебруара ове године;

у Гимназији Вука Ст. Караџића: за професора: *Љубомир Јовановић*, професор на расположењу, 12. фебруара ове године.

ПРЕМЕШТАЈ

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, премештен је:

у Гимназију Краља Александра I: *Никола Јанчић*, супленат ваљевске гимназије, по молби, 12. фебруара ове године.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављен је:

у Државној Штампарији: за управника треће класе: *Милан Р. Антић*, начелник министарства народне привреде у пензији, 12. фебруара ове године.

ДУХОВНИ СУДОВИ

РАЗРЕШЕЊЕ

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, разрешен је по молби:

у духовноме суду епархије нишке: *Светислав Р. Жујевић*, писар треће класе, 2. марта ове године.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

РАЗРЕШЕЊЕ

Претписом министра просвете и црквених послова од 3. марта ове године уважена је оставка, коју је на редитељство поднео *Милорад Гавриловић*, члан Народног Позоришта.

СТРУЧНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Претписом министра просвете и црквених послова постављен је:

у Мушкој Учитељској Школи у Јагодини: за хонорарнога наставника пољске привреде: *Петар Стојадиновић*, руковалац државног сталног расадника у Јагодини, 19. фебруара ове године.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом министра просвете и црквених послова постављени су:
у **Гимназији Краља Александра I**: за професорскога приправника: *Живко Јоксимовић*, свршени философ, 15. фебруара ове године;

у **Гимназији Кнеза Милоша Великога**: за професорскога приправника: *Емило Цветић*, свршени философ, 21. фебруара ове године;

у **Гимназији Краља Милана**: за учитеља језика IV класе: *Јеремија Живановић*, професорски приправник исте школе, 31. јануара ове године, и за професорскога приправника: *Драгутин Марјановић*, свршени философ, 31. јануара ове године;*)

у **Гимназији Господара Јеврема Обреновића**: за привременог учитеља музике и нотног певања четврте класе: *Вацлав Ведрал*, свршени конзерваториста, 11. децембра пр. године;

у **Гимназији Св. Саве**: за учитеља језика четврте класе: *Јован Николић*, пређ. предавач, 16. новембра пр. године, и за професорскога приправника: *Коста Костић*, свршени философ, 15. фебруара ове године.

ПРЕМЕШТАЈ

Претписом министра просвете и црквених послова премештен је:

у **Гимназију Краља Милана I**: *Живојин Томић*, учитељ језика IV класе у Гимназији Кнеза Милоша Великога, по потреби службе, 21. фебруара ове године.

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Свима директорима средњих школа и управитељима
виших женских школа

(О састављању школскога буџета)

Како се према последњој законској измени чл. 25. закона о средњим школама из школске касе имају подмиривати све школске и канцеларијске потребе дотичне школе, то Вам препоручујем, да од сада приликом састављања буџета за трошкове из школске касе (према распису од 18. јануара 1899. године ПБр. 540) уз канцеларијске потребе увек рачунате и потребну суму за школски огрев.

ПБр. 1645

11. фебруара 1899. год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић с. р.

) У свесци пред овом погрешно је штампано да су постављени у Гимназији Краља Александра I, зато ово постављење поново штампано.

Свима архијерејима

(Тачка к. чл. 62. закона о таксама)

Духовни суд епархије публичке упутио ми је питање ове садржине: „морају ли таксу у 10 динара, према пропису ТБр. 62. под. к. закона о таксама, плаћати и капелани, ђакони и свршени богослови, кад траже сталну парохију, или се ова одредба законска односи само на оне свештенике, који као стални пароси траже промену парохије?“

Поводом овог питања а на моју молбу г. министар финансија актом својим од 21. фебруара ове год. Пр.Бр. 4822. дао је овакво објашњење: „да сва лица која врше парохијске дужности, па била она ма у ком положају свештеничко-монашке јерархије, плаћају таксу у 10 динара из тачке к. чл. 62. закона о таксама, кад год моле за промену парохије, у којој су дотле парохијске дужности обављала. То, што вреди за свештеника, вреди и за капелана, без обзира на то, што њему дотадашња парохија није стално била придодата, јер је разлог такси у факту тражене измене једног стања, које се у времену молбе већ практикује, а такав је случај и код капелана. Из истог разлога ђакони и свршени богослови, који тек траже да ступе у парохијске дужности, и за које не може стајати ни претпоставка да траже промену парохије, не треба ову таксу да плаћају“.

Ово објашњење г. министра финансија част ми је спровести Вам ради Вашег даљег управљања.

Ц.Бр. 266.

28. фебруара 1900. год.

Београд.

Заступник

Министра просвете и црквених послова,

Министар

народне привреде,

Жив. Живановић с. р.**ПРАВИЛА О УЧИТЕЉСКИМ КУРСЕВИМА**

ЗА ОБУКУ

У РУЧНОМЕ РАДУ

А.

Врсте Курсева

Чл. 1.

Курсева има *нижих, средњих и виших.***I Нижи курс**

Чл. 2.

На нижем курсу учи се: а) из практичног дела у главном све оно што је прописано програмом из овога предмета за основне школе; б) конструкционо цртање; и в) основи теорије и методике Ручнога Рада с познавањем и употребом грађе и алата.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Чл. 3.
Овај курс траје месец и по дана.

Чл. 4.

Нижи курс треба да сврши сви учитељи и учитељице, који раде у мушким народним школама, а који нису овај предмет учили у учитељским школама.

Чл. 5.

Ко сврши овај курс, добива сведоџбу и има права на предавање овога предмета у свима разредима *основне* школе.

II Средњи курс

Чл. 6.

Средњи курс има *практични* и *теоријски* део.

Чл. 7.

У практичном делу учи се у главноме све оно, што је програмом прописано за грађанске школе.

Чл. 8.

Уза сваки предмет иде и цртање дотичних модела и њихових делова.

Чл. 9.

У теоријском делу учи се: а) теорија, б) методика, в) историја Ручнога Рада у народној школи у нас и његово стање у појединим државама у данашњици, и г) познавање и употреба грађе и алата.

Чл. 10.

Средњи курс траје месец и по дана.

Чл. 11.

На овоме курсу курзисте изучавају само једну врсту ручнога рада, а коју о томе одлучује управа курса с обзиром на жељу појединих курзиста.

Чл. 12.

Средњи курс могу слушати они, који су свршили нижи курс и који су овај предмет учили у Учитељској Школи.

Чл. 13.

Ко сврши овај курс има права да предаје дотичну врсту ручнога рада у свима разредима *народних* школа.

III Виши курс

Чл. 14.

На вишем курсу спремају се учитељи за наставнике и управитеље на учитељским курсевима из Ручнога Рада у мушкој школи.

Чл. 15.

На вишем курсу ради се практички и теоријски.

Чл. 16.

Практички се раде главније вежбе из појединих врста Ручнога Рада, које дотични курзиста није учио на нижем и средњем курсу.

Чл. 17.

У теоријском делу проучаваће се метод и све што је потребно за извођење овога предмета у живот, а из теорије Ручнога Рада израђиваће се темати написмено.

Чл. 18.

Виши курс траје месец дана.

Чл. 19.

Но изузетно ове године могу се средњи и виши курс спојити уједно ради спремања наставника и управитеља курсева по окрузима и трајати два месеца.

Чл. 20.

На виши курс примају се првенствено они, који имају редовно све курсеве свршене, а у недостатку ових они, који су до сад свршили бар један средњи и један нижи курс. Но и у једном и у другом случају кандидат ваља да је радио у школској радионици.

Доцније, кад број ових наставника буде већи, узимаће се у првом реду одлични и врло добри учитељи.

Б.

О испитима

Чл. 21.

На нижем курсу испити су *практични* и *усмени*.

Чл. 22.

На практичном испиту курзисте извлаче питања на листићима и израђују дотичне предмете и то из припреме и картонаже по по дана а из столарства и плетарства по цео дан. Свршени модел с цртежом предаје се одбору ради оцене. Оцена се одмах уписује у испитни записник.

Чл. 23.

Усмени се испити полагају из основа теорије Ручнога Рада и употребе грађе и алата. Питања се и овде извлаче на листићима.

Чл. 24.

На средњем курсу испит је: *практичан* и *писмен*. И на овим испитима питања се извлаче на листићима.

Чл. 25.

Практични је испит израда модела с цртежем, који курзисте предају испитноме одбору уочи дана писменог испита и то до 6 часова у вече.

Чл. 26.

Писмени испити трају 4 часа и на њима се описује израда модела и употреба грађе и алата, којим се курзиста служио при изради испитног модела.

Чл. 27.

И на вишем курсу испит је писмен и усмен. Писмени је из теорије а усмени је из свих врста Ручнога Рада. Писмени се испит полаже за пет сахата по свршетку усмених испита.

Питања се и овде извлаче на листићима.

Чл. 28.

На свима испитима ако се кандидату не допадне извучено питање може вући друго, али се при давању оцене ово узима у рачун.

Чл. 29.

Ко на нижем курсу не положи испит, дужан је идућег курса походити нижи курс о свом трошку. Ако га ни овом приликом не положи, министар просвете одлучиће о његовој способности за даље службовање.

Чл. 30.

Учитељице народних школа могу бити примљене само на нижи курс.

Чл. 31.

Средњи и виши курс нису обавезни, али дају првенство у случају утакмице и квалификације за предавање у грађанским школама и на нижим курсевима.

Чл. 32.

Испитни одбор чине сви наставници курса с изаслаником министарства просвете или надзорником дотичног школског одбора који председава.

Чл. 33.

Оцене се дају из сваког модела на пракси са 1, 2, 3, 4 и 5. На крају свршеног курса саберу се оцене из дотичног предмета, па се збир подели с бројем израђених предмета, и добивени количник с десетим и стотим деловима бележи се у списак дотичног предмета, као успех курзисте за време трајања курса. На испитима се добивају оцене, кад сваки наставник да оцену, па се збир подели с бројем наставника. Оцене се дају и из цртежа.

На писменом и усменом испиту оцене су без разломака. Кад се сврше испити, онда се све оцене скупе и њихов збир подели с бројем датих оцена, па се добивени количник даје као *успех у општем резултату*.

Чл. 34.

Оцене се не бележе у сведоџбе већ само у записник и списак, који се води у дупликату, па један остаје у архиви школског надзорника, а други се шаље министарству просвете. И записник испитни и списак потписују сви наставници на курсу.

Чл. 35.

Којим курзистима овај резултат изиђе барем 3, рачуна се да су свршили курс и добивају сведоџбе.

В.

Управа

Чл. 36.

Врховну управу врши и надзор над курсевима води министарство просвете и црквених послова, које издаје сва потребна наређења, ако и у колико нису предвиђена овим правилима.

Чл. 37.

Управитеље и наставнике за све курсеве поставља министар просвете и црквених послова.

Чл. 38.

Управитељ курса и наставници одговорни су за свој рад и материјално и морално.

Чл. 39.

Управитељ издаје потребна наређења за све што се тиче унутарњег реда на курсу, а у извођењу овога потпомажу га сви наставници. По свршетку курса он подноси министру просвете и црквених послова извештај о одржаном курсу.

Чл. 40.

Управитељ курса може казнити неуредне наставнике опоменом, укором и губитком петодневне награде.

Чл. 41.

О новчаним казнама управитељ извештава окружног школског надзорника и окружног благајника, а у општем извештају и министра просвете и црквених послова.

Чл. 42.

Казне се изричу у корист оне касе о чијем се трошку приређује курс.

Чл. 43.

Ако би и управитељ курса био неуредан у дужности својој, радио противно прописаним правилима и програмима, изасланик министарски или окружни школски надзорник може га казнити губитком награде до десет дана, а у случају веће непослушности и неуредности предложити министру просвете и црквених послова за одпуст с курса.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Г.

Изддржавање курсева

Чл. 44.

Трошкове за средњи и виши курс у овој години сносиће министарство просвете и црквених послова, а за ниже поједини окрузи. Идућих година поједини окрузи приређиваће и средње, а министарство просвете и црквених послова само више курсеве.

Чл. 45.

Све набавке за курсеве врши надзорник школски с управником курса, и то тако, да све буде припремљено на 15 дана пре почетка курса.

Чл. 46.

За ситније трошкове окружни школски благајник издаће на квиту управитељу курса потребну суму, о којој ће овај бити дужан да по свршетку курса поднесе рачуне благајнику.

Чл. 47.

Управитељ курса има право на 6—8 динара а наставници курса на 4—6 динара награде дневне за време трајање курса. Курзистима пак издаваће се на име помоћи, према цифри којом буде располагао окружни школски одбор, и то увек на свршетку курса. Ову помоћ не добивају они, који не положе испит.

Чл. 48.

После свршеног курса најдаље за месец дана дужан је окружни школски благајник поднети рачун о утрошку за курсеве министарству просвете и црквених послова као и окружном школском одбору.

Д.

Опште одредбе

Чл. 49.

Сви се курсеви држе редовно за време великог школског одмора, а изузетно за ову годину, кад одреди министар просвете и црквених послова.

Чл. 50.

Кад се тражи одобрење за држање каквога курса, увек ће се казивати: који ће се курс држати и колико ће бити курзиста на курсу.

Чл. 51.

Време почетка појединих курсева одређиваће министар просвете и црквених послова а по предлогу школског надзорника.

Чл. 52.

С престанком курса престаје и дужност наставничка свима наставницама курса. Но ови су обавезни, да алат и грађу с којом су руководили предаду исправно управитељу а овај школском надзорнику, који ће у

споразуму са школским одбором одлучити којој ће се школи предати на послугу и чување. Одговорност наставничка престаје, кад добију разрешницу од управитеља а овај од школског надзорника.

Чл. 53.

Курзисте из 1896., 1897. и 1898. године, које су свршиле курс Удружења за увођење Ручног Рада у мушкој основној школи, сматрају се, да су свршиле нижи курс, само у том случају, ако изуче припремни део на окружним курсевима и ако су свршили столарство и картонажу.

Чл. 54.

Курзисте IV нижег курса, које су свршиле 1899. г. код Удружења за увођење ручног рада у мушкој основној школи по наредби министра просвете, сматрају се да су свршили нижи курс, а курзисте I вишег да су свршиле средњи курс.

Чл. 55.

Они, који су свршили информациони курс и били наставници на курсевима, сматрају се да су свршили виши курс, а ако нису били наставници, као да су свршили средњи курс.

Чл. 56.

Онима пак, који су на страни свршили који курс, одлучиће министар просвете и црквених послова каква ће им се квалификација признати.

Чл. 57.

У свима случајевима где не би било јасно одређено овим правилима како ће се поступити, надзорници школски ће се обраћати министарству просвете и црквених послова за обавештење.

Ъ.

Унутарњи ред

I Ред у радионици

Чл. 58.

На свима курсевима зарад правилности у настави и зарад здравља пази се, да у једној радионици не буде више од 10—12 курзиста.

Чл. 59.

Сваки курзиста добива своје место и алат којим ради.

Чл. 60.

Нико пре знака звона не сме ући у радионицу.

Чл. 61.

Сваки је при раду лако обучен без капута, с припасаном кецељом и у панучама.

Чл. 62.

Никоме није допуштено да сâм узима грађу и да почиње рад док се не нареди. Ко противно овом поступи, биће дужан да плати двоструку вредност употребљене и искварене грађе.

Чл. 63.

Сваки је материјално одговоран за алат и грађу којом рукује, и ако што изгуби или упронасти дужан је платити.

Чл. 64.

За алатке, којима се сви служе, одговорне су солидарно све курзисте дотичне радионице.

Чл. 65.

Узимање грађе без знања наставникова и прекидање рада уписаће се курзисти у неисправно понашање на курсу, о чему ће се нарочито водити рачуна.

Чл. 66.

За време рада курзисте су дужне молити наставника за објашњење за све што им је нејасно.

Чл. 67.

У радионици треба да влада највећа слога и љубав међу курзистима, како доликује наставницима народним. Свађање и вређање говором или шалом строго се забрањује; а ако га буде, управитељ ће први пут опоменути курзисту на само, други пут пред друговима, а трећи пут казнити губитком петодневне помоћи. Ако и ово не помогне, такав ће се курзиста одлуком наставничког већа одмах отпустити с курса.

Чл. 68.

Овакав курзиста дужан је идуће године о свом трошку да сврши курс.

Чл. 69.

Распоред часова рада биће овако: пре подне: од $6\frac{1}{2}$ — $7\frac{1}{2}$ теорија, од $7\frac{1}{2}$ —8 доручак, од 8—12 практични рад и цртање. После подне од $2\frac{1}{2}$ — $6\frac{1}{2}$ практични рад.

Чл. 70.

Управитељ курса с наставничким већем одређиваће кад ће која група имати часове цртања. Ови часови одређиваће се за сваку групу сваки дан кад су практични радови.

Чл. 71.

Сваки наставник предаје цртање из свога практичног предмета сâм.

Чл. 72.

Управитељ курса ако је на курсу до 25 суделовача предаваће и сâм који практични предмет и теорију, а ако има више од 25 курзиста предаваће само теорију.

Чл. 73.

Одсуствовање с часова и задоцњавање или напуштање часова без до-пуштања управитеља курса повлачи за собом казну и сразмеран губитак помоћи; а ако ово постане учестано и отпуст с курса.

Чл. 74.

Кад наставник да знак, да је рад завршен, сваки курзиста за пет минута оставља свој недовршен рад на одређено му место, очисти место и доведе у ред свој алат а по том излази из радионице; те да би се иста на време могла очистити и добро проветрити.

Чл. 75.

Госте за време рада примају само наставници и управитељ курса, а курзисте не смеју прекидати рад.

III Ред на теорним предавањима и конференцијама

Чл. 76.

Почетак теорних предавања и конференција оглашава се звоном.

Чл. 77.

Сваки курзиста одмах после звонцета долази на предавање и кон-ференције и остаје на њима до свршетка рада.

Чл. 78.

За време предавања и конференција влада тишина. Није допуштено, да се за то време курзисте занимају ма чим другим.

Чл. 79.

Кад управитељ курса сврши сва теорна предавања, онда ће исти-цати поједина питања на дискутовање. Ово вођење разговора врши се на нижем и средњем курсу усмено а на вишем и усмено и писмено. Ови ча-сови зову се конференције.

Чл. 80.

Конференције су за то, да се на њима пречисте поједина питања, која су због краткоће времена остала нејасна, и да се погрешно стечено знање исправи. С тога је потребно, да на њима учествују све курзисте.

Чл. 81.

У учешћу на конференцијама и о активности појединих курзиста на њима водиће се строго рачуна при давању оцена.

Чл. 82.

На конференцијама се води разговор само о оним питањима, која је истакао управитељ курса. О питањима пак, која истакне који од кур-зиста, водиће се разговор само онда, ако их управитељ одобри.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Чл. 83.

За време конференције говориће само онај, који добије реч од управитеља курса. Није допуштено утицање у реч. У дебати је сваки дужан поштовати туђе мишљење и не вређати другога својим говором.

Чл. 84.

Ко би у дебати вређао другога или би утицао у реч те тиме кварно ред, тога ће управитељ први пут опоменути, а у поновљеном случају искључити с конференције било за тај специјални случај или на свагда.

III Ред у општем стану

Чл. 85.

Свуда, где се може, тежиће се да курзисте заједно станују а по могућству и да се хране.

Чл. 86.

Становање у општем стану није обавезно, али ко се одлучи на то, дужан је придржавати се строго реда, који влада у њему и који проишпе управитељ с наставницима.

Чл. 87.

Онде где се удеси општи стан треба да сваки курзиста понесе постељу за себе.

Чл. 88.

Само здрави учитељи могу становати у општем стану.

Чл. 89.

Учитељице не могу становати у општем стану ни у ком случају.

Чл. 90.

Ред у општем стану прописује управа курса и по њему су дужни управљати се све курзисте.

ПБр. 1863.

16. фебруара 1899. год.

Београд.

Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић с. р.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

751. САСТАНАК

12. јануара 1900. год.

Били су: председник д-р **В. Вакић**; потпредседник **Ст. Ловчевић**; редовни чланови: д-р **Светолик Радовановић**, д-р **Михаило Петровић**, **М. Марковић**, **Сретен Ј. Стојковић**, **Јован Ђ. Докић**, **Л. Лазаревић** и **М. Влајић**; ванредни чланови: **Петар А. Тина** и **Владимир Зделар**.

За пословођу: **М. И. Шеварлић**.

I

Прочитан је и примљен записник 750. састанка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 4. овога месеца, ШБр. 677. којим је спроведена Савету на оцену молба г. Мите Стајића, дворског књижара, који је молио за одобрење, да се може употребити у III разреду основних школа за уџбеник „Земљопис Краљевине Србије по речним сливовима, са животописом“, од Дим. Ј. Соколовића, учитеља.

Савет је одлучно: да се умоли г. М. Влајић, надзорник основних школа за град Београд, да изволи ово дело прегледати и Савету реферовати о томе, да ли се оно може употребити за уџбеник у III разреду основних школа.

III

Прочитан је реферат г. Л. Лазаревића, редовног члана Савета, о рукопису: „Дете у породици и школи, читанка за моралне поуке“ од г.г. **Љ. О. Дачића** и **Вл. Т. Спасојевића**, који су је понудили за уџбеник у I разреду грађанских школа.

Реферат г. Л. Лазаревића гласи:

Главном Просветном Савету

Реферујући Главном Просветном Савету о саставу г. Влад. Спасојевића под натписом *Дете у породици и школи*, предложио сам да се у рукопису његову учине извесне измене. Главни Просветни Савет одлучно је да се рукопис исправи према напоменама мојим.

Кад сам поново добио рукопис г. Спасојевића, видео сам: 1, да нису усвојене све напомене; 2, да је промењен и натпис књижи (сад се зове: Дете у породици и школи. Читанка за моралне поуке. За први разред грађанских школа по програму саставили...; а раније: Дете у породици и школи. Читанка за моралне и грађанске поуке); 3, сад је поред г. Спасојевића дошао као нов радник и г. Ж. О. Дачић.

Уз рукопис иде и једно писмо, упућено Главном Просветном Савету, у којем г. г. приређивачи ове читанке (ваљда је случајно изостао потпис г. Спасојевића) веле да су неке напомене моје усвојили, и ако су противнога мишљења, а дају разлоге са којих нису могли усвојити мој захтев да се изостави чланчић: *Један рачунски задатак* и прича: *Сестринска љубав*.

Остајући и сада при ранијем мишљењу свом: да се оба поменута прилога изоставе, навешћу и који нов разлог за своје мишљење. Истина је, како веле и г. г. Дачић и Спасојевић, да се за читанке „не тражи да у њима буду све оригинални прилози“... Састављачу читанке допуштено је да одабере и из домаће и из туђих књижевности најлепше прилоге; али пошто читанка гроба прво да заинтересује, па да поучи, не могу у њу улазити прилози који су деци већ познати, не могу се у читанке уносити састави који су већ ушли у деčју књижевност. Као што се може рећи да је нека књига деčја „могла и не доби до ученика“, може се, а још са више разлога, казати да је *могла и доћи*. И да ли је одиста толика оскудица у грађи за једну овакву читанку, да се у њу морају уносити и чланчићи који су већ ушли у деčје књиге? Ја сам начелно противан оваквој позајмници.

Причу *Сестринска љубав*, и сад велим, ваља изоставити. Ако би догађај, који је у њој испрочан, баш и био истинит, он не мора само зато што је *истинит*, ући у читанку. Необична је она борба што је води девојка са гладном курјачицом; тужан је и одвратан свршетак те борбе кад курјачица растрже храбру девојку; чудан је и неверојетан случај да деčко један, ђак, засни, од страха и од умора, у сандуку, где га је сестра склонила од курјачице, и то онда кад сестра, ту уз њега, води очајну борбу са гладном курјачицом. Шта има ту за углед деци? Господа преређивачи ове читанке опазили су и сами да је ова прича незгодна, па су је прерадили, што им се „учинило да је боље за циљ, коме ова књига ваља да послужи, да ова ваљана сестра остане као победилац над зверовима, а не да је зверови растргну“, па су довели шумара у помоћ девојци, те он убије курјачицу. Ја бих рекао да би још „боље било за циљ“ да су и онога деčка у сандуку пробудили, или да му нису ни дали да засни. — Наћи ће се и у нашој књижевности лепших примера за сестринску љубав према брату, па да се не морају преносити овакве приче на туђе књижевности.

У реферату сам рекао са шта не би ваљало иза сваке приче стављати и поуку, која се из ње може извести, јер мислим да је боље да тај посао врше сами ученици у разговору са учитељем, него кад им се све пружа готово.

Ако и ове напомене буду усвојене, моћи ће, држим, ова књига, како сам и у реферату рекао, корисно послужити ученицима грађанских школа.

Ситније погрешке из језика на више места обележавао сам писаљком. То ће г. г. приређивачи исправити при штампању. Крупних погрешака и нема.

8. Јануара 1900. год.

Београд.

члан Главног Просветног Савета

Л. Лазаревић

WWW.UNILIB.RS

Према ранијем и овом реферату г. референта о овом предмету Савет је одлучио: да се дело: „Дете у породици и школи“ од г. г. Ж. О. Дачића и Вл. П. Спасојевића може употребити за читанку у Грађанским и Девојачким Школама, пошто се претходно поправи према ранијим и овим напоменама г. референта.

IV

Прочитан је и претресан Наставни Програм из Математике за средње школе и на овом је састанку Савет утврдио Наставни Програм из Математике за I разред средњих школа.

Овим је завршен овај састанак.

752. САСТАНАК

19. јануара 1900. год.

Били су: ПРЕДСЕДНИК д-р **В. Бакић**; ПОТПРЕДСЕДНИК **Стеван Ловчевић**; РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: д-р **Светозар Радовановић**, д-р **Михаило Петровић**, **Архимандрит Кирило**, **Михаило Марковић**, **Сретен Ј. Стојковић**, **Јован Миодраговић**, **Јован Ђ. Докић** и **Милоје Влајић**, и проф. **Вл. Зделар**.

Пословођа **Петар Ј. Петровић**.

I

Прочитан је и примљен записник 751. састанак.

II

Почитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 18. овога месеца ПБр. 840., којим се спроводи Савету на оцену молба г. Владимира Малине, учитеља језика Гимназије Краља Александра I, који је молио да се рукопис његова дела: „Немачка Вежбанка, I део, за сред. школе“ штампа о државном трошку и употреби за уџбеник у I разреду средњих школа.

Савет је одлучио: да се умоли г. Миленко Марковић, професор Гимназије Вука Ст. Караџића, да изволи ово дело прегледати и што пре Савету реферовати о томе, може ли се оно употребити за уџбеник у I разреду наших средњих школа.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 18. овога мес. ПБр. 861., којим је спроведена Савету на оцену молба г. Николе Врсаловића, професора Гимназије Краља Александра I, који је молио за одобрење, да се његова дела: „Геометрија за Грађанске, Девојачке и Више Женске Школе“ I део и „Геометрија за Грађанске, Девојачке и Више Женске Школе, II део“ могу употребити за уџбенике у школама за које су намењене.

Савет је одлучио: да се умоли г. Владимир Зделар, професор Гимназије Вука Стеф. Караџића, да изволи оба ова дела прегледати и Савету реферовати о томе, да ли се она могу употребити као уџбеници у Грађанским, Девојачким и Вишим Женским Школама.

IV

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 18. овог мес. ПБр. 862, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Николе Врсаловића, професора Гимназије Краља Александра I, који је молио за одобрење, да се може употребити за уџбеник у народним школама његово дело: „*Геометријски облици*“, први појмови из Геометрије за сва 4 разреда основних школа“.

Савет је одлучио: да се умоли г. Милош Велички, управитељ Грађанске Школе у Београду, да изволи ово дело прегледати и Савету реферовати о томе, може ли се оно употребити као уџбеник у нашим основним школама.

V

За члана комисије за израду Наставнога Програма из Српског Језика за Више Женске Школе Савет је раније био одредио г-ђцу Василију Раденковићеву, наставницу београдске Више Женске Школе.

Ну како сада г-ђица Раденковићева није више у државној служби, то је Савет одредио за члана поменуто комисије г-ђицу Станку Глишићеву, класну учитељицу Београдске Више Женске Школе на место г-ђице Раденковићеве.

VI

Продужено је претресање Наставнога Програма из Математике за средње школе и на овом састанку утврђен је Наставни Програм за II, III, IV, V, VI, VII и VIII разред.

Овим је завршен овај састанак.

753. САСТАНАК

26. јануара 1900. год.

Били су: председник **д-р В. Бакић**; потпредседник **Стеван Ловчевић**; редовни чланови: **Богдан Поповић**, **д-р Михаило Петровић**, **Михило Марковић**, **Сретен Ј. Стојковић**, **Јован Миодраговић**, **Јован Ђ. Доклић**, **Лука Лазаревић** и **Милоје Влајић**.

За пословођу: **Миладия И. Шеварлић**.

I

Прочитан је и примљен записник 752. састанка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 25. јануара ове године, ПБр. 1074, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Зарија Р. Поповића, статистичара министарства просвете и црквених послова, који је своју књигу „Пред Косовом“ понудио на откуп за поклањање ученицима Богословије, учитељских, средњих и грађанских школа.

Пошто је ово дело познато члановима, то је Савет одлучио: да се књига „Пред Косовом“ од Зар. Р. Поповића, статистичара министарства

WWW.UNILIB.RS

просвете и црквених послова, може препоручити за поклањање ученицима: грађанских, девојачких и нижих разреда средњих мушких и женских школа.

III

Саслушан је реферат г. Михаила Марковића, редовног члана Савета, о молби г. Стевана Никшића, учитеља краснописа и цртања Гимназије Краља Милана I, који је молио за место вишег учитеља вештина у нашим средњим школама.

Према реферату г. М. Марковића Савет је одлучио: да г. Стеван Никшић, учитељ краснописа и цртања у Гимназији Краља Милана, за службује звање вишег учитеља у нашим средњим школама.

IV

Прочитани су реферати г.г. Стевана Предића и Ђуре Ђ. Димића, професора, о делу „Deutsches Lesebuch и т. д.“ од г. Владимира Малине, учитеља језика Гимназије Краља Александра I, који је у рукопису ово своје дело понудио за читанку у вишим разредима наших средњих школа.

Реферат г. Предића гласи:

Главном Просветном Савету

Крајем месеца децембра пр. год. примио сам од г. професора Ђуре Димића рукопис г. Вл. Малине, гимн. учитеља, „Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der Mittelschulen im Königreiche Serbien, mit einer kurzgefaßten Geschichte der deutschen Literatur“ да ово дело, по одлуци Главног Просветног Савета, као други референат прегледам и да кажем своје мишљење, да ли се оно може употребити као уџбеник у нашим средњим школама.

Резултат мојега прегледа имам част саопштити Главном Просв. Савету у овом што иде.

Ова је читанка — то се види и по летимичном прегледу, врло марљиво израђена. Штиво је одабрано и распоређено тачно по начелима, које је г. писац у својем, немачки написаном, предговору истакао, т. ј. он се при распоређивању штива држао начела постојног прелаза „vom Leichteren zum Schwereeren“, а при избору штива имао је пред очима циљ „sittliche Bildung“ и „edle Erholung“. Према томе би ово дело, с неким изменама, могло, овакво какво је, згодно послужити као уџбеник у вишим разредима наших средњих школа, за које и онако немамо никаквих, за потребу наших ђака нарочито удешених, немачких читанака.

Али, пошто је г. Малина ово своје дело довршио још 1895. године, а међутим су наше средње школе добиле нов закон, нов наставни план и према овоме удешен нов програм за предавање немачкога језика, то ова читанка у многим чем не одговара потпуно дидактичким захтевима, који се оснивају на том новом плану и програму. Тако су, на пр., у Читанку унесени неки немачки писци и примери из њихових списа, који новим програмом нису никакво обухваћени (на пр. од Schillera-а „Das Lied von der Glocke“, „Die Jungfrau von Orléans“, а од Goethe-а из „Aus meinem Leben. Wahrheit und Dichtung“, „Italienische Reise“ и т. д.).

Нема сумње, да се успешна настава из немачкога језика, и поред најбоље наставничке спреме, не може замислити без подесних уџбеника, нарочито без добре читанке, и да би наставници овога предмета с најживљим одобравањем примили и као давно жељену олакшицу радосно поздравили

какву добро израђenu и по новом програму удешenu читанку за више разреде наших средњих школа. С тога сам се веома обрадовао, кад сам, прегледавши садржину читанке г. Малине и размисливши о њеној вредности као уџбеника, стекао уверење, да би се од ње могла створити врло добра школска књига, кад би се у рукопису учиниле неке измене, допуне и поправке, које су, по мојем мишљењу, неопходно потребне, и које ћу овде потанко изложити, у нади, да тиме нећу злоупотребити стрпљење Главног Просветног Савета и да ће те моје предлоге евентуално и г. писац радо усвојити.

Ево, дакле, тих — формалних и стварних — измена и допуна које предлажем :

1. Да се *Предговор* и *Напомене* (на крају књиге) напишу на српском језику.

2. Да у штампаном тексту буде заступљена и *лагитица* (у рукопису је све писано голицом).

3. Да се оних пет чланака из германске митологије (под бр. 72, 80, 94, 106 и 116) изоставе, а уместо тога да се унесе у читанку само један чланак из те области (као што је то учинио на пр. Hugo Weber у својој читанци „Die Welt im Spiegel der National-Litteratur. II Theil“, на стр. 5—7, у чланку „Der Götterglaube der alten Germanen“).

4. Да се узме нешто и из митологије старих *Грка* и *Римљана* (као што има у немачкој читанци Веберовој „Die Welt im Spiegel der National-Litteratur. I Theil“ чланак „Die Götter der alten Griechen und Römer“, на стр. 24.—26.), тим пре, што је то новим програмом прописано.

5. Да се од *исама* изоставе оне под бр. 12, 29, 37, 53, 63, 65, 69, 73, 99, 101, 105, 108, 113, 115, 119, 121, 129, 133, 141, 153, 155 и 159, а уместо тога да се унесе и, где буде требало, уврсти: из *Schiller*-а „Das Lied von der Glocke“ „Die Kraniche des Jbyfus“ „Die Bürgschaft“ „Der Graf von Habsburg“ и неке краће, као „Hektors Abchied“, „Senjucht“ „Der Jüngling am Bache“ и т. сл., а од *Goethe*-а: „Der Schatzgräber“, „Der Zauberlehrling“ и т. д.

6. Од *штива* у *прози* да се изоставе чланци под бр. 64, 72, 94, 106, 108, 116, 118, 126, 148, 158 и 167, а уместо њих да уђу у читанку: из *Schiller*-а: Кратка садржина драме „Wilhelm Tell“ и један одељак из текста њена (на пр. појава, у којој Тел скида стрелом јабуку с главе свог сина); исто тако да се унесе кратка садржина и један одељак из текста трагедије „Die Jungfrau von Orleans“, као што је г. Малина то врло zgodно урадио код Лесингових драмских списа „Minna von Barnhelm“ и „Nathan der Weise“, и код Гетових „Göz von Berlichingen“ и „Iphigenie auf Tauris“.

7. Да се скрати Лесингов животпис, под бр. 136.

8. Да се у чланку 156-ом („Schiller und Goethe“) раздвоје биографије тих писаца и да се свака стави на чело чланцима од њих позајмљених.

9. Да се сасвим изостави одељак „Aus der Literaturgeschichte“ а место тога да се у облику засебних, не сувише дугачких, чланака напише кратак преглед развитка немачке литературе. У том послу могао би опет послужити за углед Hugo Weber са чланцима под бр. 21, 27 и 35 у његовој читанци „Die Welt im Spiegel der National-Litteratur, II Theil“.

10. Да се у напомене на крају књиге унесу само *стварна објашњења* и *кратке биографије* поле важнијих писаца, од којих је по нешто позајмљено, а краћа објашњења (на пр. значења туђих речи и т. д.) да се ставе при дну стране, на којој је штиво. Стварна објашњења да се ограниче само на оно што је за разумевање штива неопходно потребно -- јер треба оставити и

WWW.UNILIB.RS

наставнику, да нека места усмено објасни ученицима. — Држим да су немесна онако опширна објашњења, као што их је г. писац навео у напоменама к неким чланцима (на пр. к штиву бр. 80 и 143 има по једна страна, к бр. 146 („Der Erffönig“) две, а к бр. 161 („Sphigenie auf Tauris“) читавих пет страна напомена!).

11. Распоред штива да се удеси по новом наставном програму тако, да се сваком од виших разреда намењени одељак из читанке може читати редом, без прекидања или прескакања.

12. Да се у аустријском правопису, који је г. Малина усвојио за ову читанку — као одиета најпodesнији од свију других, у разним немачким државама употребљених — учине ове, по мојем мишљењу умесне измене:

а) Да се пише: giebst, giebt и gieb¹⁾ а не: gibst, gbt, gib (упор. ergiebig, где се и у Аустрији пише с иза i), и füng,²⁾ hüng,³⁾ güng⁴⁾ (имперф. од fangen, hängen, geben), а не: fieng, hieng, giug.

б) Да се § (округло ee) пише само на крају речи или слога, а не и у средини; дакле: (er) reift, (du) mußt, а не: reist, mußt и т. д.; али: (er) reiste, mußte и т. д.

13. Најзад — last, not least —, да се уз читанку спреми и речник (нем.-српски), у који би ушле речи у њој употребљене. Нарочиту пажњу требало би при том обратити на немачке фразе, које ђаци морају добро разумети, ако хоће темељно да изуче немачки језик. Ми истина имамо један (Поповићев) нем.-српски речник, али је он неподесан за школу, из ових разлога: а) што је скуп; б) што је сувише опширан, јер у њему има стјасет речи, које се у данашњем књижевном немачком језику или никако или врло ретко употребљавају, а којих ће још мање бити у Читанци; и в) што има погрешака у превођењу немачких речи и фраза на српски. — Пошто је писање ваљана речника доста тежак посао, који захтева много труда и времена, то сам мишљења, да се израда тога речника не би морала поставити као conditio sine qua non за улаз у школу ове, претходно како треба прерађене, читанке; али би требало позвати г. писца, да и речник изради у року, који би му Главним Просветним Саветом за то био одређен. —

Кад би се, дакле, ово дело г. Малине удесио онако како сам у овом реферату предложио, оно би, држим, врло корисно послужило школи — боље но ма која од до сада употребљаваних немачких читанака, које су за немачке ученике писане.

Враћајући у прилогу % рукопис г. Малине, захваљујем Главном Просветном Савету на указаном ми поверењу.

Стев. Предић,

проф. Гимн. В. С. Караџића.

Реферат г. Димића гласи:

Главном Просветном Савету

Подносећи у понизности свој реферат о делу: „Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der Mittelschulen im Königreiche Serbien mit einer kurzgefaßten Geschichte der deutschen Litteratur von B. Malina Gymnasiallehrer“ част ми је пре свега замолити Гл. Просвет. Савет а и г. аутора, да ми не замере што сам са овим рефератом, и поред све добре воље више одоцнио, него што

¹⁾ Види разлоге за то у књизи „Orthographisches Wörterbuch“ v. Dr. Dan. Sanders, 2 стр. 48. — ²⁾ види ibid. стр. 41. — ³⁾ в. ibid. стр. 51. — ⁴⁾ ibid. стр. 56.

бих и сам хтео. Дело ово послато ми је на преглед баш онда, кад сам слабошћу а ускоро и жалашћу у породици био спречен, да се поред школске и других дужности забавим њиме интензивније, као што то захтева сама природа посла; бејаш већ у недоумници склоњен, да замолим Гл. Просв. Савет да ме у овај мах разреши почаст и дужности, но ту ме унеколико окуражи сам г. аутор напоменувши ми у приватном разговору по овом предмету, да не морам хитати, када се већ пре тога са прегледом толико одоцило.

Оволико сам сматрао за дужност да кажем унапред — а сад прелазећи на сам предмет стараћу се да будем што краћи, јер проучивши подробице ову читанку нашао сам оно, што обично даје повода и материјала заманијем реферату.

Има томе десетак и више година како и сам предајем немачки језик, и то, већим делом, баш у разредима, за које је ова читанка намењена и за то време измеђасмо неких шест, седам читанака. Све ове читанке осим оне од Ј. Мајзнера „Прва немачка читанка за гимназије“ биле су страна издања, штампана за туђе школе и њихове прилике. Нећу да се упуштам у оцену појединих ових дела, набрајајући њихове добре и рђаве стране, али ово смем овако уопште казати да су главне мане па и тешкоће са овим књигама за наше ученике биле:

- 1.) што већина ових читанака није имала свога речника;
- 2.) што неке нису имале никаква а неке пак недовољно потребна коментара, а овај нам је потребан много пута и за штиво на свом језику, тим пре, разуме се, за туђ језик и још к томе за читанку у вишим разредима, у којој, по самој природи предмета, долазе у штиву овде онде и старије речи и старији облици а и много је што шта везано за народно предање и историју;
- 3.) што је у разним овим читанкама био различит правопис;
- 4.) што је било много грешака у штампи (н. пр. Марно-а „Нјемачка Читанка за средња училишта“);
- 5.) што штиво није свагда одговарало спреми и узрасту дотичних ученика, и
- 6.) што не смем, никако, не споменути, да је било у оваквим читанкама места, где су Немци преливајући се у осећајима своје народности макар и нехотице дирали у туђу националну осетљивост — бар су на мене таке утиске оставила нека места. (Та се њихова ненажња, да не кажем нешто друго, јако илуструје и у њиховим разним „Volks-Atlas“-има, које ми сами, и не слутећи чему то води, уносимо за своје напе у своје школе).

Све ове незгоде и мане уочио је и г. аутор, када се латио, да на основу свог обилног искуства пружи нашој школи читанку, којој наслов исписасмо одмах у почетку ових редова Писао овај колико је тежак по себи — толико је исто частан и похвалан.

Мислим, да нећу погрешити, ако у овај мах пре него што кажем своје мишљење о овој читанци, напоменем, како добро познати писац француских читанака за Немце Carlo Kuhn у једном свом предговору („Französisches Lesebuch, Unterstufe, Bielefeld, v. Leipzig“) вели, да лектира у свакој читанци мора одговарати узрасту (дакле и спреми) оних, који уче стран језик, да местимиче она, т. ј. лектира, може, јављајући се у туђем руву — страном језику — да буде и испод тог нивоа (мерила) а да не буде непријатна ученицима; даље, спомиње исти писац, како у такој књизи има да се огледа ма и у уском оквиру слика живота дотичног народа, чији се језик учи, дакле, у овом случају за нас немачког народа. Овоме, ако неће ко за сувишно сма-

Утрати, смемо слободно додати, да штиво у читанкама за више разреде ваља да буде што разноврсније, јер оно мора да нам буде широка и стамена подлога у дотичном језику, одакле ће доцније сваки појединац према својој потреби поћи даље и усавршавати се.

Ја ћу, после овога, прећи одмах и казати да је г. аутор мал не у свему одговорно поменутих, истакнутих захтевима: а.) У његовој је читанци штиво разноврсно; б.) оно одговара узрасту и спреми ученика, јер пошавши од Grimm-ових и Hebl-ових и т. д. кажа сусрећемо се у њој постепено са свима литерарним облицима; ту су нам чак и одломци из драмских дела класика немачких, ту нам је у прегледу краћем и историја немачке књижевности — по овоме, а према броју (3) недељних часова за нем. језик, од чега нам треба нешто одвојити како за превод са српског на немачки језик тако и за прописане шк. задатке, ова би се књига могла згодно употребити од V до VII па и у VIII разреду наших средњих школа (до душе овај би разред потписани радо резервисао за читање и тумачење појединих одабраних класичних дела); в.) места, у којима би се вређали осећаји наши, нисам нашао; г.) погрешака нема дело изузевши незнатнији број омашака, које су на штиву обележене¹⁾ и од којих сам неке нашао назначене, сигурно, руком пређашњих г.г. референата; д.) правонис је једнообразан, који је као што г. аутор вели у своме уводу на стр. V изводио по признатом делу Juli-a Huth-a „*Musführliches orthographisches Wörterbuch der deutschen Sprache*“.

Остало би још да кажем о коментару и потреби речника. Коментар је у овој читанци од прилике у оној мери израђен уколико га налазимо и у дојаконским читанкама у нас н. пр. у Otto Lange-овој, Leopolda Lampi-a и Matja-овој II делу и то на немачком језику; потписани је пре свега мишљења, да коментар мора бити на нашем језику и да би, имајући на уму наше школске прилике, у овој мери био тек тада довољан када бисмо имали и речник за ову читанку. Да је и сам г. аутор уверења како је за ову читанку потребан ученицима и речник, казује нам и његова примедба на насловном листу „Речи за ову читанку уносим у речник, који ће се сада прештампавати“.

Ако је писац постигао своју жељу и израдио речник или мисли да нам га ускоро да, и то речник у коме би поред првобитног значења речи било и оно, што значи, на дотичном месту у штиву, па ако је још местимце, колико је нашао за добро, уза поједину реч везао и по коју фразу немачку — мишљења сам да се ово дело може примити и да ће бити добит за нашу школу; оно ће се нема сумње, одржати дуже времена као уџбеник и доживети више издања.

Још само нешто. Да би се видело, да је ово издање за наше, српске школе, добро би било да наслов, предговор па и коментар, као што већ рекох, буду на српском језику — па чак, можда ће се ко са мном сложити, да не би згорег било да и оне кратке садржине испред одломака појединих драма и т. д. гласе српски ради веће олакшице ученицима у разумевању онога, што се износи у дотичном одломку.

Буде ли среће, да се ова читанка прими, нека ми не замери г. аутор ако га замолим да унесе у њу: Шилеров лирски снев „Звоно“ у ком нам велики песник, везујући наш живот за поједине моменте при ливу звона, износи живу слику човечја бића; даље баладу „*Bürgschaft*“, у којој право

¹⁾ (стр. IV, V, 6, 15, 23, 30, 31, 38...)

пријатељство савлађује све препоне и сметње, изазива дивљење и отима из груди, по песнику, окорела насилника речи:

„Ich sei gewährt mir die Bitte,
in euerem Bunde der dritte;“

још би ову читанку залично и чланак из читанке Otto Lange-ове „Die Knüttreich zu werden“ (није ми при руци па не знам баш зацело од кога је управо чланак); ту нам се износи на врло уочљив начин пут ка разумној штедњи, тој основици и потки благостања, како појединца тако и целог друштва од-
носно народа.

Завршивши овим својим рефератом, част ми је напоменути, да сам рукопис предао на даљи преглед Господ. Стевану Предићу, професору Вукове Гимназије, с учтивом напоменом и молбом од моје стране, да га по могућству, а из обзира на поменуто задоцњење, што пре прегледа, што је г. професор драговољно и обећао.

Захвалан на поклоњеном ми поверењу, остајем

23. децембра 1899. год.
у Београду.

Главном Просветном Свету
позитивни

Ђура В. Димић,

Проф. Гимн. Краља Александра I.

По саслушању ових реферата Савет је већином гласова одлучио: да у начелу усваја мишљење г.г. референата, с тим, да се дело врати писцу, да га поправи према напоменама г.г. референата, да га удеси по новом Наставном Програму за немачки језик и да га подели на поједине разреде у засебне књиге.

Референтима је одређено свакоме по 40 динара на име хонорара.

V

За члана комисије за израду Наставнога Програма из Гимнастике и хигијенских поука раније је Савет био одредио г. д-ра Селимира Ђорђевића, пређашњег лекара овдашњег.

Ну, како г. д-р Ђорђевић није више са службом овде у Београду, то је Савет одлучио, да се за члана поменуте комисије умоли г. Владимир Малина, учитељ језика Гимназије Краља Александра I.

VI

За тим се прешло на читање и претресање Наставнога Програма из математике за реални одсек наших гимназија.

На овоме је састанку утврђен Наставни Програм из математике од I—VIII реалног одсека гимназијског

Овим је закључен овај састанак.

754. САСТАНАК

4. фебруара 1900. год.

Били су: ПРЕДСЕДНИК: д-р В. Бакић; ПОТПРЕДСЕДНИК: Ст. Ловчевић;
РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: Богдан Поповић, Архимандрит Кирило, Михаило Марковић,
Ср. Ј. Стојковић, Ј. Миодраговић, Јован Ђ. Докић, Лука Лазаревић, Милоје
Влајић и ПРОФЕСОРИ: Гаврило Јовановић и Милутин К. Драгутиновић.

Пословођа: Петар Ј. Петровић.

I

Прочитан је и примљен записник 753. састанка.

II

Прочитано је писмо г. Миливоја Симића, директора Гимназије Кнеза
Милоша Великог, од 7. јануара ове године, којим јавља Савету, да не
може прегледати рукопис дела: „Флора околине Пирота“ од д-ра, Луја
В. Адамовића.

Савет је одлучио: да се умоли г. Живојин Јуришић, професор Ги-
мназије Вука Стеф. Караџића, да изволи овај рукопис прегледати и Са-
вету реферовати о томе, да ли се може о државном трошку штампати и
употребити за књижице средњих школа и ученике Велике Школе при-
родно-јестественничког одсека.

III

За овим се прешло на читање и претресање Наставнога Програма
из Српскога Језика за ниже разреде наших средњих школа.

Пошто је у начеду усвојен предлог комисије за израду Наставног
програма из Српског Језика, Савет је утврдио Наставни Програм из Срп-
ског Језика за први разред средњих школа.

Овим је састанак завршен.

755. САСТАНАК

9. фебруара 1900. год.

Били су: ПРЕДСЕДНИК: д-р В. Бакић; ПОТПРЕДСЕДНИК: Ст. Ловчевић;
РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: д-р Светолик Радовановић, Архимандрит Кирило, Михаило
Марковић, Сретен Ј. Стојковић, Ј. Миодраговић, Лука Лазаревић, и Милоје
Влајић; и ПРОФЕСОРИ: Гаврило Јовановић и Милутин К. Драгутиновић.

За пословођу: М. И. Шеварлић.

I.

Прочитан је и примљен записник 754. састанка.

II.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од
3. овога месеца, ПБр. 1267, којим је спроведена Савету на оцену молба

г. Јанка Лукића, ванредног професора Велике Школе, који је молио, да се његов коментар Салустијева дела „Bellum Catilinae“ штампа о државном трошку за потребу ученика Велике Школе.

Савет је одлучио: да се умоли г. д-р Јован Туроман, професор Велике Школе у пензији, да изволи овај коментар прегледати и Савету реферовати о томе, да ли се може употребити за ученике којима је намењен.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 3. овога месеца, ПБр. 1269, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Фрање Елезовића, професора Гимназије Вука Стеф. Караџића, који је молио да се његов коментар уз Вергилову Енејиду штампа о државном трошку и употреби као помоћна књига за ученике Велике Школе.

Савет је одлучио: да се умоли г. д-р Јован Туроман, професор Велике Школе у пензији, да овај коментар прегледа и Савету реферује о томе, да ли се он може употребити за ученике Велике Школе.

IV

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 9. овога месеца, ПБр. 1520, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Жив. О. Дачића, писара министарства просвете и црквених послова, који моли за одобрење: да се његова књига „У слободним часовима“ може употребити за школске и ученичке књижице и за поклањање ученицима о годишњим испитима.

Пошто је ова књига позната члановима Савета, то је одлучено: да се књига „У слободним часовима“, од г. Жив. О. Дачића, може употребити за школске и ученичке књижице и за поклањање ученицима о годишњем испиту.

V

Прочитан је реферат г. Миленка Марковића, професора Гимназије Вука Стеф. Караџића, о „Немачкој Вежбанци, I део“ од Владимира Малине, учитеља језика у Гимназији Краља Александра I, који је молио, да се ова књига штампа о државном трошку и употреби за уџбеник у I разреду наших средњих школа.

Реферат г. М. Марковића гласи:

Главном Просветном Савету

Према писму Главног Просветног Савета, од 21. овог месеца, СБр. 5, прегледао сам приложено $\frac{1}{2}$ дело у рукопису „Немачка вежбанка, I део, за средње школе Краљевине Србије“, од господина Владимира Малине, и част ми је извести Главни Просветни Савет да је ово дело врло добро израђено, те га према томе Савет може препоручити да се штампа за школски уџбеник.

У овоме делу, поред нове грађе и распореда, налази се онај материјал, који је до сада био у I и II делу госп. Малининих књига за немачки језик, само су, наравно, и грађа и распоред и методска обрада боље изведени. Ова књига подмириће врло добро школску потребу у онолико, у колико је захватила нови наставни програм из немачког језика, што га је Савет недавно усвојио.

Пошто је ово рукопис, који ће се тек штампати, нека ми је допуштено да овде учиним неке примедбе, да би књига што боље изашла. Тако:

1. У самом почетку дела унесене су неке напомене, или упуства, које се тичу и ученика и наставника. У колико се те напомене тичу наставника и његова рада, требало би их изоставити, јер је врло незгодно да се у ђачку ручну књигу уноси шта и како наставник има да ради. Напомене које се тичу самих ученика могу остати.

2. На страни 25. у рукопису има оваква једна реченица: „У ком падежу биће предмет, који је у мене, у немачком језику?“ Ову би реченицу ваљало боље стилизовати.

3. На страни 86. при дну, налази се једна изрека; која је по смислу врло тешка, те је ученици неће моћи разумети. Ја сам ову изреку заградио обичном писаљком, и предлажем да се она или изостави или каквом лакшом другом замени.

4. На страни 98. при дну, изређани су облици пређашњег времена од глагола: *begrißen, machen, fragen, arbeiten* и *mäßen*, па после тих облика место „су облици и т. д.“, треба да стоји јесу облици пређашњег времена.

Још има неких ситних примедба, као на пример она на стр. 92.; која се тиче реда речи, и она на стр. 93. која се тиче дужине живота појединих животиња, које ће сам писац зацело при штампању поправити, у толико пре, што сам ја све те своје примедбе у рукопису обележио.

Уз ово дело долази на крају и речник речи за поједина вежбања. По моме нахођењу овај би речник могао бити боље израђен. Прегледајући реч по реч у овоме речнику, ја сам код тридесет и више речи застао, налазећи да њихово значење није потпуно и верно означено. Код свих таквих речи ја сам ставио са стране један крет, а то значи, да је значај тих речи, небу рећи негачан, али незгодно и непотпуно обележен. Молим Главни Просветни Савет да умоли господина писца, да он при штампању обрати нарочиту пажњу на оваке речи у речнику.

Ја не могу све ове речи овде наводити, али примера ради навешћу само неколике. Тако:

1. На страни осмој речника стоји: „*Der Baumcifer* = неимар“. Поред речи *неимар* требало би ставити и друго које значење познатије деци.

2. На страни петој речника, код глагола „*meifern*“, обележено је значење са *мечати, вецати*. Неће бити вецати него вречати.

3. На стр. 7. стоји: „*Die Mücke* = комарац“. Комарац долази у ову групу инсеката, али има своје засебно име, и неће бити да реч „*Die Mücke*“ — значи само комарац.

4. На страни седмој стоји реч: „*flattern* = вијати се“. За реч „*flattern*“ ми имамо и других глагола, који боље означају смисао глагола „*flattern*“, на пр. *leirshati* се и т. д.

5. На страни седмој стоји глагол „*folgen* = следити“. Поред овог значења требало је ставити и друга значења овога глагола.

6. На страни дванаестој стоји реч: „*Die Auflösung* = одгонетљај“, и ништа више. „*Auflösung*“ значи одгонетљај само код загонетака, али ова реч има и других значења, и та значења требало је поред ове речи ставити, на пример: разрешење и т. д. као најближе, да друга значења и не помнем.

7. На стр. 19. стоји: „*Die Klinge* = оштрица“. Не може никако бити „оштрица“, већ или „оштриц“, како се у Шумадији говори, или „оштрице“, као именица средњег рода.

8. На страни 26. у речнику стоји реч: „Das Gebüsch = грм“. И ако у Вука стоји да се у западним крајевима грм зове „Gebüsch“, опет за то требало је поред „Gebüsch“ ставити и које друго значење, јер „Gebüsch“ није оно што је код нас грм, па је с тога могло поред ове речи доћи и друго које значење, на пр. шумарак и т. д.

Има у речнику речи које се са истим значењем на неколико места јављују. Ја мислим да ово не би требало да буде.

Молим Главни Просветни Савет да прими ову г. Малинину књигу као школски уџбеник, и да ме до краја ове школске године поштеди од послова овакве врсте, пошто сам пречим оптерећен.

Главном Просветном Савету захвалам на поверењу

28. јануара 1900.

Београд.

Мил. Марковић,

проф. Гимн. В. Ст. Караџића

Према овоме реферату Савет је одлучио: да се „Немачка Вежбанка, I део“ од Владимира Малине, може употребити за уџбеник у I разреду наших средњих школа, пошто је писац најпре поправи по примедбама г. референта.

Г. М. Марковићу, у име хонорара за реферовање, одређено је тридесет (30) динара.

VI

За тим се прешло на читање и претресање Наставнога Програма из Српскога Језика за ниже разреде средњих школа.

На овом је састанку Савет утврдио Наставни програм из Српског Језика за II разред средњих школа.

Овим је овај састанак завршен.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

ИЗВЕШТАЈИ НАДЗОРНИКА НАРОДНИХ ШКОЛА

Извештај г. Јосифа Стојановића, надзорника за срез белички, левачки и темњишки, округа моравског.

Господину Министру просвете и црквених послова

По члану 86. закона о народним школама част ми је поднети Вам, Господине Министре, први тромесечни извештај у школској 1899.—1900. години о стању народних школа у срезovima беличком, левачком и темњишком округа моравског.

I. *Расписи, претписи и наредбе.* Све расписе, претписе и наредбе које се ми Ви, Господине Министре, изволели упутити, извршио сам у свему онако, како ми је наређено.

II. *Број ђака и наставника.* — У свима осн. школама поверенога ми округа има свега уписаних ђака 3791. Кад се одгорњега броја одузме 162 ђака који никако не долазе, 85 ђака који су ослобођени и 22 ђака који су умрли, онда се види да у сва три среза има свега уредних ђака 3522. У 35 основних школа има 76 наставника. У јагодинској грађанској школи има два разреда 30 ученика и два стална наставника. У раденичкој школи подружине Женског Друштва у Јагодини има у четири разреда 53 уписаних ученица и једна учитељица женског ручног рада.

III. *Упис ђака.* Старао сам се да се упис ђака изврши у свему по закону о народним школама. У овом послу имао сам доста тешкоћа затога, што је ово прва школска година у којој се врши упис ђака по закону о народним школама, па у том послу нису вични многи управитељи, одбори и свештеници. Сви управитељи и одбори нису на време прибавили податке о непосредној порези и задружном стању свакога родитеља, чије је дете увршићено у свештенички списак. Свештеници нису на време подносили одбору списак само живе деце већ и оне која су умрла. Одбори су због ове нетачности морали да се накнадно извештавају, која су деца умрла, а која су жива. Лекари су извршили преглед ђака по чл. 18. закона о народним школама, али су и они имали тешкоћа у извршењу своје задаће у томе што сви родитељи нису у одређени дан довели децу на преглед и што сви одбори нису позвали на преглед све родитеље по свештеничком списку, већ су позвали само децу оних родитеља коју су одбори одлучили да упишу, а оваквим радом ишло се на

то, да се што мањи број деце упише. Сва преписка о томе вршена је преко поверене ми канцеларије, а тиме је и администрација увећана. У овом послу била ми је главна брига да са упише толики број ђака, колико се може у учионицама сместити по правилима о подизању школа од 19. јула ове год ПБр. 7.609. Кад се овогодишњи број уписаних ђака у сва три среза упореди са бројем уписаних ђака у прошлој школској години, онда се види да је у овој школској години 152 ђака уписано више, него у прошлој школској години.

IV. *Отварање нових школа и одељења.* У овоме просветном округу још се за дуго не може применити чл. 14. закона о народним школама, јер има много узрока, који сметају да се потпуно оствари обавезно школовање све живе деце која су дорасла за школовање. Колико је могућно старам се, да се поступно отварају нова одељења и нове школе, те да се на тај начин увећава и број ђака.

У прошлој школској години уверио сам се, да је у срезу беличком потребно велику општину школе беличке разгруписати па поред школе беличке отворити две нове школе и то: у Драгоцвету за политичку општину двацветску и у Деоници за политичку општину јоханичку. О томе сам Вам, Господине Министре, реферисао актом од 16. октобра ове год. Бр. 1762 и Ви сте изволили усвојити мој предлог. Сада су обе школе спремљене и очекује се постављење наставника. У исто време изволили сте, Господине Министре, на основу мојих извештаја, решити да се отвори по једно ново одељење у школи багрданској, лаништанској, врановачкој и рибарској (ср. белички). Постављени наставници за нова одељења уведени су у дужност.

V. *Преглед школа и администрација школског надзорника.* Све школе походио сам по један пут а неке и по други пут у току ове школске године. У току ове прве ревизије обраћао сам пажњу и на спољашње и на унутрашње стање свих школа. Пошто је ово друга година мојега сталнога надзорништва у овом округу, то сам се у овој години на путу више бавио у оним школама, које још нису уређене као што треба. При прегледу сваке школе испитивао сам: да ли школски одбори врше све своје дужности; да ли су ђаци здрави и посећују ли школу уредно; да ли управитељ и наставници врше све своје дужности; да ли је школа окречена, чиста и снабдевена дрвима и осталим потребама. Сваку неуредност у школама старао сам се да исправим било усменим било писменим путем. Пошто су у прошлој школској години многе сметње у школином животу уклоњене, па је тако и наставницима дата могућност да могу своје дужности уредније водити, то је и мој надзор био строжији према наставницима у овој школској години. Главно је да сам се увек старао, да се у свакој школи све одредбе закона, расписа и наредба тачно и савесно примењују.

Кад сам извршио прву ревизију, упутио сам акт свима управитељима и наставницима, у коме сам укратко изложио све крупније грешке које сам нашао при прегледу школа, па сам им препоручио, да се старају да им школа буде уређена и свима потребама снабдевена у свако доба и да им школски рад буде правилан.

Видећи да су предмети школске администрације у опште хитни, старао сам се да и канцеларијске послове што брже и што тачније отпратим, кад нисам на путу.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

VI. *Школска администрација.* Поред свих досадашњих наредба и препорука да се школска администрација правилно и брзо врши, ипак има управитеља и наставника који су лабави и невешти у вршењу администрације. До сада нисам ни једнога управитеља казнио само због лабавог и неправилног вршења администрације, али увиђам да је потребно казнити неуредне управитеље. Већ сам тражио изјашњење од четворице што нису у време послали школски буџет за 1900. годину и од двојице што нису послали месечни извештај о школи.

VII. *Рад окружног школског одбора.* У овој школској години држана су два састанка овога одбора у начелству округа моравског. Први је састанак био 22-ог октобра и други 25., 26. и 27. новембра ове године. На тим састанцима донете су ове одлуке које се тичу школа у повереном ми просветном округу :

1. Усвојен је предлог школског надзорника о разгрупписавању велике општине школе беличке с тим, да се поред школе беличке отворе нове школе у Драгоцвету и Деоници. У исто време усвојен је надзорников предлог о образовању школских општина за поменуте нове школе.

2. Одлучено је да школски надзорник са чланом из среза левачког г. Василијем Поповићем учини увиђај у селу Мотрићу поводом жалбе грађана и по том реферисати одбору, да ли треба село Мотрић из школе волујске превести у школ. општину жунањевачку.

3. Одлучено је да се према комисијском извештају и молби сељана одобри подизање нове школске зграде у селу Праћини.

4. Одлучено је да се село Мијатовац из школске општине Ђупријске преведе у општину школе праћинске, с тим да заједнички са Праћином на средокраћи подиже нову школску зграду.

5. Одбор је по предлогу школског надзорника одлучио, да председник предузме мере, да се што пре подигну нове школске зграде у Баградану и Варварину.

6. Одбор је у окружном школском буџету за 1900. годину предвидео све суме које су потребне за плату наставника, издржавање канцеларија школских надзорника, ручни рад и оснивање окружног фонда за подизање нових школских зграда у округу моравском.

7. Одбор је по чл. 101. закона о народним школама прегледао и одобрио школске рачуне за 1898. годину.

8. Одбор је по чл. 101 закона о народним школама прегледао и одобрио школске буџете за 1900. годину.

9. Одлучено је да се по молби грађана и предлогу школског надзорника село Пањевац из рибарске школе преведе у општину школе лаништанске, пошто му је у Ланишту и судница општинска.

10. Одлучено је да се, по усменом реферату школског надзорника и члана одбора из среза левачког о резултату учињеног увиђаја, село Мотрић преведе у школску општину жунањевачку, пошто му је тамо и општинска судница.

11. Одлучено је да се крај друма на средокраћи подигне нова школска зграда за општину ратковићску у срезу левачком. У исто време умолих Господина Министра, да одобри да се садашња стара зграда школе ратковићске са имањем изложи продаји, па да се добивени новац употребн на подизање нове школске зграде.

VIII. *Рад месних школских одбора.* У овој школској години само се управитељ школе праћинске писмено жалио, што председник неће да

сазива чланове школскога одбора. Зато сам одмах тражио изјашњење од председника општине рибарске. Остали одбори у опште уредно врше своје дужности. Благајници заједно са председницима и управитељима извршују одлуке одборске и наредбе виших просветних власти, у колико је то могућно према стању школске касе.

IX. *Школске зграде.* Стање школских зграда у толико је у овој школској години поправљено, што су школске зграде у времену школскога одмора поправљене, окречене, очишћене, дрвенарија у њима мрсном бојом премазана, а то је допринело, те су сада у много бољем облику, него што су раније биле. У Врановцу је подигнута нова школска зграда а стара је преправљена тако, да је удешена за два наставничка стана. Велика школска зграда у Јовцу добро је оправљена. Кад се просечно узме, најгоре су школске зграде у срезу белничком, а боље су у срезовима левачком и темњићском.

Одбор школе бунарске (срез белнички) израдио је правила за оснивање фонда за подизање нове школске зграде. Постараћу се да се у овој школској години оснују фондови у свима школским општинама у којима су школске зграде у трошном стању. Овакви фондови постајали би дотле, док би се прикупила толика сума новаца да се може приступити подизању нове школске зграде са наставничким станом. Уз то ће се доцније моћи и из окружног фонда давати позајмица општинама ради бржег подизања школских зграда. Окружни одбор је на мој предлог у окр. школ. буџету за 1900. годину предвидео суму од 5000 динара за оснивање окружног фонда за подизање школских зграда.

X. *Фондови.* Под $\%$ прилажем извештај¹⁾ о капиталима школских и ђачких фондова. Интерес који се годишње добива од капитала ђачкога фонда троши се на набавку одећа и школ. потреба сиромашним ученицима. Капитали си осигурани и њима рукују школски одбори. Старам се са наставницима да се поступно у свакој школи оснује фонд за сиромашне ђаке.

XI. *Школске касе.* Под $\%$ прилажем извештај²⁾ о сумама које школске општине дугују својим школама до краја новембра ове године. Има школа које су се на рачун примања од школске општине задужиле приватним лицима за набавку учила, огрева и других потреба. Свакога месеца по пријему управитељевог и благајничког извештаја пишем окружном начелству посебне писма о свакој школи и молим да се нареди председницима да исплате дуг каси својих школа. За сада моје молбе начелству с наплатом школског приреза и казни прилично успевају, али ипак много би боље било, кад би се прикупиљање месног школског приреза друкчије регулисало. Сада председници месни школски прирез предају непосредно школским благајницима. Школски благајници често, као лични пријатељи председникови, не траже прирез, већ управитељима одговарају: „Нема пара у каси“. У неким местима председник сам чини издатке и прима квите у име багајничково, па по том као готов новац предаје благајнику, да их он у дневник касе заведе. Такав начин руковања касом казује, да је школска каса и данас у рукама председниковим.

Знајући из искуства да је уређење школских каса веома важна погодба за напредак народних школа, размишљао сам и о томе, како би

1) и 2) Ови се извештаји не штампају.

У требало решити ово веома важно школско питање, па сам дошао до оваквога закључка. У чл. 95. закона о народним школама ваљало би увести оваку допуну: „Сваки председник дужан је најдаље до сваког петнаестог дана у месецу предати каси школској дванаестину приреза за прошли месец. За неизвршење ове дужности председник може бити кажњен до 10 динара у корист школске касе којој прирез није на време предат. Ову казну изриче школски надзорник, а извршује је срески начелник који, ако не наплати казну у року од 30 дана, платиће је сам“. Уверен сам да би се школи много помогло, кад би у закон била увета оваква одредба.

У току рада уверено сам се да у неким школским одборима нема спремних и подесних лица за дужности школскога благајника, и да се често избор школског благајника врши по жељи председника. За то би требало у чл. 90. зак. о нар. школама увести измену, да окружни школски одбор на предлог надзорника може поставити за школске благајнике лица из средине школског одбора па и учитеља дотичне школе.

Све о уређењу школских каса учтиво Вам, Господине Министре, саопштавам, као своје скромно мишљење, вршећи у исто време и своју дужност по чл. 86. тач. и зак. о нар. школама.

ХП. Набавка учила и школских потреба. Све школе биће потпуно снабдевене училима и потребама тек тада, када се реши питање о уређењу школских каса на такој основи, да су председници законским мерама принуђени, да у време предају сав школски прирез по утврђеном школском буџету.

Зазнао сам да наставници сами набављају уџбенике за своје ученике. Они ово чине и за то, да себи олакмају посао у настави. Материјал за писање и цртање такође се марљивије набавља. Табле су у време школскога одмора обојене и једна страна удешена за писање, а друга за цртање. Од бољих сам наставника чуо разлоге, због којих су и садашње нове писаљке за први и други разред неподесне у томе, што ђак при писању нема прегледа на самоме листу. Али кад се узме у обзир да почетници тешком муком могу смањити пером на хартији оно што њихов наставник крупним словима на табли напише, и кад се зна да наставник првог разреда треба на часу сваком ђаку посебице да показује и помаже при писању, што се не може потпуно постићи у разреду са 50 ученика, онда се опет јавља потреба да се на листу пишу прегледи, али, кажу поменути учитељи, не онако као у ранијим прописницима само у првом реду, већ треба неколико редова првих исписати бледим и танким словима, речима и кратким реченицама, по којима би ђачић у почетку пером (вукао) писао, и тако саму руку вежбао да правилно пише и у осталим редовима на којима није ништа написано. Држим да не би било рђаво, да се која хиљада писанака приреди и на овај начин, те да се учини покушај, да ли може помоћи такво средство које је употребљавано у старој школи у којој је писање доиста било лепше, него што је сада у новој школи.

Међу многим другим узроцима који су припомогли да се у основној школи занемаре две корисне вештине цртање и писање јесте и тај, што има многих старих и неподесних скамија и што је знатно увећан број ђака у разреду, те је ђачко место стешњено. За то се старам да се у повереном ми просветном округу старе скамије поступно замењују новим, које се израђују по правилима о намештају школском.

Предузео сам мере: да се свака школа поступно снабдева збирком предмета, модела и слика за познавање природе и пољску привреду, да се препоручене књиге и листови марљивије набављају. Сада су и књи-жарнице боље снабдеване школским потребама.

Огревом и осталим најнужнијим потребама многе су школе снабде-вене, али има и таквих школа које у ово зимње доба прилично оскуде-вају и у огреву. У неким местима огрев је за школу врло скуп из про-стог разлога, што диферант зна да новац за продата дрва не може одмах добити и да је неки пут принуђен да нешто „шконтира“, док му се цела сума исплати.

Па ипак кад се поред свих садашњих невоља школских сетим свих невоља у ранијим годинама, онда слободно могу рећи, да се после по-јаве закона о народним школама школска учила и потреба знатно више набављају.

XIII. *Ђаци*. Приликом прегледа школа уверио сам се да у овој школској години здрави ђаци уредније походе школу. Само сам у Вар-варину нашао да родитељи неће да шаљу у школу своју женску децу. Пошто сам нашао да је узрок оваквој немилој појави у неколико ла-бавост рада управитељевог и председниковог, то сам при другом прегледу школа учинио исправку у раду школскога одбора. О овоме сам Вас, Го-сподине Министре, известио и актом од 1. овог месеца Бр. 2132. Из при-ложеног акта од 12-ог овог мес. Бр. 2232. види се да и поред свега старања још имамо 162 ђака који никако не посећују школу. Уверавам Вас, Господине Министре, да се са одборима и наставницима непрестано старам, да се број неуредних ђака сведе на најмању цифру савесно при-мењујући чл. 19., 20., 21. и 86. зак. о нар. школама.

Кад свршим преглед школе увек при поласку говорим ученицима у облику кратке поуке, да се у школи навикају на радљивост, штедњу, пажљивост, послушност, чистоћу, уредност и т. д. У говору истакнем и по коју махну, коју сам међу ученицима запазио сам, или ми је исту на-ставник саопштио.

Ђаци нам у васпитном погледу у овој школској години просечно боље напредују, него што су напредовали у прошлој школ. години.

Међу уредним ђацима има и таквих, који имају доста оправданих изостанака због боловања. Из управитељских извештаја види се да су ђаци у овој школској години боловали од грознице, назеба, главобоље, зубобоље, гушобоље, малих богиња и шарлаха.

Сваки прекид школскога рада због болести одобравао сам на основу чл. 86. зак. о нар. школама, а по предлогу школских лекара. Из при-ложеног извештаја о броју ђака види се да је у овој школској години умрло 22 ђака и то већином од кужних болести, које се у селима доста снажно шире и услед рђавих хигијенских погодаби у начину народнога живота. Колико могу старам се да са наставницима и у овом погледу помогнем народу, али сам уверен, да би на том пољу санитетске власти као стручне могле много више помоћи народу, кад би се срески лекари и лекаринице друкчије преуредили, па да буду јевтинији и приступачнији.

XIV. *Ђачка лекарница*. Ово је друга година како се као стални школски надзорник бринем о народном просвећивању у округу морав-ском. За то време својим сам очима видео, како наш народ још цвилн у мраку празноверица, како се у болести лекару слабо обраћа, па и то

учини тек онда, кад је болест у велико узела маха и болесника довела до смртнога часа. У нашим сеоским школама има приличан број ђака грозничавих, малокрвних, малаксалих, краставих, вапљивих, шугавих, трбобољних, зубобољних, главобољних, кашљичавих и т. д. Родитељи се слабо старају да хигијенске погодбе побољшају и да тим здравље своје узданице поправе. Лекари најбоље знају, како се свака бољка лако развија у средини, у којој се не зна за профилактику, већ се допушта да се често због ситнице дуго болује, па и живот изгуби.

Наше учитељство, и поред најбоље воље и оскудне спреме лекарске, вољно је да притекне у помоћ нашој школској омладини, али не имајући потребних лекова за омање слабости дечје, болећивом душом гледа, како нам ђаци невољно, па и живот губе.

Размишљајући и о томе, на који би се начин могло помоћи нашим ђацима у омањим слабостима, за које родитељи никад не позивају средскога лекара, закључно сам да је потребно, да се по могућности у свакој школи установи ђачка лекарница. За овај циљ могли би лети наставници са ђацима приликом екскурсија скупљати лековите биљке, као што су: хајдучка трава, кичица, зовин и линов цвет, камил теј и т. д. Уз то би се могли набавити и други лекови из дрогерија и апотека, као што су: маст против вапцију, лишајева, красти и шуге, мелем за ране, трава, кшећер, пишадор, амонијак, тивтик, памук, дезинфекциона вода и т. д.

Тога ради писмом сам се обратио лекарима г. г. Јосифу Видаковићу, Зарији Поповићу и Војиславу М. Суботићу млађем, и молио сам их да ми изводе у облику писаног предавања послати упуство за наше учитељство, како бисмо могли у школи вршити дужност лекарског помоћника и у исто време да нам г. г. лекари кажу и то, шта треба као најглавније набавити за ђачку лекарницу и како и кад треба лекове употребљавати. У писму сам им споменуо и то, да ће упуства бити прочитана на првом учитељском већу, а доцније би се могла и штампати ако они одобравају. Још сам их замолио да ме известе хоће ли молбу усвојити и могу ли поменута упуства послати до краја ове године.

Част ми је јавити Вам, Господине Министре, да су наставници школе жунањевачке, по мом ранијем усменом упуству, предузели мере, да у споразуму са средским лекаром, школским одбором и ђачким родитељима из шест села, по могућности пружају помоћ slabим ђацима.

XV. *Родитељско веће.* Да би народна школа могла потпуније извршити одређени јој задатак у васпитању омладине, увиђам да је неопходно потребна и нарочито помоћ од стране родитеља. У свакој прилици препоручујем наставницима, да говоре родитељима и грађанству, да се и они више старају о домаћем васпитању ђака, и да се не уздају да школа може постићи све сама без њихове помоћи. Сада смислиам да на једној страни лист штампам кратак савет у облику заповести школскога старешине, шта треба свака кућа да уради ради васпитања школске омладине. Такав штампан лист наставници ће сваком ђачком родитељу доставити, да прилепи на зиду у кући и да се препоручи, да писмени укућани чешиће гласно читају упуство и да по њему сви поступају.

Видећи да школска омладина у Јагодини стоји у васпитном погледу ниже од омладине сеоских школа, решио сам се да покушам па да и помоћу родитељских вечери уклањам грешке у васпитању. Тога ради држао сам четири месна наставничка већа у Јагодини. На првом састанку саопштио сам наставницима, да сваки од њих напише говор за прво ро-

родитељско вече. Тема је овога говора, да се родитељима и грађанству каже у облику молбе и савета шта треба они да ураде за деџе васпитање у кући и на улици, па да и народна школа може њиховом помоћи потпуније извршити одређени јој задатак. На осталим састанцима читани су и критички су претресани написани говори појединих наставника. По прочитању свих говора, нађено је да је госпођица Анка Милићевићева, учитељица IV разреда женске школе, написала најприкладнији говор за прво родитељско вече. Њој је препоручено да у свом говору учини неке исправке и да по том поднесе на преглед школском надзорнику, који је и сав рад већа лично руководио. Г-ђица Анка је поступила по примедбама, за то сам преко ђака и суда општине јагодинске објавио родитељима и грађанству, да у што већем броју посете прво родитељско вече, које ће се држати у згради основне школе 12-ог овог месеца у три часа по подне.

XVI. *Наставници.* Ово је прва година у животу народних школа, да наставници не очекују премештај по потреби службе, и одмах је свима пало у очи како они много озбиљније почињу рад у новој школској години. Управитељи су се старали да се у време одмора школске зграде преправљају, оправљају, крече, чисте и снабдевају потребама. Тога ради водио сам преписку са многим управитељима и у доба школског одмора, на сам неке оближње школе по потреби походио и наредио што треба.

Морам признати да поред већине вредних и за народно просвећивање заузимљивих наставника има и неколико који су ове школске године у вршењу својих дужности лабавији. Прва година сталнога надзора у народној школи морала је бити година за упознавање, упућивање и обавештавање. Али ова друга школска година треба да буде година, у којој ће се извршивати све што је школски надзорник у прошлој години саветовао и препоручивао. Са тих разлога морао сам у овој школској години казнити неколико наставника због неуредности и о томе сам Вас, Господине Министре, одмах извештавао.

Било је 25 наставника, којима је одобрено одсуство по закону у народним школама. Сазнао сам да има наставника који често одлазе у среска места ради плате па тако и дужност напуштају без одобрења.

Наставници су у опште здрави. Деветнаестог прошлог месеца умрла је Љубица Миловокова, учитељица школе волујачке.

У овој години наставници неуредно примају плату. Због тога сиромашнији наставници често одлазе у среска места и мољакају трговце, да им они по одбитку интереса исплате платне признанице. Рекао бих, да је и ово један од узрока, што неки наставници лабавије врше своје дужности, а кад им приметим, они се правдају и оскудицом у животним намирницама. Боље би и за саму школу било, кад би се удесило тако, да се наставницима основних школа уредно издаје плата на крају свакога месеца и да на ово не утиче питање о прикупљеном порезу. Брига о прикупљању окр. школског приреза могла би се ставити у дужност искључиво финансијским властима. Сматрам као дужност да Вам, Господине Министре, и ово у извештају саопштим као своје скромно мишљење.

XVII. *Настава и непосредно васпитање у народној школи.* У вези ранијег извештаја част ми је саопштити Вам, Господине Министре, да је у току мојега сталнога надзорништва број грешака у настави и васпитању школском прилично смањен у повереном ми просветном округу. И

У овој школској години водим надзор у томе, да сви наставници раде по наставном плану, програму и распореду часова; да настава и непосредно васпитање буду правилни и једнолики; да се грешке у настави и васпитању школском смањују поступно.

На окружном учитељском већу 30-ог септембра ове године саопштио сам наставницима, да су по новом наставном плану у програму раније објављеном у „Просветном Гласнику“, дужни радити у толико, у колико сте Ви, Господине Министре, изволели наредити својим расписом од 30-ог октобра пр. год. ПБр. 19837. За остале наставне предмете саопштио сам наставницима како треба да раде по старом програму, на ипак свој рад да доведу у сагласност са духом новог наставног плана и програма, који сте Ви, Господине Министре, изволели потписати 20-ог септембра ове године, али још нама није званично саопштен. Верујем да нов наставни план и програм са законом о народним школама чине читаву епоху на пољу нашега народнога просвећивања. И пре појаве наставног програма говорио сам наставницима да поред осталог обратe нарочиту пажњу и на начело концентрације у школском раду, т. ј., да све стечене представе наставом буду права целина у децјој свести, а то се сада захтева и новим наставним планом.

У овој школској години много су ређе жалбе, да се наставници у школи служе и казнама које су законом забрањене.

У повереном ми просветном округу има доста школа у којима су управитељи с наставницима своје школе прописали правила о дежурству, редарству и целокупном поретку школском и старају се о извршењу правила.

XVIII. *Школске градине и радионице ручнога рада.* У вези својега годишњег извештаја част ми је извести Вас, Господине Министре, да се сви јесењи и зимски радови у градинама извршују са ђацима и тако се примењују стечена знања на часовима из познавања природе и пољо-привредних поука. Уверен сам да ће наше учитељство, стално живећи у једном месту, марљивије радити у школској градини, јер ће у њој поред успеха наставнога наћи и средства за развитак своје домаће економије.

За сада се у Јагодини предаје ручни рад по програму и то само картонажа. У рековачкој радионици предаје корпарство г. Милан Савић. У Багрдану имамо наставника, али нема радионице. У осталим школама нема ни наставника нити радионица са алатом и материјалом. У школским буџетима за 1900. годину, које је окружни одбор 25-ог новембра т. г. одобрио, нису предвиђене суме које су потребне за увођење овога предмета према Вашим најновијим расписима о ручном раду у мушкој школи. У окружни школски буџет за 1900. годину унета је сума у 2500 динара за набавку плата и материјала као и за курс за учитељско спремање у ручном раду. Ова ће сума бити распоређена на одређени циљ у 1900. години.

XIX. *Књижевнице.* Сада је већа пажња скренута и на уређење школ. и ђачких књижица, које су биле доста запуштене до појаве закона о народним школама. По Вашој наредби од 16-ог прошл. мес. ПБр. 13.130. предузео сам мере, да се за школске и ђачке књижице набављају најпотребније препоручене књиге, које нису у раније доба набављене. У буџетима за 1900. годину предвиђена је сума да се упишу за добротворе Српске Књижевне Задруге школе пољанска, превешка и рековачка.

XX. *Продужене школе.* У овом просветном округу било је четрнаест продужних школа у прошлој школској години. У овој години поред првог разреда отворен је и други разред. Опширнији извештај о овим школама послаћу Вам, Господине Министре, кад ми сви управитељи пошљу податке о свакој школи. Рад је отпочет.

XXI. *Грађанска школа у Јагодини.* У овој школи раде три наставника, од којих су двојица стални, а један је хонорарни за ручни рад. Од 34 уписаних ученика 30 уредно походе школу. Наставници уредно врше дужност. Школа је прилично снабдевена потребама од стране министарства и општине јагодинске. Управитељ се марљиво стара о напретку поверене му школе.

XXII. *Радничка школа женске подружине у Јагодини.* Од 53 уписаних ученица у сва четири разреда 50 ученица уредно походе школу. У овој школи теоријски и практички предаје женски ручни рад учитељицом рада Зорка Миленковићева.

Управитељка школе г-ђа Ленокса С. Живковићка са госпођама чланицама управног одбора ове школе марљиво се стара о напретку својих питомица.

XXIII. *Окружно учитељско и управитељско веће.* 30-ог септембра ове године држао сам веће, на коме су свршени ови послови: Претресана су сва важнија питања из наставе и васпитања школског као и из школеске администрације. Поново сам казао наставницима све на шта пазим при прегледу школа и оцењивању наставника и управитеља, на сам им препоручио да увек извршују све захтеве од којих зависи њихов и школни напредак. Тога сам дана и посебице разговарао са управитељима и наставницима о унапређењу појединих школа.

У почетку већа сви су наставници једногласно изјавили жељу, да телеграмом поздравимо нашега омиљенога Господара Краља Србије Његово Величанство Александра Првог и господина Андру Борђевића, министра просвете и црквених послова. Поздрави су одмах послати.

Бр. 2231.

12. децембра 1899. год.
у Јагодини.

школски надзорник,
Јосиф В. Стојановић

НАУКА И НАСТАВА

ЦРТЕ ИЗ НАУКЕ О ЈЕЗИКУ

О природи, постанку и развјетку говора-језика

Лингвистичко-историски преглед

(наставак)

В. ПСИХИЧКИ ОСНОВИ ГОВОРА-ЈЕЗИКА¹⁾

Језикови задаци у светлости психологије. — Психички организам и његови састојци. — Осезаји, осећање, воља. — Свест и њезина природа. — Моменат „несвеснога“. — Памћење и сећање. — Репродукција престава и других елемената свести и т. д. — Асоцијације, њихови облици и њихова улога у психичком животу. — Асоцијације у језиковном психич. организму.

1.

У нашем говору значајнија је страна психичка него физичка. Физички је елемент нашега говора нешто пролазно, нешто тренутно: чим престане говор, нестаје и гласова, носилаца наших мисли и осећања. Гла-

¹⁾ За овај општи психолошки преглед употребили смо поглавито напред наведено дело *Фр. Јодла*, *Lehrbuch der Psychologie*. Оно је дела синтеза резултата психолошке науке, и нарочито се одликује за нас знатном особином, што много важње поклања поред осталих и језиковној психичкој области. Намера нам је да читаоцу што више олакшамо да боље разуме наше доцније излагање, и отуда наша тежња, да што прегледније изнесемо све најглавније психичке моменте у развјетку језиковнога психичкога организма. Ово је потребно у толико пре што у нашој научној и школској књижевности нема психолошких дела у опште, а још мање дела те врсте у којима би се језик проучавао психолошки.

Х. Штајтал у својим је делима полагао врло много на психолошке моменте у животу језика, и после њега сви новији радници в. *H. Paul*, *Principien der Sprachgeschichte*, 1880¹, 1886², 1898³, Halle, *B. Delbrück*, *Einleitung in das Sprachstudium*, 1880¹, 1884², 1893³, Leipzig, Н. Крушевскиј, *Очеркъ науки о языкѣ*, 1883, Казан (немач. превод у *Internat. Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft*, III, IV, V Band); в. даље дела Остхофа, Вругмана и читаве школе „*младограматичара*“.

сови постају покретима говорних органа; чим се они престану кретати — нестаје физиолошких и физичких момената у говору. И кад се изговори иста реч неколико пута, нема између потребних покрета за њезин изговор физичке узрочне свезе, јер те покрете веже психичка свеза. Психички је организам језиков у стању сачувати траг од ових психо-физичких процеса. Али и физички елеменат у нашем говору-језику има посредничку улогу, он је веза између појединих психичких организама. Без њега не може једна душа ступити у свезу с другом. И поред све пролазне природе своје физички елеменат у говору — артикуловани глас — има особиту службу, врло значајну и корисну: утичући на психичке организме, омогућава им да и после њихове пропасти остане трага од њих. Кад човек умре, свршује с њим и психички му организам, али је он физичким елементом свога говора-језика помогао другим психичким организмима да се развију — и на тај начин језик није ограничен на једно колено, већ је веза која веже више колена што иду једна за другима.

У овоме одељку ради смо упознати читаоце са основима језиковнога психичкога организма више но што је било могућно у претходном. Није потребно наводити више разлога за то, јер је довољно кад се рече, да је језик не само што се тиче његових престава него и што се тиче његове улоге у развоју свести најзнатији део психичкога организма, а поред тога израз мишљења и осећања. Је ли могућно издвојити језиковне психичке елементе из наше свести, и засебно о њима говорити? Истина душевни је живот људи веома сложен, али питање је, могу ли се ти састојци његови издвојити, па и језиковни. Душевни је живот разнострук, разностран; питање је може ли се одвојити оно што је првобитно и што је ново, оно што је трајно и оно што је пролазно? У томе животу језиковни процеси, језиковни елементи, језиковне творевине имају знатан део — и ко хоће да продре у дубину језиковних процеса, да схвати праву природу језика, мораће роњити у дубине човечјега духа, тражити основе човечје душе, суштину општих психичких процеса. Летимични преглед најглавнијих страна човечева душевнога живота, који нам је неизоставно потребан не само да бисмо боље одредили природу језика, него и да бисмо дали здраву основу најзнатијем питању, о којем ће се говорити у овоме послу нашем, тај летимичан преглед најглавнијих психичких момената и елемената наше свести биће за наше потребе довољан, да наше излагање не пређе меру и да задржи своју исконску, популарну намену. Ми смо потпуно свесни о том да само с добрим вођем можемо проћи кроз ову деликатну научну област, не мислимо да смо смели другојаче поступити, и своје читаоце оставити у неодлучности, а свој предмет без оне светлости, коју у лингвистици може пролети психологија. Кад су сви нови научници потпуно у томе сложни, да се све историјске промене језиковне (не само промене значења и употребе речи, промене реченичнога кроја и функција појединих чланова у реченици него се, шта више, и промене гласова) могу

WWW.UNILIB.RS

Уобјаснити, ако се пази на психолошки моменат; — онда куд и камо мора бити таква психолошка основа потребнија, кад се решавају права метафизичка питања у лингвистици: питања о постанку и развоју језика у опште... Као што нас наука о човеку учи, антрополошка и психо-физика је организација иста у људу разних раса и племена који су на истоме културном ступњу, — дакле, биће и психичка основа њихових језика иста, јер су исти закони мишљења, на исти начин утиче објективна природа, — откуда, дакле, толике гдне разлике између језика? — Сваки човек може осим матерњег језика научити да говори још неки језик туђ, на и више њих, како то да не смета у употреби један језик другоме? Неки пут се врше и сложени психички процеси, ни једна реч не бива употребљена. А опет може неко репродуковати читав низ речи без икаква смисла, и ништа не разумети што значе (нпр. у цркви одговарати — латински, словенски и другим старим језиком, а не разумевајући ни мрве од њега...) — овде престаје од речи и гласова никакве свезе немају с преставама предмета. Све су ово примери из свакидашњице, где се морају тражити психички узроци, психички основи, јер не помаже никакво друго нагађање, на здраву разуму основано. А шта тек треба, на да се разуме веома загонетна појава у говору: како то ми не грешимо прелиставајући унутрашњу граматику и речник нашега језика, тражећи плодесну одећу и потребан израз за наше мисли? Ретко бива да узаман тражимо неки израз, неки обрт, и, не могући га наћи, да се правдамо, како нам је „на врх језика“, — обично се на први миг наше воље јављају у намети на службу речи, хитро и неосетно, као што се дешавају и други психички процеси. — Зашто наши ученици не могу постићи већи успех у учењу старих и нових језика — то је питање које мора психологија с науком о језику објаснити, а које ће све дотле остати без правилнога одговора, док г. г. наставници буду заборављали битне погодбе при учењу језика, при стварању и течењу језиковних престава.

Наука не зна за објективни дух, који би одвојен био од субјекта, носиоца његова. То исто вреди и што се тиче језика и његове духовне стране: увек се мора знати да кад говоримо о психичкоме организму језикову, мислимо на један одређени, у једноме од људи, а не на нешто засебно,

Сваки је психички организам опет засебан и самосталан свет у маломе, као и његов органски, физички носилац. У исто је доба он толико променљив да ни за неколико часака не остаје исти. Душевни појави и процеси, који чине основу језику, саставни су део психичкога организма уопште; они чине са осталим психичким елементима органску целину — зато се мора, — ако је потребно изнети свеколико учешће психичких појава у језиковноме животу и развоју, за тим и учешће језиковних чинилаца у развоју духа човека уопште, — позвати општа психологија врло много за савет. Разуме се да нам је много стало било да увек

одржимо везу између уже, језиковне и шире, психичке области, отуда ово залажење и у савним елементарну психолошку дискусију.

Који су елементи психички, што улазе у психички организам језиковни? Наука је утврдила као једну од првих истина да се само научном анализом, само апстрактацијом издвајају прости елементи, проста стања, прости чиниоци у психичком организму. Наш је душевни живот врло сложен, састојци се његови не могу лако издвојити. Пошто и језиковни психички процеси имају карактер, све особине, природу других психичких процеса — разуме се да и за њих вреди што и за остале: и они се не могу издвојити а да се не поквари органски склад, или да се не приступи научној анализи ради практичних или научних потреба.

Психички се организам непрестано развија и мења, али је у овом погледу зависан од телеснога организма, тј. он се мења упоредо с овим, јер се и телесни организам непрестано мења. Друкчији су, дакле, како физички тако и психички организми у разна доба човечјега живота: у младости, у зрело доба, у старости; друкчији, кад смо у болесном или у здравоме стању, кад смо у сну или кад будимо, и т. д. Што вреди *pro toto*, о свеколикој душевној активности људи, вреди и *pro parte*, о језиковној. Ова променљивост психичкога организма заједно са физичким лепо нам објашњава: како је могућно било да се диференцују толики разни лингвистички организми, да у опсегу једнога језика може бити поред највеће сиротиње и највеће богаство, да се једни задовоље у говору с неколико стотина речи, други пак да располажу хиљадама, да једни једва развију просту реченичну наратаку, док други стварају најсложеније производе шпотаке, периоде...

У развиту духа човечјега сматрају се као три главна момента, као три главна чиниоца: утицај спољашности на унутрашњост, када постају *осећаји* (сензације), обрнуто утицај унутрашњости на спољашност, када се јављају *тежње* (акти воље, волице) и унутарње посредовање између ових процеса, према том како се осећа организам: — добро или рђаво под утицајем споља реаговаће на спољашност, — кад бивају *емоције*. Ове три врсте психичких реакција примарних управо су и *снаге* и *форме* у којима се јављају сви душевни појави. А у исто време то су три врсте психичких *објеката*, које наша свест опажа. Оне су, дакле, *форме*, у којима наша свест реагује на спољашност, т. ј. прима утиске из спољашњега света, и покретима делова организма или покретима престава у свести одговара на ове утиске, најпосле оне су и силе покретачице које чине да се спољашњи утисак претвори у покрет делова тела или престава у свести, и да то буде пропраћано особитим осећањима задовољности или бола. Нервни је систем за то удешен према потребама психичкога организма и његових функција, јер централни органи његови, као што је у првом одељку речено, спајају чула, рецептивне органе, преко нерава-спроводника, са органима за реакцију (мишићи и жлезде). Ну

Пошто је језик израз вишега духовнога живота, пошто он помаже да се развију виши облици нашега духа: појмови и груповање, везивање ових појмова, мишљење — особито је важно и потребно да се изнесу како примарни тако и секундарни психички појави, у којима језиковне преставе и њихове групе, а тако и језиковни изрази имају знатан део.

2.

У основи свега психичкога догађања леже осећаји, појави воље и осећање — дакле и у основи психичких процеса који бивају кад се говори. Из њих су разним комбинацијама и на разне начине изведена виша психичка стања, дакле и мишљење, у коме преставе речи имају велику улогу. И ако ми не смемо чинити погрешке, које су неуморни радници у области психологије и филологије новог доба једва поправили: да су мишљење и говор идентични, ипак треба нарочито ударити гласом, да језиковни психички процеси деле све особине свих других псих. процеса, и да потпадају под законе свести, који владају целокупним душевним животом. У првоме одељку потанко је изложено, како је унутарњи језик састављен из чет врта престава, како и у т. зв. неутралном језиковном типу није између ових врта увек равнотежа, јер једном преовлађује једна, другом друга врта престава, док у специјалним типовима (аудитивном, визуелном и моторном) једна врта језиковних престава потискује у позадину свести све друге и замењује их. Ово се може допунити. Познато је, да у људџи, у којих нису сва чула подједнако развијена или у гдекојих неко чуло не може служити као посредник при добивању утисака из спољашњег света, нису хармонично развијене све језиковне преставе, или никако немају једне врте престава. Такав је случај у слепих и глухонемих. Језиковне преставе не живе у свести саме, за себе, нити увек остају „у свести“ — као и све друге преставе. — Све ово што смо рекли може бити објашњено, као што се тумаче остали психички процеси. Због овога пак треба да видимо, како теку психички процеси у опште. Гледаћемо да будемо што краћи. За наше је потребе довољно да видимо како су се основни елементи наше свести: осећаји, осећање и елементарни појави воље груповали у веће психичке форме.

Осећаји постају под утицајем дражи из спољашњег света: то су она стања свести, кад неко чуло спроведе утисак у свест, и тај утисак постане састојак њезин. Оно што се зове осећај даље се не може разлагати, нити му се може тражити претходно психичко стање. И ако при спровођењу дражи и при осећају бивају неки физичко-хемијски процеси у првеној материји, о њима људи немају свести. Напред је речено, како је организован нервни систем, сад само да допунимо његово функционисање, што се тиче примања дражи. Осећаји су сензитивни и сензоријални. Они су осећаји сензитивни, које спроводе нерви, раширени на већој површини; сензоријални су пак они, код којих је чулни орган усредсређен,

прибран. Често се сензитивни осећаји зову општи, а санзоријални — специјални.

Узроци надражаја могу бити двојаки. Једни су енто-перифериски, н. пр. кад се промени особина крви, или течности у ткању због животних функција које се у организму догађају и за време док оне трају. Други су епи-перифериски, кад чулни нерви, спољашњи изданци нервнога система, буду промењени физички и хемиски. Ова је разлика доста знатна за стварање престава о оном што је „ја“ и „не-ја“. Између ове две врсте надражаја не да се повући тачна граница, нити се могу издвојити. Може епи-перифериски надражај остати веома слаб, не изазвати осећање, па ипак да енто-перифериска драж изазове промене, н. пр. у појавама храњења и циркулације крви. — Промене које изазове драж у нервима, чулима, могу бити физичке (механичке) и хемиске природе, и према том се чула деле на механичка код којих је драж само притисак, потрес, као код пишања и слуха, и хемиска, код којих се јављају хемиски процеси, као код чула за осећање топлоте, мириса, укуса и вида. У првим чулни је надражај у томе што спољашња средина изазива периодично кретање завршетака нервних, у другима се спољашња драж претвара у унутрашњу која изазива хемиске мелокларне промене. — Једна чула могу примати утиске издалека — око и ухо, друга само изблиза, из непосреднога додира. „Кожно чуло“ може примати утиске изблиза и издалека — кад осећа топлоту. Оно ће бити историски основно, из кога су се друга диференцирала. — Три су групе органа некога организма, који преносе осећаје: према том могу бити и тројаки осећаји: витални органи — за вегетативни живот, — који доносе грађу за исхрану, органи за покретање који крећу цео организам или делове му, и осећајни органи, чула у правом смислу. Осећајни органи стоје у свези с покретачкима, т. ј. покрећу их мишићи. И органи за виталност свезани су с мишићима, покретним органима (н. пр. за дисање, храњење, за лучење непотребне материје итд.). Међутим чула чине саставни део опште виталности у органскоме телу, у њој примајући учешћа преко многих нерава. Прави осећајни органи, права чула, у овом су погледу одвојена: утисци светлости, боје и звука у свест само доспевају, кад се гледа или слуша; осећа се звук и боја а не стање, у ком је тада око и ухо. Поремећај бива, кад се осећање органово помеша са осећајном садржином. Ретко помажу оваква органа осећања да се обогати она садржина свести, коју у њу уноси само чуло из спољашњег света. Они органи, који најмање својих осећања предају свести, а више утисака добивају из спољашњег света имају велику вредност за развитак свести, за упознавање спољашњег света. Осећаји виталности у овом погледу од најслабије су вредности, осећаји покретности и нижих чула стоје у средини, око и ухо имају у оном богаћењу свести најзнатнији део. А као што нам је познато, и што се тиче језиковних престава око, а нарочито ухо имају капитално значење.

Треба разликовати у раду нерава-спроводника две психичке појаве: утисак (импресију) и осећај (сензацију), а то се разликовање оснива на фактима из искуства, да може бити прв надражен, а да не буде осећаја. У психологији је потребно одвојити ово, на што се у физиологији не мора назити. Још и ово оправдава ове психолошке разлике: осећај се може осећати, ако уредно функционишу перифериски примаоци, спроводници и централне групе ганглија у мозданој кори. И патолошке промене периферискога апарата, кварење (слабљење) нерава-спроводника и повреде у централним деловима доказују како је основано оно разликовање. — Два се још момента узимају на ум код осећаја у овом ужем смислу: пасивни и активни, примање и слободно грађење. Како ће централни органи добити драж с поља, то стоји до природе дражи и до особина чулнога органа. Први апарат доноси у средиште нервнога система само грађу, али је потребно ту грађу прерадити, да би се у свести могао јавити — осећај. Свест није само огледало ствари и догађаја, што су изван ње, ако је осећај преноси с поља у унутрашњост; она је на против саморадња, она непрестано мери грађу — пореди и у свезе доводи. Међутим никад сами и изоловани осећаји не долазе у свест, они у њу доспевају не дакле као осећајне тачке, него као низови њихови, као осећајни „континуум“. Прост је осећај производ астракције. — Чула у свест доносе много грађе, али се сва у свести не јавља израђена у осећаје. Осећаја светлости нема — има осећаја — утисака од разних боја и нијанса од светлости, ми не чујемо звук једнога тренутка, него низ утисака гласовних. У теорији се може тврдити да се из простих елемената развијају сложена стања свести; али у ствари дани су комплекси, који се рашчлањују у делове. Целина је најпре позната, па делови — унаоци може бити обрнуто. Осим тога и у језику видимо како се дане целине, мисли (реченице) рашчлањују у састојке, и тако рашчлањене исказују — речима.

Сваки је осећај, који се јави у животу, резултат поређења и везивања више елемената што стоје на расположењу. Тај је резултат зависан од више других утисака, који не доспевају и исто доба у свест. Свест има и ту особину да памти, да оживљује утиске, нов узрок, да се не сматра како је осећај само наличје дражи и психофизичкога надражаја. Ова спонтаност или активност свести и код осећаја јасно показује да човек мора научити како ће спољашње дражи претварати у осећаје, и ако то изгледа разумљиво од себе за развијену свест, и да без њезине помоћи бива. За то нам пружају леп пример они, чији чулни органи нису могли радити, па кад су били излечени и почели примати утиске, да је најпре требало унети у тај хаос ред, издвајати и поредити, да би се могао створити свет од преостава. Тврдили су неки да се само осећају односи, разлике и промене а не апсолутне садржине, управо због тога што у свест доспева необрађена грађа, што нема засебне дражи, што не може бити свести без спонтаности у поређењу, те битне особине свести. Али то је погрешно, јер пре

односа мора бити нешто што ће у односе ступати; не може из разликовања бити створена садржина која се разликује; не може од појма идентичности постати идентичност садржине. — II у том се греша ако се узме да је ово прво разликовање и поређење при осећају исто што и суђење. До душе клице су суђењу ту, али се оно тек јавља на вишем ступњу развитка. Суђење није процес, који бива при непосредном чулном опажању, то је мислена операција. У осећају се могу опазити разлике, али се не мора рашчлањивати садржај његов у суд, и ако сама садржина тада добива у јасности. У савременој психологији често се тврди напротив, да је осећајно суђење, осећајни суд исто тако исконски као и сам осећај, да је др. р. и суђење примарна психичка појава. Шта више неки су означили прост акат опажања као суд, и то егзистенцијални, који може бити и једночлан, а не бити веза из два елемента мисли, него само исказивати признање или веровање, мишљење и опажање (тако нарочито мисли Brentano и његова школа).

Осећај, који спонтаним радом свести бива допуњен, осветљен и објашњен зову чулна престава, чулни опажај за разлику од психофизичкога надражаја. Може се узети да развитак свести који изазива саобраћај са спољашношћу преко чула иде као непрекидно усвајање и прерађивање осећајне грађе у опажаје и престава. У енглеској се и француској психологији зато узимају изрази „перцепција“ и „презентација“, у Немачкој Vorstellung али и аперцепција.

3.

Да речемо нешто и о осећању („чувствовању“). Осећањем зовемо психички надражај, кад се опажа, примећује да је промена стања у организму или у свести од утицаја на субјекат у добром или злом смислу, да, дакле, при том осећају субјекат осећа пријатност (задовољство) или бол. Осећање не уноси у свест одређену садржину, из које се развија однос ка објекту који је изазвао осећање. — Осећање увек указује на стање субјекта, дакле никад не може имати објективни карактер. Осећања су субјективна страна појава у свести, презентативних и перцептивних. Она више имају међу собом сличности но појави, који су их изазвали. Што се тиче физиолошке им природе, она су централна, и ако нека од њих могу бити локализована у енто-перифериском или у епи-перифериском делу тела. — Често их мешају с осећајима који се могу локализовати (с виталнима, с осећајима покрета, и с кожним), никад се не осећају као објективна садржина свести, нити се могу сvezати с нечим што је с поља. — Пријатност (уживање) и бол, две главне а једна другој супротне врсте осећања, у ствари су сродна стања свести, само квалитативно супротна. Њих није могуће више рашчлањивати, ни одређивати — свако их свесно биће може опажати непосредно. Кад се осећа бол, — или нешто не достаје, нагон није задовољен, потреба није засићена:

или је орган или неко лице и сувише раздражено, веома уморено — дакле субјекат је или занемарен или у опасности. У уживању нагони су и потребе задовољени: драж и могућност да се она прими стоје у повољним односима, функције теку у реду, и још претиче снаге — знак да је организам у повољним приликама, да његове животне и свесне радње иду у реду, или да спољашње силе и дражи потпомажу и олакшавају организмове функције. — Уживање и бол, будући супротни по својој карактеристици, не могу бити заједно, већ се боре о превласт у свести. Колико је један од њих у том успеју — толика им је и релативна јачина. Ако баш није могуће из свести потиснути једно од та два осећања, смањује се контраст што је између њих. И пријатан и непријатан осећај позитивне су природе, јер, зато што су супротни, а и због тога што се у свести не могу јавити оба, — није пријатно осећање само престајање пређашњег непријатног стања, нити је обрнуто непријатно осећање престајање другог. Непријатно се осећање може зато назвати негативним, јер га нико не тражи, оно изазива одвраћање. Уживање и бол, основни квалитети (чулнога) осећања, могу бити различни, чинити читаву лествицу: ти преливи осећања долазе од јачине њихове и од ширења њихова по површини ткања што прима дражи, и од трајања њихова. Пошто је осећање стање одређене јачине и трајања, локализовано на одређеном месту, оно се само квантитативно може изближе одредити: оно може бити краће или дуже уживање, краћи или дужи бол. Највеће је осећање које је најсилније и најтрајније — то исто вреди о пријатном и о непријатном. — Осећања зависе од презентативних елемената у свести: од престава и мисли, које им одређују садржину или модалност. Ако се нешто не осећа или не престава, не може се јавити у свести ни утицај његов што се тиче осећања. Уживање и бол простији су од својих узрока, и ни приближно нису у стању да буду одблесак спољашњег света. Не иде њих она особита вредност што уносе нове садржине у свест, већ што производе нагонску снагу. Не може бити онолико нијанса осећања колико осећаја. Кад би сваки осећај у нашем духовном животу добивао и своју осећајну вредност, не би се могло живети. У језику нема ни много нити тачних назива за осећања: „уживање“ може бити чулно и духовно, исто тако бол. „Радост“ и „туга“ обично се узимају за секундарна осећајна стања.

И ако осећање, примарна појава свести, прати осећај, — засебна је појава психичка, доцније се јавља, није особина или функција осећаја, јер није ни саставни део њихов. Нарочито посматрања патолошких појава пружају доказа да осећај и осећање нису једно исто. Може бити осећаја, а да се не јави осећање, н. пр. код осећаја, добивених тактичним чулом (аналгесија), или може изгубљен бити осећај (анестесија) а да остане бол (анестесија долороза). Примарна осећања зависе 1-во од целокупнога стања свести или од особине активности психофизичке што је

била испред извеснога надражаја, 2-го од јачине и раширености осећаја, 3-ће од модалитета осећаја, 4-то од квалитета осећаја.

Свест није састављена из низа оделитих појава, већ из појава, тесно међу собом везаних, код којих у сваком моменту има и одблесак ранијега стања и припрема за оно које ће тек настати. Свако је стање производ из изједначавања онога надражаја који је доспео у свест, и из онога што је пре у њој било. Према природи и развојку психо-физичкога организма, који прима, он лакше или теже прима дражи што изазивају осећање. Друкчија је ова осећајна реакција у болесних људи, друкчија у новорођенчета; друкчија је у човека, који је прекално свој организам силним телесним напорима, него ли у префињенога чеда *fin de siècle*-а, које се све претворило у нерве. Док јака органска снага чини да јаке дражи годе; — за оне је, у којих су нерви ослабели и изнурени, оно мука, што други или не осећају или им прија. Друкчије прима драж свеж, друкчије уморен, друкчије извезбан а друкчије неизвезбан орган. — Али ако је свест заузета другом интензивном садржином, потребно је да дражи, што изазивају осећања, буду особито јаке. Кад у свест доспе с друге стране јак надражај, за време се изгуби бол од рана, губе се муке и болови друге врсте. Патолошке форме у умоболних, у ипнотизованих и сомнамбулских болесника пружају примера за ово губљење осећања. То исто бива у наркози (хлороформом и етером) и т. д. А у истерији и за време запаљења делова органа, који бивају надражени, надражљивост постаје врло осетна.

Она периодичност, којом се одликује свесни живот, као обележје општега стања психичкога, од утицаја је на осећајност. Како организам тако и делови његови увек имају одређену снагу, коју су ради да претворе у рад, да је ослободе за време док на њих утичу дражи, док их примају и прерађују — и после је морају надокнадити, кад употребе део те енергије. — И слични такви надражаји различне су вредности према томе, да ли је организам у доба прибирања или у доба трошења енергије, у доба активности или у доба пасивности. То надраживање и рад могу, према приликама, утицати пријатно и непријатно. Дакле, уживање је двојако — због мира и због рада. Пошто само гладну и жедну прија јело и пиће, уморну — отпочинак, одморноме рад, рекло би се да се пријатност, задовољавање потреба нашега организма, може осећати само поред непријатности. Нека драж може пријатно утицати, ако се осећа потреба у организму, ако тежи да се нешто учини, и обрнуто нова и дуготрајна драж произвешће непријатан утисак — само се не може сматрати тачном теорија о негативности уживања. Она тражи несвесну вољу. Ове се појаве поглавито јављају у два облика: вредност осећањима увек стоји до данога стања свести и до психофизичких претходних појава. То су навикавање (затупљивање) и контраст (промена): прво је оно стање што настаје кад се идентични или слични надражаји дуго држе или непрестано враћају; друго пак, кад на-

Уступни нагла промена једнога стања у друго. Навика утиче изједначајући и радост и жалост. Она чини не само да не осећамо у почетку непријатне дражи, него и да се оне претварају у пријатне; она ублажава оштрину бола, а чини нас равнодушнима према оном, чему се радујемо. Брише са утисака њихову свежину и чар. Контраст тежи да потре утицај навике, да одржи утицајност дражи. Али контраст не само што доноси и појачава пријатност, не само што судељује кад се „горе“ претвара у „боље“, оно што нема дражи у оно што је има, него и појачава бол. То исто бива, кад је између обичне и нове дражи големо растојање. Може у исто време бити више надражаја: најсиљнији привлачи пажњу, потискује пак из свести тога тренутка осећања што прате осећаје — доказ да утицај једне дражи на осећање стоји до општега стања свести.

4.

Они психички надражаји, који су израз томе да нашем организму потребује дражи, или који су његов одговор на примљене утиске, чија је вредност одређена у осећању — (при чем се ослобођава енергија, која изазива промене у односима организма ка спољашњем свету, и у садржини свести) сви се ти психички надражаји зову *тежња*. Тежња је непосредно везана за осећање, обухвата све оне реакције што их изазивају осећајни појави. Она показује њихову страну обраћену спољашности, т. ј. која је претворена у физички и психички покрет, као што осећање преставаља унутрашњу страну осећаја, кад се, дакле, психичке дражи тичу субјекта а не објекта. Према двогубој форми осећања и тежња је двојака: позитивна и негативна; привлачење и одбијање; жудња и уклањање; потреба и незадовољство. О тежњи се може рећи: то је она радња свести, која не прима оно што је дано, и вредност му не оцењује, него која се врши кад се спрема нешто ново, што ће тек доћи у свест. Ово што се очекује одликује се тим, што потпомаже, чува и увећава осећаје угодности (пријатности, уживања), а умањује, уклања, одбија осећаје неугодности. Може тежња бити неизражена покретима, као што ни сви покрети нашега тела не морају проистацати из тежње. Само они покрети имају психички карактер, код којих у исто доба има у свести поред утицаја дражи и покрета још и осећај, осећање, тежња, извесни психички процес. Они не постају под утицајем спољашњих већ централних дражи (престава, осећања). Физиолошке покрете, које наш организам врши ради свога одржања, не прате појави у свести (— нпр. покрете срца, црева, крвоток, лучење жлезда). Овамо спадају и прости перифериски рефлекси, који су везани за контрактилну материју. — Органи, који врше физиолошке покрете, могу чинити само једне покрете; али и онда, кад се драж промени, за разноврсне покрете потребни су многи разни органи. Органи пак, који чине психичке покрете, у стању су од првога времена произвести не само бар један атрактиван и један репулзиван покрет, него полагаано много веома разноликих покрета. Сви

физиолошки покрети живогa организма могу напоредo бивати — а то је потребно, ако се жели да организм може живети; од психичких пак покрета могу у једно време бити извршени само неки, њихов ограничени број, просто зато, што у свести може бити ограничени број психичких садржина. У човека и свих кичмењака нервни се систем дели у анимални и вегетативни, и један управља психичким, други физиолошким покретима. Централни орган нервногa система, мозак, управља анималним, а спинални и симпатиков или вазомоторски (т. зв. ганглиски) систем физиолошким покретима. Мозак није непосредно везан са симпатиковим системом, и воља не може утицати на његове функције — на ипак имају везе између нервних спроводника и ганглискогa система, отуда може посредно утицати симпатиков систем на мождани, и мождани на овај — дакле неки пут оба система могу утицати на физиолошке и физичке покрете. Бледило и руменило лица јавља се за време осећајних покрета, где вазомоторски систем има посла; и варење хране, на које не утиче воља — потпада под утицај осећања. Штетно утиче слабљење осећања на функције желуца, црне цигерице, црева; неки пут и радосни надражаји ако пређу одређену меру могу реметити ове функције. Симпатиков је систем узрок што се јављају многа стања нерасположености и раздражености. Спинални систем, који у тешкој вези стоји с нервним системом, пружа још више примера ових узајамних утицаја (а он управља секрецијом и покретима срца). Дисање је производ физичких и психичких покрета; свака нагла промена у осећању чини да дисање иде брже или лакше. Може ово бити хотимично и нехотично, јер највећи део процесa при дисању бива нехотично и несвесно, па и за време дубокогa сна, премда се и по вољи може дисати: брзо, споро, силно, лако, н. пр. *кад се говори* и кад се по потреби регулише ваздушна струја, потреба за артикулацију.

(НАСТАВИТЕ СЕ).

ПРИСТУПНО ПРЕДАВАЊЕ ИЗ ХЕМИЈЕ

Д-РА МАРКА Т. ЛЕКО,

ПРОФЕСОРА ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ

Држано 6. маја 1889. године у дворани Велике Школе

(НАСТАВАК)

У колико које тело боље и лакше сагорева, по тој теорији сматрало се, да је у толико богатије флогистоном. Тако на пр. чист угљен, који лако и готово без остатка сагорева, сматран је као тело, које сра-

WWW.UNILIB.RS

Узмерно највише флогистона има, и које је у стању, да и дефлогистованим телима врати флогистон. И за гвожђе каже се на пр. да сагорева, кад се на ваздуху жари. Познато је да се приликом жарења гвожђе на површини превуче неком кртом кором, која приликом ковања, кад је усијана, у виду варница одлеће. Тај производ сагоревања гвожђа по теорији флогистона сматра се као дефлогистовано гвожђе. Ако тај производ сагоревања гвожђа помешаном са угљеном и ту смешу жаримо, добићемо опет чисто гвожђе. По теорији флогистона угљен као тело, које највише флогистона има, повратило је дефлогистованом гвожђу флогистон и тако се жарењем дефлогистованог гвожђа с угљеном добива опет флогистовано или чисто гвожђе. Према томе приликом сагоревања, по теорији флогистона, тело које сагорева треба да постане за толико лакше, колико износи количина флогистона, коју је приликом сагоревања тело изгубило; а кад се опет флогистонује, онда треба да постане за толико теже, колико износи количина примљеног флогистона.

Међутим још и у оно доба, кад је теорија флогистона владала, приметило се, да се приликом сагоревања извесних тела, тежина истих повећава а не смањује, као што би се по теорији флогистона могло очекивати. Тако на пр. из извесне количине гвожђа не добива се мање, већ увек више од оног продукта, који се приликом сагоревања гвожђа ствара, и обратно жарењем дефлогистованог гвожђа с угљеном не добива се више, већ увек мање гвожђа, но што је дефлогистованог гвожђа употребљено. При свем том та важна околност, која се с теоријом флогистона није никако слагала и која је напоследку теорију флогистона оборила, није сметала, да се у ту теорију и даље верује.

То повећавање тежине тела после сагоревања објашњавало се на овакав оригинални, али сасвим погрешан начин. Ако на пр. узмемо две оловне кугле, које су приближно једнаке тежине, па их испод воде обесимо о терације тако, да буду у равнотежи, и кад за тим на једној страни терација закачимо парче плуте, предмет, који је лакши од воде, видећемо, да ће се та страна терација подићи, т. ј. она страна терација, на којој је оловна кугла с плутом постала је привидно лакша, ма да смо јој у ствари тежину повећали.

Сличан случај држало се да бива и приликом сагоревања, само с том разликом, што тело, које сагорева, и производ сагоревања меримо у ваздуху а не у води. Тело, које сагорева т. ј. тело са флогистоном изгледа да је лакше од тела, које је сагоревањем свој флогистон изгубило, с тога, што је флогистон исто онако као и плута специфично лакши од медијума у коме се мери.

Да су се тим сасвим погрешним тумачењем, које је за оно доба врло карактеристично било, присталице теорије флогистона потпуно задовољавале, види се и отуда, што је још и онда, кад је славни француски хемичар *Лавоазје* отпочео борбу противу теорије флогистона, један од

најчувенијих заступника те теорије изјављивао, како га је у почетку вест о Лавоазиевим радовима била јако забринула, јер је мислио, да су пронађени неки нови важни факти противу флогистона, али кад је чуо, да се у тим радовима говори *само* о односима тежина између тела, које сагорева и које сагоревањем постаје, онда се опет смирио и радовима Лавоазија, у погледу објашњавања процеса сагоревања, није за тим давао никаквога значаја.

Међутим *многобројним опитима* на најочевиднији начин доказао је *Лавоазије*, да је теорија флогистона сасвим неоснована, и да се из тела приликом сагоревања не одваја никаква запаљива материја, већ напротив, да се тело, које сагорева једини, с кисеоником и да при том постаје за толико теже, колико износи количина сједињенога кисеоника.

Данас је врло лако не само код чврстих тела, која дају чврсте, већ и код таквих, која дају гасовите продукте сагоревања, као на пр. кад свећа гори, опитима доказати, да су продукти сагоревања тежи од тела, које сагорева.

Ако на један гас теразија метнемо комад свеће и над истом обесимо један цилиндар од лампе, у коме се налазе тела, која ће задржати продукте сагоревања свеће и пошто доведемо теразије у равнотежу и запалимо свећу, видећемо, да ће она страна теразија, на којој свећа гори, бивати све тежа и што дуже буде свећа горела, у толико ће се јасније видети, како свећа горењем постаје све мања и мања и при свем том тежина расте. Она страна теразија, на којој свећа гори, постаје управо за толико тежа, колико износи количина кисеоника, коју је свећа приликом сагоревања утрошила. Ако тежина свеће износи a грама и ако тежина кисеоника, која је горењем свеће утрошена износи b грама, онда ће добивени продукт сагоревања имати управо $a+b$ грама.

Правилним тумачењем процеса сагоревања, експерименталним путем сазнало се дакле, да је кисеоник оно тело у ваздуху, које горење помаже и да према томе горење може бити свуда, где кисеоника има. У *ваздуху* поред кисеоника налази се још један глас у коме, кад се од кисеоника одвоји, не могу ни тела да горе ни животиње да дишу. Тај гас, који је с кисеоником у ваздуху измешан, зове се *азот*. У ваздуху има много више азота но кисеоника. Приближно у 5 запремина ваздуха има 4 запремине азота и само 1 запремина кисеоника. Као што се види, кисеоник је у ваздуху азотом јако разређен. Према томе запаљива тела морају у кисеонику далеко снажније сагоревати но на ваздуху. О томе се можемо лако експериментом уверити.¹⁾ Тако на пр. дрво, које на ваздуху само тиња, кад се унесе у атмосферу кисеоника распламти се и са великим сјајем сагорева. Исто тако и угљен, као и друга тела, која

¹⁾ Експериментом је показано, како дрво, угљен, фосфор и ивође у кисеонику сагоревају.

У и на ваздуху лако сагоревају, као што су сумпор и фосфор, сагоревају у чистом кисеонику далеко интензивније но на ваздуху. Кад фосфор у кисеонику сагорева распростире тако јаку светлост, да је око једва може поднети. И друга тела, која нисмо навикнути да сматрамо као обична запаљива тела, као што је на пр. гвожђе, сагоревају у кисеонику далеко интензивније но што дрво на ваздуху сагорева.

Хемијским испитивањем продуката, који су постали како сагоревањем извесних тела у кисеонику, тако и у ваздуху, доказано је, да су то продукти сједињавања онога тела, које гори, с кисеоником атмосферскога ваздуха или с кисеоником у опште.

И на обичној температури постепено се једине извесна тела с кисеоником атмосферскога ваздуха и то обично *без појаве ватре*, а производи, који се при том стварају исти су као и кад би иста тела и са појавом ватре сагоревала. Такво горење без појаве ватре називамо *лаганим горењем*. Лагано је горење на пр. и процес дисања. Кисеоник атмосферскога ваздуха, који удишемо у наша плућа, доспева одатле у артеријелну крв, тамо се хемијски једини с извесним телима, која кад дођу у додир с кисеоником сагоревају и стварају се једињења из кисеоника и саставних делова оних тела, која у организму сагоревају. Ваздух измешан са гасовитим и испарљивим производима сагоревања доспева кроз венозну крв у плућа, одакле се опет издише.

Код процеса сагоревања обично се прави разлика између тела, које сагорева, и тела, које горење помаже. Тако на пр. водоник, један од саставних делова воде, сматра се као запаљив гас, а кисеоник као гас, који горење помаже. Међутим такво разликовање тела није у свему правилно. Између тела, које гори и које горење помаже стварне разлике у том погледу нема, јер као год водоник што је запаљив, исто тако и кисеоник може да гори. Истина кисеоник у ваздуху не може да гори, јер у ваздуху нема тела с којима би се кисеоник могао лако јединити; али у атмосфери каквога гаса с којим би се могао јединити, као што је на пр. водоник, кисеоник је исто онако запаљив као водоник на ваздуху.

Експериментом може се то врло лако доказати. Напунићемо један повећи суд гасом водоником и отвор тога суда окренућемо на доле и пошто на отвору запаљимо водоник, увешћемо у тај суд једну цев, кроз коју струји кисеоник, који ће се на пламену водоника упалити и у суду који је водоником напуњен даље горети.¹⁾

Из ово неколико примера могло би се закључити, као да је горење *само онај процес који се дешава приликом сједињавања разних тела с кисеоником*. И заиста то је више мање обичан процес сагоревања или тако звана *оксидација*. Али *процес сагоревања* и објашњења тога процеса има у хемији много *пространијега и већег значаја*.

¹⁾ Експериментом је показано како кисеоник у водонику гори.

Тако из искуства зна се, да кисеоник није једини гас, у коме тела могу сагоревати. Позната су нам и многа друга тела, која се слично као кисеоник понашају. Као год што на пр. може водоник да гори у кисеонику, исто тако сагорева и у хлору,¹⁾ у оном гасу, који с натријумом чини нашу обичну со. Кад водоник сагорева у кисеонику онда се ствара једињење водоника с кисеоником, *вода*, а кад водоник сагорева у хлору, онда постаје једињење водоника с хлором — тако звана *соба киселина*.

То што смо овим једним примером показали, могли бисмо и многобројним другим примерима потврдити, т. ј. да горење није само сједињавање разних тела с кисеоником, *већ да у процесу горења спадају у опште сви они процеси, при којима се различна тела хемијски међу собом једине.*

И кад се то зна, онда се већ може лако представити од каквога је огромнога значаја за развитак хемије, објашњење процеса сагоревања. —

Да покушам сад да покажем, како се хемија даље развијала и на ком се ступњу развитака данас налази.

У првом почетку у најстарије доба хемија и није имала овај задатак, који данас има. Задатак хемије био је тада, да изналази средства и начине, како да из простих метала производи злато и сребро. За тим почетком шеснаестог века хемија је поред тога добила још један нов задатак, да изналази средства за лечење болесника. Тек у другој половини седамнаестог века хемија као једна грана природних наука почела се искључиво бавити *изучавањем састава тела, изналажењем метода за разлагање и грађење тела и проучавањем свију оних појава, по којима се тела по састову мењају.*

На истој основи, на којој је *Лавоазје* процес сагоревања објаснио, објашњавани су за тим и остали хемијски процеси т. ј. обратила се највећа пажња и на количину тела, која у опште у хемијским процесима суделује.

Одређивањем количина, с којима се тела хемијски међу собом једине хемија је почела нагло напредовати и то у правцу, у коме се и данас развија. На тај начин пре свега сазнало се, *да се у сваком хемијском једињењу поједини саставни делови налазе увек у истом односу међу собом спојени.*

Још у почетку овога столећа водила се међу првим тадашњим хемичарима жива препирка о томе, да ли су хемијска једињења сталнога или променљивог састава. Једни су доказивали, да од прилика зависе количине саставних делова, који се у неком хемијском једињењу налазе. Други су онет тврдили, да су саставни делови појединих једињења увек у истом односу међу собом спојени. И то друго мишљење победило је и оно данас влада.

¹⁾ Експериментом је показано, како водоник у хлору сагорева.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Тако на пр. вода се састоји из водоника и кисеоника. Кад водоник на ваздуху или у кисеонику сагорева, једини се с кисеоником и ствара се вода. Увек се том приликом једине сталне количине водоника с кисеоником. Тако, увек се на пр. један грам водоника једини са осам грамова кисеоника. У девет грамова воде, под ма каквим се приликама она наградила, увек има један грам водоника и осам грамова кисеоника. Кад водоник на ваздуху или у кисеонику сагорева, онда је количина кисеоника у вишку и обратно кад кисеоник у водонику сагорева, онда је водоник у вишку, при свем том однос, у коме се водоник с кисеоником једини, остаће исти, т.ј. приликом стварања воде, с једним грамом водоника никад се не може више од осам грамова кисеоника сјединити. То што емо за воду показали, важи и за сва остала једињења.

У свима хемијским једињењима налазе се елементи увек у сталним и непромењивим количинама сједињени.

Из тога правила могао би се можда извести закључак, као да из два елемента не може постати више но само једно једино хемијско једињење. Тако на пр. да поред воде не би могло егзистовати и какво друго једињење, у коме би водоник и кисеоник били саставни делови. Али из искуства зна се, да се већина елемената, не само у једном, већ у више односа међу собом једине.

Поред воде, која би се по саставу и водоник-оксид могла назвати, јер се једињења кисеоника с другим елементима оксиди зову, имамо још једно једињење од водоника и кисеоника, које се од воде знатно разликује, непостојано је и лако се распада на кисеоник и воду и за то, што има сразмерно више кисеоника но вода, зове се водоник-супероксид. Водоник и кисеоник у томе једињењу нису у истом односу као у води сједињени. У води имамо с једним грамом водоника везано осам грамова кисеоника а код водоник-супероксида с једним грамом водоника везани су шеснаест грамова кисеоника. Као што се види, количине кисеоника, које су с истом количином водоника у води и водоник-супероксиду везане, стоје у односу као 1 : 2.

Та веома важна правилност у односима количина доказана је и код свију осталих елемената, који се у разним односима међу собом једине. У свима тим случајима оне разне количине једнога елемента, које су с истом количином другог елемента спојене, стоје у простом односу, који се целим бројевима може изразити, т.ј. кад упоредимо разне количине једнога елемента, које су с истом количином некога другог елемента хемијски сједињене и кад те разне количине, ради лакшег прегледа по ређамо тако, да на прво место дође најмања количина, па затим све већа и већа, онда ћемо видети да се из оне најмање количине све остале могу извести множењем те најмање количине бројевима 2, 3, 4, 5 и т. д.

Одређивањем количина с којима се елементи међу собом једине, тим такозваним *квантитативним опитима*, пронађени су у хемији *основни закони*, који нам казују каквога су састава хемијска једињења у опште, како се елементи по количинама међу собом једине и који нам казују и многе друге правилности у погледу стварања и разлагања хемијских једињења.

Проналаском тих основних закона хемија је добила новoga и снажног полета и одмах су искресла нова питања, која су изазвала примену теорија, ради објашњења оних правилности у односима, по којима се елементи међу собом једине.

На питања, зашто се елементи у сталним и непроменљивим количинама међу собом једине и на питања о другим правилностима у количина с којима елементи у једињење ступају, може се само извесним хипотезама и теоријама одговорити.

Теорија, која је тога ради у хемији примењена, позната је у науци још из најстаријег доба. Стари грчки философи бавили су се већ питањем о склопу материје, т. ј. да ли је материја до бескрајности дељива, или се састоји из делића, који су даље недељиви. Појам о делићима, који се не дају даље делити припада више у област философије но хемије. Познати грчки философ *Епикур*, који је живео на 300 година пре Христа, назвао је оне најмање делиће материје, који се не дају даље делити, *атомом* (атом је грчка реч и значи недељив).

Теорија о атомима владила је столећима у философији, али тек у седамнаестом столећу, теорија атома нашла је примене и у хемији, или тачније, проналаском закона, који нам казују, да разне количине једног истог елемента, које су сједињење с истом количином другог елемента, стоје у извесном простом односу, изазвата је у већој мери примена атомске теорије у хемији.

Један од најславнијих хемичара вели, да је хемија у своме развоју учинила „највећи корак“, кад је примила хипотезу атома ради објашњења оних правилности у погледу количина, по којима се елементи међу собом једине.

Зашто се елементи по извесним сталним односима међу собом једине, објашњава се даље претпоставком, да је материја елемената сложена из атома и да се у хемијским процесима атоми међу собом једине. Тако на пр. водоник и кисеоник а и други елементи једине се у сталним и непроменљивим односима за то, што се увек извесан сталан број атома једнога и другог елемента међу собом везују.

По себи се разуме, да атоми једнога истог елемента морају бити међу собом једнаки.

Исто тако може се лако објаснити и онај други важан закон у хемији, који нам казује правилности, које су доказане у случајима, кад из два елемента више једињења постане. Као што смо већ показали, у том

WWW.UNILIB.RS

У случају разне количине једнога елемента, које су везане с истом количином другога елемента, нису ништа друго већ мултипле количине онога најмањег броја. То исто, само много простије и јасније исказујемо теријом атома. Кад се дакле из два елемента гради више једињења, онда се с извесним бројем атома једнога елемента једине 1, 2, 3 или више атома другога елемента.

Пошто су атоми појединих елемената недељиви делићи материје, то се онда морају елементи међу собом целим атомима јединити, и отуда онај прост однос између разних количина једнога елемента, које су с истом количином другога елемента везане.

Кад је већ у хемији примљен појам о атомима, онда се одмах ишло даље и атомима су приписиване извесне особине. Тако замишља се пре свега, да се атоми одликују извесном привлачном силом и да хемијско спајање бива услед тога, што се атоми међу собом привлаче и везују.

Каква је то сила, која се у атомима налази, није нам ближе познато. Зна се у главном, да се елементи по јачини те хемијске привлачне силе међу собом разликују. Код неких елемената та је сила јача и ти се елементи лакше с извесним елементима једине, код других је пак слабија и такви елементи теже у једињења ступају. Тој привлачној сили атома дато је име *афинитет*. Услед те привлачне силе, под обичним приликама, атоми и не могу да се одрже у слободном стању, већ су редовно међу собом везани. На тај начин а и поводом других појава, створен је појам о *молекулама* (*molecules* латинска реч и значи маса, молекула је део минутив од масе т. ј. најмањи делић масе). Молекули су најмањи делићи материје, који се из два или више атома састоје. Тако на пр. молекула соли састоји се из једнога атома натријума и једнога атома хлора. Најмањи делић соли, који би се механичким путем могао добити, био би састављен из једнога атома натријума и једнога атома хлора. Тај најмањи делић материје, до кога се механичким дељењем може доћи, зове се дакле *молекула*.

Атоми као саставни делови материје, ма како да су мали и невидљиви делићи материје ипак морају имати и извесне тежине.

По нарочитим методама, о којима сад овде не може бити говора, одређена је релативна тежина атома појединих елемената.

Атомске тежине елемената показују нам оне *најмање количине* елемената, које се у *једном молекулу* једињења тога елемента могу наћи. Од врло великога је значаја проналазак, који нам је показао, да *атомске тежине* стоје у врло важним односима према самим *особинама појединих елемената*.

С елементом *хлором*, с којим смо се као саставним делом кухињске соли у неколико упознали, слични су елементи *бром* и *јод*.

Хлор је на обичној температури гасовит, бром је течан а јод је чврсто тело. По агрегатном стању заузима дакле бром средину између

јода и хлора; јер као што је познато чврста тела прелазе обично прво у течна па после у гасовита. Као год што између водене паре и леда течна вода средину заузима, исто тако и између чврстога јода и гасовитога хлора долази течни бром. Врло је значајно, да и у хемијском понашању бром заузима средину између јода и хлора. Хлор се на пр. одликује снажнијом хемијском привлачном силом од брома, а бром опет снажнијом од јода. Из јодних једињења хлор је у стању да истисне јод и да у једињењу заузме његово место. С водоником лакше се једини хлор но бром а бром опет лакше но јод. У опште у понашању тих елемената бром заузима средину а та карактеристична разлика између хлора, брома и јода изражена је и у њиховим атомским тежинама. Атомска је тежина хлора 35.45, брома 79.96 а јода 126.85. Ако атомску тежину хлора саберемо с атомском тежином јода и збир поделимо са два, добићемо приближно атомску тежину брома:

$$126.85 + 35.45 = 162.3; \frac{162.3}{2} = 81.1$$

Та три елемента поред тога, што у својим особинама показују тако карактеристичне сличности, које су и у атомским тежинама изражене, обично се и у природи заједно налазе. Тако у оним минералима или минералним водама, у којима се налазе једињења хлора, налазе се често у већим или незнатнијим количинама и једињења брома и јода.

Такво упоређивање атомских тежина елемената с њиховим особинама добило је далеко већега значаја епохалним радовима славнога рускога хемичара *Димитрија Менделјева*.

(СВРШИЋЕ СЕ)

ОДНОС ПРИРОДНИХ НАУКА НА СПРАМ СВИХ ОСТАЛИХ НАУКА

(СВРШЕТАК)

Ова последња врста индукције која не може бити изведена до савршеног облика логичког закључка, до закона који важи без изузетка, игра необично велику улогу у људском животу. На њој почива целокупно образовање наших чулних опажања, као што се о том нарочито уверавамо испитивањем тако званих чулних обмана. На пример, ако ударом надражимо крвну мрежу нашег ока, то ће се у пољу вида образовати представа светлости, јер смо само онда осећали надражење видног нерва кад је било светлости у пољу вида, и што смо навикнути да осећај видног нерва изједначимо са светлошћу у пољу вида, и то ми чинимо у случају кад светлост и не постоји. Иста врста индукције игра такође главну улогу у психолошким процесима због необичне заплетености утицаја, који

WWW.UNILIB.RS

Условљавају образовање карактера и моментаног душевног расположења код људи. Пошто ми себи приписујемо душевну вољу, т. ј. способност да радимо по сопственој савршеној моћи, а на то делање нисмо принуђени строгим законом каузалитета, то тиме савршено поричемо могућност бар за један део наше духовне радње, да га подведемо под један строго обавезни закон.

Ова врста индукције могла би се, ради противности са *логичком*, назвати уметничком индукцијом, јер се јавља у највишем степену код уметничких дела. Битни део уметничког талента јесте: схватити неком врстом инстинктивног посматрања карактеристичне спољне знаке једног карактера или расположења и речима, обликом, бојом или тоновима поново их произвести онако како се стања душе морају развити а при том не бити вођен никаквим сталним правилом. На против где приметимо да је уметник радио по општим правилима и апстракцијама, за нас његово дело постаје ништавно и наше је дивљење свршено. Дела великих уметника представљају нам слике карактера и душевних расположења тако живе, тако богате индивидуалним цртама и такوم убедљивом силом истине, да нам се ова учини јача од стварности, јер су изостављени они моменти који јој сметају.

Ако сравнимо низ наука међу собом у односу на начин како оне добивају своје резултате, то ћемо видети јасну разлику између природних и моралних наука. Природне науке већином су у стању да своје индукције изведу до оштро изражених општих правила и закона. Моралне науке већином се баве судовима донесеним на основу психолошких осећаја такта. С тога историјске науке прво морају испитати верност извештаја, који јој дају чињенице. Јесу ли чињенице једном оверене, тада почиње њихов важан и тежак посао да пронађу често врло заплетене и разноврсне мотиве разних индивидуа и народа, а о том се суди у главном помоћу психолошког посматрања. Филолошке науке, у колико се баве објашњењима и поправкама нама преданих текстова, књижевном и уметном историјом и литературом, морају тражити да осећајем пронађу смисао који писац исказује и споредности које је у својим речима хтео нагласити. Они треба да знају поћи с правилне тачке гледишта, како на нишчеву индивидуалност тако и на дух језика на коме је писао. Све су то у ствари случаји уметничке а не логичке индукције. Суд се овде добива само онда, ако се у памети држи у приправности велика количина чињеница сличне врсте, те да се брзо упореди с питањем које је на реду. Прва погодба за студије ове врсте јесте верно и свеже памћење. И доста многи славни историци и филолози изазивали су чуђење код својих савременика силом свога памћења. Наравно да није доста памћење без способности да се слично свуда брзо пронађе и без финог и богато образованог посматрања душевних покрета људи. А ово последње не може се имати без извесне јачине осећаја и интереса за посматрање

душевних стања код других. Док нам дневни живот и дружба с људима дају основу за ово психолошко посматрање, изучавање историје и уметности служи нам на то, да га обогатимо и попуњимо тиме што видимо делање људи под необичним околностима и на њима се учимо да познамо целу моћ снаге, која лежи сакривена у нашим грудима.

Овај део наука, са изузетком *граматике*, не формулира из чињеница строго обавезне законе. Закони граматике одређени су људском вољом и ако нису дани у светлој намери и по размисљеном плану, већ су се развили мало по мало и по потреби. Они се дакле јављају ономе који изучава језик као заповести, т. ј. као закони дати туђим ауторитетом.

На историјске и филолошке науке надовезује се право и теологија, чије претходне студије и помоћне науке битно припадају кругу првих двеју. Општи закони које налазимо у обема такође су само заповести, т. ј. закони које је дала страна сила за веру и делање у моралном и правном погледу, а не закони који садржавају опшћност масе чињеница, као закони у природним наукама. Али као и при примени каквог природног закона на један дани случај бива и свођење граматичких, правних, моралних и догматичких заповести у облику свестног логичког закључивања. Заповест је мајор таквог закључка; минор мора утврдити, да ли случај о ком се суди садржи погодбе под којима је заповест дана. Решење овог последњег задатка биће већином ствар психолошког посматрања, било код граматичке анализе, која има да објасни смисао исказане реченице, или код правних суђења о веродостојности садржине, или о намерама радних лица, или о смислу једног заосталог списка. При том треба увидети да како синтаксе образованих језика тако и двехиљадугодишњом праксом префињени систем наших правних наука добили су високи степен логичке савршености, тако да случаји који не подпадају под дане законе припадају правим изузетцима. Дакако да ће их увек бити, јер закони које су људи поставили никад не могу имати савршеност и тачност природних закона. У тим случајима не остаје ништа друго већ из аналогије и конзеквентности за случаје погодити намеру законодавца, односно попунити је.

Као средство за духовно образовање, граматичко и правничко изучавање има то преимућство, што су при њему разне врсте духовних способности прилично подједнако употребљене. С тога је више школско образовање код европских народа у главноме наслоњено на учење страних језика помоћу граматике. За матерњи као и за страни језик који се говором изучи није потребно логично мишљење, док се на њима већ може вежбати осећај за уметничку лепоту израза. Грчки и латински језик поред ванредно финог уметничког и логичког склопа имају и то преимућство, које изгледа да имају сви стари и првобитни језици, да помоћу промена облика, које се ласно распознају, тачно одређују граматички однос речи и реченица једних спрема других. Дугом употребом језици се угладе, гра-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Уметничке ознаке, у интересу практичне краткоће и брзине, сведу се на најпотребније, а тиме постану неодређеније. То се ласно увиђа на модерним европским језицима, кад се упореде с латинским. Енглески је најдаље отишао у погледу тог глечања. С тога мени изгледа да су, као васпитно средство, модерни језици мање zgodни него стари.

Као што се младеж васпитава граматиком, тако се и из сличних побуда даје студија права као васпитно средство и тамо где се не мисли на практичну употребу.

Нај јачу противност са филолошко-историјским наукама у погледу врсте духовног рада представљају природне науке, ма да и у неким гранама ових наука инстинктивни осећај за аналогije и извесан уметнички такт играју приличну улогу. У природној историји такође суђење о томе који су знаци врста важни за систематику а који не, које су природније поделе животињског и биљног света, остављено је у главном сличном такту који поступа без тачно одређеног правила. Значајно је да је за упоредно анатомско испитивање о аналогiji одговарајућих органа код разних животиња и за аналошко учење о метаморфози лишћа код биљака први корак учинио један уметник и то *Лете*, и да је он у главном одредио правац којим је од тада ударила упоредна анатомија. Али и овде где имамо посла с неразумним дејствима таква живота много је лакше поставити и јасно исказати опште широке појмове и ставове него тамо где се има да донесе суд на основу анализе душевних радња. Нарочити научни карактер природних наука показује се у пуној мери тек у експерименталним и математички обрађеним гранама, а најбоље у чистој математици.

Битна разлика ових наука, како се мени чини, почива на том, да је код њих сразмерно ласно подвести поједине случаје опажања и искуства под опште законе безизузетне важности и необично широког обима, док то код првих наука наилази на несавладљиве тешкоће. У математици први општи ставови, које она ставља на чело као аксиоме, у тако су малом броју, тако широког обима и тако очевидни, да се за њих не дају никакви докази. Сетите се да је цела математика развијена из три аксиоме:

„Ако су две количине равне једној трећој, равне су и међу собом“;

„Једнако додато једнаком даје једнако“, и

„Неједнако додато једнаком даје неједнако“.

Ништа многобројније нису аксиоме у геометрији и механици. Поменуто науке развијају се из ових малобројних ставова тиме што се извлаче њихове последице из све заплетенијих случаја. Аритметика се не ограничава само на то да сабира разноврсне сабирке количина у коначном броју, већ нас у вишој анализи учи да сабирамо сабирке у бесконачном броју, чија величина расте или опада по разним законима, дакле да решавамо задатке који никад не би били свршени непосредним сабирањем. Овде видимо свесно логично делање свога духа у његовом нај-

чистијем и најсавршенијем облику. Овде можемо познати цео његов труд, велику обазривост којом се мора кретати, потребну тачност за одредбу обима постављених општих ставова и тешкоћу при образовању и разумевању апстрактних појмова; по такође улива нам и поверење у поузданост, домаћај и плодност таквог мисленог рада. — Ово последње још више пада у очи у примењеним математичким наукама, нарочито у математичкој физици, са којом треба урачунати и астрономију.

Пошто је *Њутн* једном из механичне анализе планетских кретања сазнао да свака тешка материја на даљини привлачи са силом која је обрнуто сразмерна квадрату растојања, то је овај прости закон довољан да се потпуно и са највећом тачношћу израчунају кретања планета у најдавнијој прошлости и најдаљој будућности, само ако је дато место, брзина и маса свих појединих тела нашег система у ма ком тренутку. Ми признајемо дејство исте силе у кретањима двојних звезда, чије је удаљење од нас тако велико да су њиховој светлости потребне године да до нас дође, а често су тако далеко да је сваки покушај мерења остао без успеха.

Ово откриће закона гравитације и њихових последица јесте најзнаменитије дело, што га је икад могла дати логична моћ људскога духа. С тим не бих хтео рећи да није било људи исто тако великих по моћи апстракције, или још већи но *Њутн* и остали астрономи, који су његово откриће делом припремили а делом разрадили; али се никад није нашао бољи предмет но замршена и заплетена кретања планета, која догле код необразованих посматрача потхрањиваху астролошке предрасуде, и која сва беху подведена под један закон, који беше у стању да даде рачуна и о најмањим појединостима њихова кретања.

По овом највећем примеру и угледајући се на њ развио се читав низ других грана физике, међу којима нарочито ваља споменути оптику и науку о електрицитету и магнетизму. Експерименталне науке имају то преимућство над посматрачким, да оне могу по вољи мењати погодбе под којима се долази до успеха. И с тога да би пронашле закон могу се ограничити на мали број карактеристичних случаја опажања. Вредност закона мора се, истина, по том оверити на најзаплетенијим случајима. Тако су се физичке науке, по проналаску тачних метода, сразмерно брзо развиле. Оне су нас не само оспособиле да бацимо поглед на време кад се светска маглина у звезде скупљала, не само да испитамо хемијске састојке сунчане атмосфере, — на хемију најдаљих звезда извесно ће се дуго чекати, — већ су нас научиле да се послужимо и користимо природним силама око нас.

Из реченог јасно се види колико је различан у главном духовни рад у овим наукама од рада у првима. Математичару није потребно никакво памћење појединих чињеница а физичару врло мало. Претпоставке основане на сећању сличних случаја могу бити корисне да нас одмах изведу на прави пут; но оне имају тек онда вредности кад се доведу

до строго формулованих и тачно одређених закона. Нема сумње да у природи имамо посла с једним строгим каузалитетом који не трпи изузетка. С тога нас нагони да радимо дотле док не дођемо до закона који важе без изузетка. Пре се не смемо одморити, а тек у овом облику наше знање добива победну моћ над простором, временом и природним нагоном.

Гвоздени рад самосвесног закључивања тражи велику упорност и обазривост, он се по правилу врло лагано креће напред и мало му помажу брзе муње духовитости. При њему мало је наћи од оне готовости којом најразличније искуство мора придолазити помоћу историка и филолога. Напротив битни услов за методичан напредак мишљења јесте да мисао остане концентрисана на једној тачци, несметана споредностима и да је такође не омету наде и жеље, већ да се по својој вољи и одлуци креће. Славни логичар *Стуарт Мил* вели да је његово убеђење, да су индуктивне науке новог доба више учиниле за напредак логичних метода него сви филозофи од струке. Битни узрок за ово лежи извесно у околности да се ни на једном пољу знања не да, помоћу погрешних резултата, погрешка у надовезивању мисли лакше распознавати по у овим наукама, где ми резултате мисленог рада већином можемо да непосредно сравнимо са стварношћу.

То што сам исказао мишљење да се нарочито у математички обрађеним деловима природних наука решење задатка више примакло постављеној сврси но у онште у другим наукама, молим да се не узме да бих ја све друге науке хтео да понизим пред природним наукама. Ако ове имају за се већу савременост у научном облику, то моралне науке имају за се то што се оне баве предметом који је ближе осећању и интересу људи т. ј. самим људским духом у његовим разним наклоностима и делању. Оне имају виши и тежи задатак, али је јасно да за њих не сме бити изгубљен пример других грана знања које су, због лакше савладљивог предмета, даље одмакле у погледу научне обраде. Оне могу од њих позајмити методу и помоћи се богатством њихових добитака. Ја збиља верујем да је наше доба већ научило понешто од природних наука. Неоспорна пажња чињеницама и верност при њихову скупању, извесно неповерење спрам привидног изгледа ствари, тежња да се пронађе природна веза истих и да се таква унапред претпоставља, чиме се све наше доба од првашњег разликује, чини ми се да показују горе речени утицај.

Овде нећу разлагати у колико би требало у школском образовању начитати више места математичким студијама као представницама самосвестног логичког духовног рада. То је у главном питање времена. У колико се шири обим знања, у толико се мора поправљати његова организација и систематизирање, и тада ће доћи доба да појединци морају проћи кроз озбиљнију школу мишљења но што им може дати граматика. Што је мени лично пало у очи код ученика који долазе из граматичких школа на природне и медицинске студије прво је извесна лабавост у примени утвр-

бених закона. Граматичка правила на којима су се они вежбали имају већином дуге редове изузетака; ученици с тога нису навикнути да се ослане на поузданост легитимне последице једног строго општег закона. Друго налазим их врло наклоњене да се ослане на ауторитет и тамо где могу да створе свој независан суд. У филолошким студијама биће ученик врло често и од најбољих учитеља упућен на ауторитете, јер се ретко може прегледати цео материјал и што одлучивање њено зависи од естетичког осећаја за лепоту израза и од духа језика. Обе ове мане оснивају се на извесној лености и непоузданости у мишљењу, а што је штетно за доцније природне и медицинске студије. Противу обеју најбољи је лек математичко образовање. У њему постоји савршена поузданост закључивања и не влада никакав други већ једино ауторитет сопственог разума.

Толико о разним правцима духовног рада на разним гранама науке који је узајамно допуњују.

Али знање само по себи није циљ људи на земљи. Ма да науке пробуде и образују најфиније силе људскога духа, ипак онај који учи да би само знао неће у томе наћи никакав прави позив свога живота на земљи. Често видимо врло духовите људе — којима је срећа или несрећа дала угодан спољни живот, не давши им у исто доба довољно славољубља или енергије за делање — како проводе досадан и незадовољан живот, док у непрестаном нагомилавању знања и даљем образовању свога духа мисле да следују вајплеменитијем циљу живота. Само делање достојно испуњава човечји живот, дакле примена већ познатог или умножавање самог знања мора му бити сврха. И последње је такође рад на напретку човечанства.

Знање је моћ. Никад овај став није јаче падао у очи но у наше доба. Ми смо научили природне силе неорганског света да служе потребама човечјег живота и сврхама људског духа. Употреба паре увеличала је хиљадоструку телесну снагу људи. Машине за ткање и предење преузеле су оне послове за које треба за дух убиствена правилност. Саобраћај међу људима, са својим силним материјалним и моралним последицама, порастао је тако да о томе нико ни сањати није могао у доба кад су старији од нас почели да живе. Али нису то само машине које умножавају људску снагу, нису то само оклопнице и челични топови, резерве у животним намирницама и новцу на којима почива снага једног народа, ма да ове ствари јасно говоре о његову утицају тако да и најпоносније и најнепопустљивије апсолутне владе нашег доба морају мислити о том како да ослободе индустрију и да политичким интересима радних грађанских класа даду оправдан глас у њиховим саветима. Политичка и правна организација држава, морална дисциплина појединаца јесу силе које условљавају надмоћност образованих народа над необразованим, и последњи, у колико не знају примити ту културу, неминовно су осуђени да пропадну. Овде све зависи једно од другог. Где нема

Управе, где се интересима већине народа не даје важност која им припада, ту је немогућно развијање народног богатства и моћи која се на њему оснива. Прави војник само ће онај бити код кога се под праведним законима знао образовати осећај часна самостална човека, а не роб који је потчињен ђефовима самовољна господара.

С тога је дакле сваки народ као целина већ упућен, па било само ради спољњег самоодржања без обзира на више идеалније циљеве, да води строга рачуна не само о свом образовању у природним наукама и њиховој примени већ и о образовању у политичким, правним и моралним наукама и њиним помоћним филолошким и историјским струкама. Ни један народ који жели да је самосталан и од утицаја не сме у том изостати. То су већ признали сви културни народи Европе. Јавна помоћ која се указује универзитетима, школама и научним заводима превазилази све што се у ранијим временима на том радило.

У почетку сам говорио о подели и организацији научних радова. И у ствари људи од науке јесу нека врста организоване војске. Они теже за добро народа, и готово увек по њиховој наруџбини и о њиховом трошку, да умноже она знања која могу служити за јачање индустрије, на увеличању богатства и лепоте земље, на побољшању политичке организације и моралног развића индивидуа. При том заиста не сме се питати за непосредну корист, као што то често чине необавештени. Све што нам даје извешћа о природи или о силама људског духа вреди и може у своје време донети користи, обично тамо где смо се најмање надали. Кад је *Галвани*, додирујући разним металима једну жабу ногу, први пут видео њено грчење нико није помислио да ће 80 година доцније цела Европа бити превучена мрежом жица, које ће носити вести брзином муње из Мадрида у Петроград, помоћу истог процеса чију прву појаву посматраше тај анатом! Електричне струје беху појаве које у његовим, и у почетку у *Волтиним* рукама показиваху само слабе силе, које се даваху применити најнежнијим средствима за опажање. Да су их оставили на миру, јер се не виђаше користи, то би нашој физици недостајало најважније и најинтересантније међусобно надовезивање разноврсних природних сила. Кад је млади *Галилео* за време Божје службе у Пизи посматрао покренута кандила и бројећи њихове ударце уверио се да је време њиховог једног кретања независно од величине описаног лука, које могао помислити да ће ово откриће служити да се помоћу сатова са металном добије тако фино мерење времена које морнару на најудаљенијим водама показује на којој се земљиној ширини и дужини налази.

Ко при научном раду тежи за непосредном практичном коришћу, по готову је извесно да ће узалуд радити. Потпуно сазнање и савршено разумевање природних и духовних сила једина је тежња науке. Појединац се мора сматрати да је награђен: у радости нових открића као нових победа мисли над непокорном материјом, у естетичној лепоти

коју му пружају лепо срећене гране знања у којима се налази духовна веза међу свима појединим деловима, где се једно из друго развија и све владу духа јасно на видик износи. Мора се сматрати за награђеног свешћу, да је и од своје стране допринео капиталу знања на коме почива влада људског духа над њему непријатељским силама а који се вечито увећава. Он дакле не сме увек очекивати и спољашње признање и награду, која би одговарала његову раду. Истина је да би многи био срећнији да су му за живота дали десети део новца који је био намењен његову споменику после смрти. Ну при том не смемо заборавити да су научна открића данас много боље по пре призната од јавног мишљења, и да случаји, где се морају мучити творци знаменитих открића, све ређи постају. Сада су и владе и народи као целине дошли до свести да одличне услуге у науци треба да баду награђене одличним положајима или нарочитим народним поклоницама.

Заједнички циљ наука јесте да осигурају владу духа над светом. Док моралне науке раде директно на томе да обогате садржину духовног живота и да је што лепшом створе; дотле природне науке посредно теже истом циљу тиме што све више ослобођавају човечанство од тешке нужности спољашњег света. Али сваки појединац мора знати да је само у узајамности с другима у стању напред покренути то велико дело и да је с тога дужан да другима што је могућно лакше и савршеније даде приступа ка резултатима свога рада. Тада ће наћи помоћи код других и њима ће моћи помоћ указати. Анали науке пуни су доказа о тим узајамним односима који су наступили и међу, по изгледу, најудаљенијим гранама. Историјска хронологија већином је основана на астрономском прорачунавању сунчевих и месечевих помрачења у којима има вести у старим историјским списима. У новије доба неки филолози, међу којима и *Брике*, могли су предузети да поставе систем слова које образују људски говорни органи и да на том оснују предлоге за општу азбуку, која би одговарала свима људским језицима. Овде је физиологија ступила у службу опште филологије и могла је објаснити многи преображај гласова који је изгледао чудноват, тиме што исти нису били условљени законима еуфомије већ сличношћу положаја уста. Општа наука о језицима даје извешћа о прастаром сродству, деоби и сељењу народа у преисторијско доба и о степену културе који су људи достигли у доба деобе. Јер мера оних предмета које су још онда знали називати налазе се као општа у доцнијим језицима. Тако дакле изучавање језика даје нам историјска извешћа из доба, за које иначе не постоје никакви историјски документи. Нарочито обраћам пажњу на услуге које анатом указује вајару (киноресцу) или старинару, који испитују дела старог вајарства. Ако ми је допуштено да овде споменем неке своје новије радове, то ћу навести да је могућно помоћу физике звука и физиологије осећаја тонова поставити елементе за конструкцију нашег музикалног степена, а то је задатак који

битно припада естетици. Физиологија чулних органа уопште је тесно везана с психологијом.

Овде сам могао навести само најјучљивије и који се са мало речи лако дају означити примере такве узајамности, и с тога морадох изабрати одnose међу што је могућно удаљенијим наукама. Али је природно да је куд и камо шири утицај који поједине науке врше на њима најсродније; тај је утицај опште познат и о њему није потребно говорити.

Нека сваки појединац посматра себе као радника на великом делу које додирује најплеменитије интересе целог човечанства, а нека се не труди да задовољи само своју сопствену жудњу за знањем или да нађе своју личну корист, или да блиста својим способностима, па му онда неће изостати награда у сопственој свести и признању његових суграђана. Да се одржи овај однос свију научних радника и свих грана знања међу њима и спрам општег циља јесте велики задатак универзитета, с тога је потребно, да на њима четири факултета иду руку под руку, и у том смислу ми ћемо се потрудити, у колико до нас стоји, да што год урадимо на том великом задатку.

Превео **Вл. Савић**

ОБРАЗОВАЊЕ ЗАБАВИЉА

по **РИХАРДУ РОТЕРУ**

од

Анђелије Ађимовићеве

(НАСТАВАК)

II

Задатак семинара за забавиље

Младим забавиљама ваља јасно показати светињу и важност њиховог узвишеног позива, и у њима пробудити ону вољу за стварање и рад, која је једино кадра, да их сачува од свакидашњег надничења без мисли и радости. Али рад око образовања њихова мора *ићи по плану*. Приправнице морају постати васпитачице *које мисле*, заменице матера *са много љубави* и карактера, које се одушевљавају и имају јаку вољу.

Ово треба да зна и памти онај, који се подухвата задатка, да образује забавиље, јер тај задатак дубоко засеца у сам живот друштвени.

Замислимо само *положај* једне забавиље! Њој *једино* предато је непосредно старање о забавишту у свему; од ње се захтева у *васпитном* погледу донеста не мала *одговорност*; она је — не претерујемо — *повереница* родитеља, који им поверавају оно што је најдрагоценије и нај-

скупље; повереница је школских власти, које имају право надзора, а тако исто и оних друштава, која, добро разумевајући интересе и захтеве свога времена, подижу и одржавају забавишта.

У овом погледу рад у забавишту ваља уредити овако :

1., сваке недеље по две приправнице наизменце дужне су, да настојавају у заводу и да бележе у тако званој „књизи посматрања“ (која је удешена од прилике као „књига индивидуалних особина“ — *Individualienbñh* — у вежбаоници) све што је вредно пажње ради примене онога што се учило у *педагогици забавишта* ;

2., приправнице морају недељно да напишу слику једнога предавања, о оним играма и радњама, које изводе питомице под управом своје управитељице, а ова је дужна теоријским тумачењем и објашњењем истакнутих појединости да разјасни вредност оваквога рада ;

3., сваке недеље држе бар два *самостална* опита, чега ради су приправнице подељење на одељења, како би се *свакој* дала прилика да се вежба како у учионици за рад, тако и у оној за кретање и игру, и то све под надзором забавиље, која на ове опите надовезује потребне поуке ;

4., сваке среде држи се *оглед* у присуству *управитеља*, а за тим одмах и седница, у којој, пошто сама приправница прокритикује свој рад прво остале приправнице, па онда забавиља претресају рђаве и добре стране дотичног рада с пуно обзира и искрености, но ипак што је више могућно стварно и разветно, казујући при томе, како би се учињене погрешке могле избећи; напослетку управитељ, поучавајући, аналише цео практичан рад, како односно *јединства* његовог карактера, тако и у погледу његовог *концентричног извођења*; сем тога, управитељ испитује, а где је потребно и поправља мишљења, која су изнеле приправнице о дотичном раду, па било да та мишљења похваљују било да куде рад ;

5., За критиком одмах долази разговор о дужностима забавиље, које се не односе непосредно на васпитање, а истиче се све што се односи на уређење забавишта и управљање њиме.

Принцип *суиротности* и Фреблов захтев, да се *све спољашње* учини *унутрашњом*, *духовном својином*, а *духовна својина* да се преобрати у *стварну спољашност*, ваља да разумеју приправнице уз припомоћ примера, које им износимо приликом предавања педагогике, а и оне саме да налазе по том упутству. Приправнице треба да умеју причом да сликају и *са успехом* да се уверавају после разговора о предметима, који се увек износе деци у природи, а не у сликама, да ли деца могу оно, што су унела (учинила *духовном својином*) у своје сазнање, своју машту и своје памћење, као и у своје осећање и вољу, опет да представе (преобрате у стварну спољашњост) говором и покретом, игром и радом.

Исто тако ваља да се навикну да сматрају *природу* као једину књигу, која користи детету, пошто му она новим и новим надражајима непрекидно пружа нову грађу за мишљење, осећање и вољу. И где би дете

УН И В Е Р З И Т Е Т С К А В И В Л И О Т Е К А

нашло толико предмета, при чијем би посматрању и испитивању добило представе о облику и величини, о боји и тежини, о простору и броју? Д-р Карл Шмид каже: „Учити посматрати и из посматрања стварати представе, ове представе речма изражавати и међусобно упоређивати, њихове најближе узроке истраживати онда их радом показивати, — то је посао, која има да се изврши у првом периоду детињства“.

„Већ је горе наговештено, како сам ја, вели Ротер, с тврдим постојанством настојавао, да приправнице све што се опажа и о чем се води разговор помоћу приче оживе, ако се исто не може представити радом и игром. Оне с тога нису смеле у причама никада са објашњавањем предначити, т. ј. саме себе иницијати, оне су морале само ствари саопштавати и саму ствар оставити да говори. Психолошки је доказано, да и нама одраслима није досадно причање неког познатог догађаја, али да нам је досадно, кад нам се објашњава оно што ми сами можемо објаснити.

„Исто тако приправнице смо упућивали да не узимају оне многе неслане и с натезањем сковане приче, које књижари сваке године с накитом или без овога растурају, и да их замењују простим догађајима, које деца могу сваки дан доживети. Забавиља мора да уме наћи грађу за причање на улици и свуда куда год иде и где год стане. Она мора, ако хоће с малом децом да живи и с успехом да ради, имати машту, која јој даје вештину, да ствара све из свачега као и мала деца. Она мора имати у великом ступњу оно, што у опште одликује женско од мушкога, а то је: интуиција, т. ј. подобност, да и без многог размисљања срећно погоди истину“.

С нарочитим обзиром на дечју природу, која је у педагогици разјашњена, постављено је основно правило: да се деци прича само оно, што и она треба да чине, а да се ништа не износи, што је кадро да у деце изазове користољубље и завист, лакоство и тврдичење, злобу и злурадост, лаж и лицемерство, сујету и оholост, јарост и тврдоглавство, надутост и величање, немилосрђе и брбљивост. При том ваља приправницама озбиљно нагласити, да је погрешно, да се причи у облику какве астрактне науке додаје она морална истина, коју сама прича износи деци. Нека се ради, што је Гете као песник радио, нека се оставе прилике, које се детету износе, да саме собом говоре и нека о њима не суди судија, који је ван саме ствари. Чим јасно изнесени морал у причи одговара ступњу развитка детиња, извесно је да ће само дете извадити опомену и поуку из тога.

Најзад приправницама се строго препоручује да настоје, да буде логичности не само у разговарању и приповедању, већ и кад се радом потврђује оно, што је дух човечји схватио, дакле при играма, а нарочито да се одговара законима мишљења при занимањима (радњама). С тога, кад се отпочиње с бојеним лоптама, с тим давно познатим сред-

ствима за очитовање *појма о покрету* (о кретању, рољању, махању, летењу, скакању, бацању), мора се употребити тежа *кугла* и после ове *ваљак*, као посредник између *кугле* и *коцке*. Тада се прелази од целог ваљка који представља *јединицу*, ка ваљку, који, подељен у многим правцима, представља *множину*, те тако *растављањем* целине на њене многе делове, и *свајањем* делова у једну целину задовољава се *нагон стварања* у деце. Полазећи од *тела* (кугла, ваљак, коцка), долази се до *површина* (таблице), а од ових до *линија* (прутићи, прстенови, конци), и најзад до *тачака* (иштивање). После овога добивају приправнице потребна упутства, ктко ће опет *поступно* помоћу лепљена и моделисања да се врате к стварању тела и то *плетењем* и у даљем току *укривањем*, као и радовима с *разним бобом* (помоћу жице *остварене* су линије, а помоћу боба *остварене* су тачке), и онда *набирањем*, које се изводи *равно* и *пластички*. Али с овим и другим радовима уједно су покренуте на рад и разне душевне моћи, и помоћу истих добивена су три главна облика, и то:

1., *облици сазнања*, тако звани с тога, што почивају на математичкој основи и што се схватају *разумом* (троугао, квадрат, правоугао, паралелограм, призма, угао и т. д.);

2., *облици из живота*, који се састоје у подражавању извесних природних и вештачких предмета, и који су нарочито одређени, да задовољавају *вољу* човечју (сто, столица, кућа, капија, мост и т. д.).

3., *естетични облици*, т. ј. такве творевине *маштине*, које се нарочито одликују складношћу размера и с тога прво одговарају *осећању* (крugови, звезде и др.).

И чудновато је и невероватно, како овим путем дете учи посматрати, представљати и примењивати оне математичке истине, које су основа целокупној природи. Невероватно је, како се дете, да говоримо с Dr. K. Schmidt-ом, „вежба у схватању простора и времена и изоштрава своја чула и таленат за стварање и ред, моћ замишљања, упоређивања и закључивања“, нарочито кад се обзиремо на особености васпитаникове, а то се не само жели, но је и безусловно потребно.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ЗЕМЉОРАДНИЧКА ЗАДРУГА И ЊЕН УТИЦАЈ НА ОМЛАДИНУ

(СВРШЕТАК)

Правила Земљорадничке Задруге предвидела су и оснивање кошера за улагање хране. Чланови су с јесени доносили по 200—300 кгр. кукуруза и улагали су да им се нађе с пролећа, кад се за 100 кгр. кукуруза даје и по 150 кгр. пшенице!

Овај начин штедње утицао је много на чланове и нечланове Задругине. Неки сиромашнији чланови говораху: „Ово што уложим биће ми на пролеће као поклоњено, а да је код мене на тавану (сиротница класа људи држи кукуруз на тавану), ја бих га при првој мањој потреби продао!“ Кад је дошло време да се раздаје уштеђена храна, опажали су нечланови, колика је корист чланова Задругиних од улагања хране с јесени, јер док су ови узимали по 200 кгр. кукуруза из своје уштеђевине, дотле су нечланови за толико кукуруза давали зеленашима обавезу, да им од новине даду по 300 па и 350 кгр. пшенице.

Кад се узме да 200 кгр. кукуруза стаје 14 дин., а 300 кгр. пшенице 42 дин., онда заиста није чудо што је наш сељаа сиромашан — што зеленаштво царује, а биће га дотле, докле сви не постану чланови Земљорадничке Задруге. Кад су храну кући односили, чељад су била радосна, чланови су се породице осећали веома задовољни и благосиљали су онај дан, кад су уложили храну, дајући реч да ће у будуће и више сулагати.

Све ово много утиче на све чланове породице, али када највећма утиче на омладину, коју већ у школи учитељ упућује на користан рад. Земљорадничка Задруга и у случају болести и смрти помаже својим члановима. Као што знамо, наш народ живи доста рђаво. Кад га болест снађе, трпи и вели: „Воља Божија“, а трпи поглавито с тога, што нема средстава да се помогне. Бог је казао: „Помози се сâм, па ћу ти и ја помоћи“. Треба се, дакле, у болести лечити. А чиме?! Болест је најчешћа у априлу и мају, кад је земљорадник у највећој оскудици. Ко да му помогне? Ако је домаћин, где је болест, задругар, он иде одмах у Задругу и тражи помоћи. И заиста, из свога искуства знам, да такав молилац никад није одбијен, шта више, да цео управни одбор једногласно и са сажаљењем одобрава молноцу зајам, да се лечи. Имао сам један случај, где је један задругар за свог болесног сина тражио помоћи. Ми смо му одмах дали зајам, а он је сина послао по савету лекареву у Београд — у болницу, где је на болеснику извршена операција, после чега је оздравео. Кад се тај младић вратио здрав, мени је лично, а преко мене и осталим члановима у управи захвалио, говорећи: „Од свега треба да оскудевамо, па да по мало улажемо у Задругу, јер да не беше ње и вас пре два месеца, ја бих сигурно умро, јер немадосмо ни кршене парице, да се лечим“. Ово је изговорио младић од 19 год. Није ли по овоме Земљорадничка Задруга прави аићео хранитељ? Не осваја ли она овим путем највише млада срца?

Овако се исто ради и у случају смрти. Један младић, чији је отац био добар члан Задругин, и који је имао повећи зајам, при смрти, причао је сину своме о овоме зајму, и казао му, да гледа прво да плати Задрузи, јер је тај зајам узет за храну. Син је очев савет послушао и по смрти очевој јавља се управном одбору с молбом, да га мало причекају, а он

Не се трудити, да зајам врати. Управни одбор после утехе и саучешћа, и ако му је био рок, продужио му је плаћање за други месец, док не стигне новина, и док се мало од трошкова не опорави. И шта видимо? На младића је ова племенитост одборова врло добро утицала; он је био гавут овом лепом предусретљивошћу, и пре одређенога рока донео је новац и двадесет динара више и молио је, да га оставе за члана на место очево. Тада је испричао и то, како га неки његов поверилац, зеленаш, притеже, јер је био још дужан, и како неће да чује за његову жалост!

Као што се види, Земљорадничка Задруга се овде истиче и као помагач и као васпитајач, јер у исто време и помаже и васпитава, облагорађава дух.

Из свега до сад реченога јасно се види, да Земљорадничка Задруга својим делањем, а дела у више праваца, чини много и утиче на свакога, а највише на млада, још непоқварена срца наших будућих грађана, наше омладине.

На једноме ранијем конгресу Земљорадничких Задруга запазио сам, да су у име великошколске омладине дошла на конгрес и омладину заступала два омладинца, великошколца. Они су и својим присуством и својим радом посведочили, да установа Земљорадничке Задруге занима и њих, да су и они прозрели огромну корист, коју ова доноси нашем народу, и да су вољни а и да им дужност налаже, да се за њу заложу, да се интересују и да друге заинтересују.

Од омладине се, као што сам непред рекао, очекује много, од ње зависи много, а од великошколске омладине на по се тражи се, да све што иде на бољитак народни, што тежи економном напредовању нашем, све што допуњава културни живот нашега народа, пригрли и гаји и свагда својим обилатим знањем помаже.

Сви омладинци са Велике Школе биће већим делом чиновници, и као такви нека не смећу с ума ово што горе наведосмо, јер су они свесни и богати знањем. А за све то ће им бити најбоља награда, што ће радити на благостању свога народа, па и благостању своме.

Признати се мора, да у моралном погледу много више утиче и помаже Земљорадничка Задруга, но ма која друга установа. Ово је с тога, што је тесно спојена с опстанком, јер пружа средства за одржање живота. Ја сам се дивио, како она брзо утиче на покварене људе, па и онда кад се већ ни свештеникове поуке ни савети не слушају.

Неће бити без интереса да поменем како Земљорадничка Задруга поправља брзо и лако неуредне људе. Док црква и школа поучавају, упућују, моле или прете, дотле Земљорадничка Задруга већ извршује. Она не казни већ само вели неуредну човеку: „Док се тога и тога не оставиш не можеш бити примљен у наше друштво, нити можеш уживати какву помоћ“. Још ако је овакав човек лагао, крао, па свуда изгубио поверење, онда је за њега ово право убиство. Мора се тргнути и вратити на миран

начин живљења, и тако се повратити. Ето, тако Земљорадничка Задруга неосетно васпитава и облагорођава, без великих мука. Овим се начином и карактери стварају, а карактерни грађани су врло потребни и држави и општини, јер су човеку, што је образовању и паметнији и побуде за рад чистије.

Карактер, као производ целокупнога духовнога рада и живота једнога човека, или једнога народа, добро развијен — узрок је сваком новом раду. Те зато нам свима свакојачко ваља да настанемо да добре карактере стварамо. Ово је дужност свих меродавних фактора, ово је дужност, а и треба да је и свих приватних установа наших.

А где да стварамо карактере? Одговор је прост и лак. Најпре у омладине наше, за коју рекосмо, да је узданица наша, јер ће добро васпитана омладина бити карактерна, а од добрих карактера зависи све у сваком подuzeћу и раду. Без моралности не може се добар карактер замислити. А Земљорадничка Задруга је основана баш на моралним начелима. Сваки члан њених правила прожет је моралношћу; свака је одредба моралне природе. Дужности које се од свакога члана траже, моралне су природе.

Неиспуњавање сваке дужности буди непријатно осећање у свакога свеснога човека, али неиспуњавање дужности спрема Задругу изазива још и неке казне па и презирање, што је веома осетљиво за оне, који не врше своје дужности. Сви службеници у многоме могу да помогну стварању карактера и уредноме вршењу дужности, и кад би они претходили добрим примерима омладини, онда би ствари добро напредовале, а у држави би било право благостање.

Јавно и приватно васпитање дужно је да створи у васпитаника свест о томе, да је испуњавање дужности права светиња, јер се у испуњавању свих дужности и у томе како се оне испуњавају огледа карактер. Карактер једног народа може се корисно измењивати и правилно усавршавати поглавито озбиљним васпитањем и систематским образовањем, и то мора ићи доследно кроз многе генерације, па да се сталан успех постигне. Само на тај начин може се читав народ подићи на виши ступањ културе, и само тако може се он одржати у борби за свој народни и државни опстанак.

Установа Земљорадничких Задруга јавља се баш у доба, кад је нама најпотребнија, јер разне прилике, које су на наш народни живот утицале, омеде су у неколико наше правилно развијање.

Неговање ове наше установе, пренашање њеног благотворног утицаја на омладину, биће као каква калемљена вођка, која, добро окалемљена, изобиља плода даје ономе ко је гаји. Неговањем њеним негују се корисне особине, међу којима данас видно место заузима штедљивост. Поштовањем њених правила стварају се добри карактери. Усавршавање у поштењу најважнији је задатак духовнога образовања. А напред изнети

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

примери јасно даказују, да је и Земљорадничка Задруга, као друштвена савршена установа, врло погодна за стварање карактера, за стварање свести о свему што човек мора да зна и да ради. Примери које смо побројали казују, да је ова установа прави васпитач. Пример, из кога видесмо, како син поступа после очеве смрти, који је био члан Земљорадничке Задруге, лепо нам казује, како је благотворни утицај Земљорадничке Задруге на омладину. А примери из школе, где се ђаци такмиче, ко ће више уштедети и ко ће уштеђеним новцем боље дело учинити, ко ће корисније уштеђевину употребити, ово још боље утврђују. С тога се с правом Земљорадничка Задруга може и назвати „васпитном устаномом“.

Овом установом можемо се поносити. Њу треба што више ширити, јер она благотворно утиче на свакога, а највише и најблаготворније на нашу омладину, на нашу узданицу, јер оставља видљив траг утицаја свога.¹⁾

Глиша С. Јовановић,
учитељ у Глибовцу

¹⁾ Ова је расправа читана на последњем конгресу Земљорадничких Задруга у Нишу.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Годишњица Николе Чупића. Издаје Његова Задужбина. Књига XIX. У Београду. Штампано у Државној Штампарији, 1899. 8°, стр. 256.

Од зборника за научне прилоге после Гласа Српске Краљевске Академије у нас сада прво и најодличније место заузима Годишњица Николе Чупића, коју издаје његова задужбина. Још од самога почетка овај је зборник, по својим прилозима, добио нарочито обележје, и захваљујући томе данас без Годишњице не може бити нико, ко се бави о проучавању наше политичке и књижевне прошлости.

Једно је само, што редовним читаоцима и купцима Годишњице мора тешко падати: она се најранијих година особито одликовала ваљаношћу својих прилога. Каснијих година ранији сарадници њени су је мало по мало почели остављати, и упоредо с тим и Годишњица је садржином опадала, док пре неколико година није било до тога дошло, да се ваљало озбиљно забринути, да Годишњица, због слабе садржине последњих књига, не изгуби онај глас, који је дотле уживала. Срећом Годишњици почеше опет стизати бољи радови и она почиње опет бивати све боља, ма да је и сада још прилично далеко од тога, да се по вредности својих прилога може изједначити с најранијим књигама.

Шта је узрок овоме опадању садржине у Годишњици? Не можемо се на овоме месту упуштати у изношење тих узрока, тек морамо помешати, да је томе најмањи узрок до самога уредништва Годишњице. На против, уредништво као да је све предузетљивије према сарадницима: знатно је смањило текст у Годишњици а једновремено с тим је повишен хонорар писцима; па као да се и у оцењивању прилога за Годишњицу поступа знатно блаже, те се и не чини избора међу понуђеним прилозима, већ се сви од реда примају. У истини је желети, да бар од сада за Годишњицу буде много више приложника, нарочито да је ових међу самим члановима Одбора Чупићеве Задужбине. Тада се неће морати да прима за Годишњицу све што се понуди и, природно је, Годишњица ће одмах садржином постати знатно боља.

Већ напред поменуемо, да Годишњица по својим прилозима, и ако доста неприметно, почиње опет бивати боља. Дакле, ова последња књига, коју приказујемо, по садржини није међу најслабијима.

У овој је књизи *девет* прилога од седам приложника, међу којима од чланова Одбора Чушићеве Задужбине видимо само председника тога одбора, који је последњих година једини од чланова и био редовни сарадник Годишњице.

На првome је месту у овој књизи прилог др-а Манојла Смиљанића *Развитак породице и њене фазе*. У њему расправља др. Смиљанић једно од врло интересних питања из упоредне етнографије: о постанку и развитуку породице. Ово је питање још ново, као што је уопште и сама етнографија тек у најновије доба издвојена као засебна наука. Зато ће и садржина овога прилога врло интересовати наше читаоце. Писац, радећи по Рацелу, Хелвалду, Старкеу, Моргану, Шурцу, Штрајслеру и другима који су се бавили о овоме питању, долази до ових закључака о постанку и развитуку породице: Први и најстарији облик породице морао је бити онакав, какав се сада налази само код појединих животиња; брачни је живот био потпуно неуређен; између мужа и жене није било никаквих веза и они би се после првога, случајнога састанка обично растајали, да се више никад не састану. Али као да је хетеризам први прави облик брачнога живота, кроз који су ступањ морали сви народи проћи, а који облик постоји и сада у неких дивљачких племена. Погрешно је, дакле, узимати жену и мужа за првобитну основицу породице, јер је, ето, првобитно постојала заједница жене; муж је остављао жену, и њено прво друштво, које је интимније везивало, било је њено дете; мати је хранила и неговала своју децу, и деца само мајку знаћаху; муж је био потпуно непозната личност, за кога ни жена ни деца нису ништа знали. Мајка је, дакле, у самоме почетку била основ породици. Касније је породица морала достићи тај ступањ, на коме је већ била нешто уређена, али су и на томе ступњу браћа могла имати заједничке жене; или је дошао други ступањ, на коме су сестре могле имати заједничке мужеве, и последица и једнога и другогa ступња је данашњи систем крвнога сродства у појединих америчких и азијских индијанских племена. Из система крвнога сродства, који је нађен на острву Хаваји и по коме се сва деца од браће и сестара сматрају међу собом као рођена браћа и сестре и мајком зову не само своју рођену мајку већ и све њене рођене сестре, а оцем не само свога оца већ и сву његову рођену браћу, закључује се, да је на овоме острву морао раније постојати облик породице, по коме су само браћа и сестре могли брачно живети. То је и прва фаза породичнога развитака, прва породица крвнога сродства, у којој су брачне групе биле састављене по генерацијама, тако да дедови и бабе чињаху једну брачну групу, њихова деца другу групу, њихови унуди трећу и т. д. После је учињен први корак усавршавања породице у томе, што је браћи ускра-

WWW.UNILIB.RS

њено, да са сестрама ступају у брак, зашто је, наравно, морало протећи много времена. Ово је искључивање ишло постепено. Прво су искључена рођена браћа, да могу ступати у брачне односе с рођеним сестрама, па је то искључивање после мало по мало прелазило и на браћу од стрицева, ујака, тетака и т. д., а на њихово су место долазили све даљи и даљи сродници. У први мах је постојала и гинекократија, надмоћност женскиња: женска је страна владала кућом и муж је, без обзира на децу и заједничко имање, морао бити спреман, да у свако доба на женин захтев напусти кућу. Касније се била развила и ендогамија, т. ј. обичај да чланови једнога племена могу ступати у брак само с члановима свога племена, и одржавала се код племена на најнижем ступњу културе, нарочито код племена, код којих је било каста. Као последица ендогамије јавио се левират, обичај да кад један од двојице браће умре и остави децу, други је брат дужан оженити се удовицом свога брата. У првим фазама породице видимо, дакле, да још нема бракова у правоме смислу, већ групе бракова, код којих чине основу породице мати и деца. Али у колико се племе све више грана и живот постаје све тежи и скопчан све с већом борбом за опстанак, човек као физички јачи постаје све надмоћнији над женом, и навикнут од старине да стоји у брачноме односу с више жена, труди се да продужи такав начин живота, али као јачи он ускраћује жени да има више мужева. Тако породица сад долази у нову фазу свога развитка, у коме и у спољашности својој добива сасвим нов облик, у коме се сада као главна личност отац истиче; тако породица постаје патријархална. Из ове тежње мушкиња, да имају више жена, развио се опет један нов обичај — отмица или куповина жена, из кога се после развила полигамија, која и данас у многих народа постоји. У ово доба се јавља и егзогамија, т. ј. обичај, по коме се бракови у једноме племену обављају искључиво довођењем женскиња из туђих племена; касније је овај обичај ублажен тим, што је и мушкима допуштано, да могу оставити своје племе и отићи у туђе племе, у кућу женину. Обичај егзогамије и данас је врло распрострањен, и Јевропа је једини континент, на коме овога обичаја нема, већ су њени народи узели као неку средину између ендогамије и егзогамије. Еволуцијом породице, дакле, дошло се до тога, да је место мајке отац постао основа породице, само што је у почетку овакав облик породице био везан с полигамијом. Ну, кад је већ породица до тога ступња била дошла, није било тешко, па да се јави и последњи, до сада најсавршенији ступањ породице — *моногамија*, чему су, наравно, поред осталог знатно помогли и економски односи. Данас је моногамија карактерна одлика за највећи део народа аријскога порекла, дакле, за најкултурније народе, те је природно очекивати, да ће и породице осталих, мање културних, народа постепеним развитком, доћи на овај сада најсавршенији облик породице. Као што и напред поменусмо, овај је прилог рађен поглавито по страним

научницима, те и нема нарочитих опазака о развијању породице у Словена, али је опет на своме месту што је увршћен у Годишњицу, те су тако читаоци њени добили прилику, да се колико толико упознаду с тим у истини интересним питањем. Једно је само, што не можемо не замерити овоме прилогу; то је оно и сувише слободно закључивање о најстаријим и првобитним облицима породице.

„Шумадинка“, културно-историјска слика проф. Андре Гавриловића, на другоме је месту у овој књизи Годишњице. У њој је писац желео, да млађе нараштаје упозна с чика-Љубином Шумадинком, која је данас доста мало позната, а о коме је листу „старија генерација често говорила као о милој успомени свога младога доба, и о коме се одавно већ рекло да је најчистије огледало општега културнога напретка нашег за оно време“. Нити је проф. Гавриловић погрешно, што није пожалио труда да спреми овај прилог, нити се уредништво Годишњице огрешило, што је овоме прилогу уступило овако угледно место у овој Годишњици. Шумадинка је у истини била једна од необичнијих појава у нашем новинарству, и у историји нашега новинарства „има своје место одређено, место видно, које би сачувало њеноме основаоцу име у захвалном сећању и онда кад се он не би имао чиме и са чега више поменути“. Напред се, у овоме прилогу, износи поглед на српску журналистику до Шумадинке, да би се добило најбоље мерило за оцену овога листа, па се онда у највећим детаљима приказује историја Шумадинке од самога позива чика-Љубина, којим објављује да ће издавати лист с циљем „да се читатељ забави, поучи и развесели“, па до последњег броја њезина. На завршетку је и мањи поговор о књижевној радњи Шумадинкина уредника Ненадовића, у опште. У овоме прилогу има драгоцених података за нашу новију књижевну историју, нарочито за историју нашега новинарства, па има лепих дата и за развој нашега културнога живота, у оно доба кад је Шумадинка излазила; али нам се чини, да је све то прилично укривено у оним многим непотребним детаљима, управо претрпано је њима, да ће читалац с прилично муке моћи одвојити све то, што је у овоме прилогу од општега интереса. Изгледа нам, да би овај прилог имао много више читалаца и био од много већег интереса, да је нешто краћи, те и концизнији.

У географско-историјској студији од Синише, *Леђан-град*, расправља се о „Леђану граду латинском“, познатом из наше лепе народне песме „Душанова женидба“. О Леђану је у нас већ прилично до сада расправљано, па опет као да ово питање није ни сада још правилно решено: ни после Шафарика, ни после Новаковића, ни после толиких других, који су се бавили о томе питању, па ни после ове „географско-историчке студије“ Синишине. По Шафарику Леђан град би требало да је данашњи град Краков у Галицији; Стојан Новаковић, расправљајући о овоме питању, остави се на томе, да би Леђан град ваљало тражити негде у да-

WWW.UNILIB.RS

нашњој Пољској; Халански опет упућује, у тражењу Леђана, на острво Исланд; Љуба Ненадовић помену, с прилично вероватноће, да је Леђан данашња Бенова, и уз њега пристаје и А. Васиљевић. Писац ове студије не пристаје ни уз једнога од књижевника, које поменусмо да су се бавили о Леђану. Са прилично смелим хипотезама он закључује, да је песма „Душанова женидба“ само препев раније песме, у којој је била опевана женидба Бодина Јаквинтом, ћерком бившега дуче од Апулије Аргирице, те према томе Леђан град наших народних песама не би био ништа друго до градић у Апулији *Alexanum*, у коме је већ у XI веку била епископска столица, и који је концем тога века био независан од Нормана, који су тада пустошили по Италији. Песму би, дакле, ваљало овако рестаурирати: у њој је првобитно била опевана женидба Бодина, Михајлова сина. Бодин се оженио Јаквинтом, коју је народни певач касније прекрестно у Роксанду. Отац Јаквинтин Аргирица Милов, дуча од *Alexanum*-а, по народној појезији је латински (италијански, апулијски) краљ Мијано; Бодинови рођаци и клетвеници Вукан и Мирослав (Мирко) жупановали су у време Бодиново у Рашкој, и место њих је народни певач после узео Душанове сестриће Воиновиће, заменивши Мирка Милошем. „Народ је опјевао женидбу Бодинову, вели се при закључку ове студије, и ова се пјесма у првобитном тексту пјевала јамачно све до битке Косовске. Посље Косовске битке почела је све већма блиједити успомена на доба преднемањино и народ се је сјећао, у својој невољи, само још сјаја Неманића и славе и слободе српске, за њихова времена; па је у пјесми спомињао само јунаке доба Неманића; и тако би и у пјесми о женидби српскога цара Бодина Бодин прекрштен у српскога цара Стјепана“. И поред свих ових разлога у овој студији, који могу бити доста и примамљиви, рекосмо напред, мислимо, да питање о граду Леђану и после ове студије није потпуно решено.

У *Прилошку проучавању српске народне појезије* проф. Андра Гавриловић продужује објављивати, недавно у Гласу Српске Краљевске Академије започете, резултате, до којих је дошао проучавањем српске народне појезије. У овоме прилогу дотиче се трију питања из наше народне појезије: о војводи Гојку, који се помиње у нашим народним песмама као други брат краља Вукашина; о народној песми нашој „Пропаст царства српског“, и о војводи Пријезди, који се у народној појезији нашој помиње као војвода сталаћски.

Расправљајући о првome питању писац овако тумачи појаву војводе Гојка у народној појезији, као брата краља Вукашина, поред Вукашинова брата деснота Угљеше, за кога зна и историја: у Зети су била три владара, три брата Балшића; они су млађи сувременици Вукашина и Угљеше Мрњавчевића, а карактер њихова рада сличан је с радом браће Мрњавчевића; народна традиција је ухватила ту основу у сличности карактера тежње рада једних и других, помешала је обе поро-

дице и према тројици Балшића створила је и три Мрњавчевића. Томе је помогла и топографија, јер по народној традицији Скадар се везује за дом Мрњавчевића, а ту и јесте позорница свега рада Балшића. Дакле од Балшића народна је традиција могла врло лако пренети појам о тројици браће и на Мрњавчевиће, који су и тако по народној традицији имали врло сличну судбину с Балшићима. Овоме је могло помоћи и то, што је и сâм Вукашин био оставио три сина, три млађа Мрњавчевића, што је давало хране народној традицији, да је било и три старија Мрњавчевића. Само име Гојко такођер је врло лако могло бити примљено: Ђурађ II Срацимировић, зет кнеза Лазара по кћери му Јелени, касније Сандаљевици, имао је три сина, од којих је средњи био *Гојко*; и стриц Ђурђев Ђурађ I имао је сина Ђурђа, овај опет сина Стефана, који је био ожењен сестром Ђурђа Кастриотића и имао синове Јована и *Гојка*, за којим је била Комненија од породице Аријанита. Па и сестра Ђурђа II Срацимировића, заова Лазареве кћери Јелене, била је удата за *Гојка* Голема Аријанита. Уза све ово дошла је била и велика сличност у судбини синова Вукашина Мрњавчевића и синова Гојка Балшића, те је и то помогло, да је већ Барлеције, историограф Скендербегов, пишући о опсади и паду града Скадра, могао на стотину година после Вукашина писати, како је Романија припала тројици браће: Вукашину, који је добио титула краља, Андрији и Гојку. Народној традицији било је још и лакше, да према свему овоме краљу Вукашину прида поред брата му Угљеше још и Гојка.

Говорећи о песми „Пронаст царства српског“ проф. Гавриловић огледа објаснити велики анахронизам, који се огледа у тој песми, и то овако тумачи: та је песма постала много после косовскога боја и она је резиме свега што се могло певати о косовској погибљи; њу, дакле, ваља према целокупној певанији народној о косовском боју и узроцима и последицама тога великога догађаја тако схватити као оне изводе, који се налазе уза старе биографе на крају, као резиме свега што је раније у биографији речено. У овој песми, дакле, народни се певач уздиже од обичнога начина излагања догађаја и приказује потпуну слику не само косовскога боја, већ у главном и свега онога што је томе догађају претходило, као и оно што је дошло као последица тога догађаја. „Певач, хотећи казати што о пронасти царства, хвата најошштије црте, иде границом српске земље, помиње најчувеније обласне господаре, а како је главни лом био на Косову под Лазарем, то он, стојећи на Косову, баца одатле летимичан поглед на све, али не дуљи, ради сразмере, ни оно што је на Косову било. Зато нема помена ни о најславнијим јунацима косовским. Начином новелстичким певач оставља косовски бој, управо спрему за њ, па се враћа те казује све што по његову знању чини пронаст царства, завршујући опет самим бојем“.

Расправљајући о трећем питању, о војводи Пријезди, писац се труди, да у опште баца бар нешто више светлости о ономе великом јунаку

WWW.UNILIB.RS

нашем, који је везан за пад Сталаћа, догађај познат и у историји. Народна појезија помиње и Тодора и Пријезду, и сад је питање, који је од ове двојице прави сталаћски јунак. И ако је врло незнатна, па и прилично непоуздана грађа, на основу које је проф. Гавриловић огледао извести закључак за решење овога питања, опет с прилично вероватноће можемо пристати уз његово веровање: да је војвода Пријезда био историјско лице, које је могло бити везано и за град Сталаћ, па је у току толикога низа година, као и многе друге, и њега заборав прекрио, те су остали само нејасни помени о њему, да нам је по тим остацима врло тешко рестаурирати колико толику потпуну и верну слику ондашњих знаменитијих догађаја и њихових јунака.

У опште узевши проф. Гавриловић је овим својим прилогом, и ако је у њему прилично и сасвим слободних хипотеза, знатно расветлио бар некоје стране онога још врло мучнога али и врло интереснога питања о тумачењу садржине наших народних умотворина.

На петоме је месту у овој Годишњици песма Симе Милутиновића *Оснивање училишта*, из Србијанке Симине, с врло опширним коментарима песниковог сина, Драгутина Милутиновића, професора Велике Школе. Проф. Милутиновић последњих година редовно већ у Годишњици штампа коментаре за по коју песму свога оца. Ти су коментари већ познати читаоцима Годишњице, а из приказа ранијих Годишњица у Просв. Гласнику познати су којекако и читаоцима овога листа. И коментари уз ову песму израђени су на истој основи као и коментари уз остале песме Симине, које је до сада спремио и објавио син песников. Они се одликују великом опширношћу, силним детаљима, објашњавањем готово свакога стиха, па и сваке поле необичније речи или израза, те отуда често и понављање онога, што је већ једном речено. Оваквоме начину коментарисања појединих песама Симиних многи врло замерају. Ми не бисмо пристали уз њих. У нас ће се кад тад морати да приступи спреми новог издања Симине, млађем нараштају врло мало познате а и тешко разумљиве, Србијанке. Ово издање мора бити с коментарима. Ови и ако овако опширни коментари песниковог сина тада ће бити драгоцен грађа за тумачење појединих места у Србијанци. А како изгледа, да ћемо морати још прилично дуго причекати на то ново издање Србијанке, то је баш добро, што је у Годишњици уступљено места коментарима проф. Милутиновића, јер су у њима правилно протумачена и она места у Србијанци, која ће касније бити врло тешко правилно протумачити. У осталом овде бисмо, у прилог проф. Милутиновићу, могли поменути и ону народну изреку: „Од сувишка нема штете“.

У трећем прилогу проф. Гавриловића у овој Годишњици *Ка биографији П. П. Његоша* допуњује се ранија радња пок. Св. Вуловића о песнику Његошу, објављена у I Годишњици и самим Вуловићем допуњена у VII књизи Годишњице. У овим допунама проф. Гавриловића има лепих а за

шири круг читалаца и сасвим нових прилога за биографију владике Рада, те су добро и дошло свакоме, ко се буде у јачој мери интересовао и бавио о овоме питању. Само нам се чини, да је и овај прилог, као и онај о Шумадинци чика-Љубиној, прилично развучен и са осетним бројем уметака, који су могли и изостати, па да овај прилог опет не изгуби од своје вредности.

На седмоме је месту прилог ђенерала Ј. Мишковића *Букуља и Венчац*, географско-историјска скица. У овоме прилогу се, с прилично опширности, говори прво о Букуљи па онда о Венчацу; прво се износе чисто топографски подаци, па после нешто мало историјскога сећања, везана за поједина места под Букуљом и Венчацем. Као нарочити одељак у овоме прилогу је доста непотпун чланак о браћи Бакићима, који имају тако видно место у историји нашега народа XVI века. Уз овај прилог иду једна картица и пет слика, које су могле бити јасније и боље израђене.

Још у почетку овога приказа поменусмо, да је председник Одбора Чушићеве Задужбине једини из тога одбора, који сасвим правилно налази, да има, као члан Одбора Чушићеве Задужбине, и нарочитих обавеза према Годишњици, те је последњих година редовни сарадник Годишњице. У овој књизи Годишњице имамо од њега *Путне и друге белешнице*, не баш најугледнији прилог у овој Годишњици, али прилог који опет није без интереса, и коме смо се нарочито зарадовали: прво зато, што видимо бар једнога члана Чушићева Одбора као сарадника Годишњице, о којој тај одбор води старање, а друго и ради лепога и увек правилнога и чистога језика Милићевићева. Као што и сам натпис овога прилога казује, то су белешнице, ситни записи, забележени у прилици и сачувани за оне, које могу својом садржином колико толико заинтересовати. Ових је записа од четири руке: на првоме су месту записи неколико ређих имена места; иза ових је леп запис о женском чељадету на селу; па белешка о београдској Стамбол-кашији, много пута орошеној српском крвљу и српским мучеништвом овековеченој у нашој историји, и на послетку је кратак али карактеристичан запис „Мађијска сила кметовског штапа“.

На последњем је месту у овој Годишњици чланак Авр. Н. Поповића *Врхлаб-Беласица и жупа Врховина*, један приложак ка познавању историјске географије средњег века. У овоме чланку писац расправља о Врхлабу, који наши историјски извори XIII века помињу као доста знатно место, и о жупи Горњем Лабу. Са прилично поузданости у овоме прилогу се доказује, да је место Врхлаб исто што и Беласица, која се већ у XV веку помиње, и да је жупа Горњи Лаб промењено име и да је названа, можда још у XIV веку, Врховином, које се име „тачно одржало у народном памћењу све до наших дана“.

Овим завршујемо приказивање садржине појединих прилога у деветнаестој Годишњици. Местимице, признајемо, били смо и нешто опширнији у излагању садржине, али то је из искрене жеље, да читаоце овога

листа што више заинтересујемо садржином појединих прилога у Годишњици, те да потраже књигу и сами се упознаду с прилозима у њој. И тако напред већ поменусмо, да је Годишњица књига, без које не може ни један, који жели да колико толико потпуније проучи нашу политичку и књижевну прошлост. Учитељима народних школа нарочито препоручујемо Годишњицу, јер је то по својој садржини једна од бољих књига, до сада препоручених за школске књижнице.

Ми с правом можемо очекивати, да ће Годишњица бивати све боља, у колико се за њу буде више читалаца интересовало. Кад њу буде што више лица читало и о њеним прилозима се што чешће буде водила реч у јавности, тада ће, надајмо се, и остали чланови Чушићева Одбора, сем председника, па по који и од старијих сарадника њених, сетити се својих обавеза према Годишњици: тада ће бити све већи број прилога, понуђених за овај зборник, уредништво ће имати све већи избор у одабирању прилога, биће и веће утакмице међу самим сарадницима, и као последица свега тога биће, да ће Годишњица бивати све пунија, по вредности и обради својих прилога све боља, те и све милија онима, којима је велики просветни добротвор Чушић и наменио.

—ић.

Х Р О Н И К А

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА У 1899. ГОДИНИ

На свечаном годишњем скупу Српске Краљевске Академије, који је био 22. фебруара ове године у дворници Велике Школе, и који је Својом походом удостојио и високи заштитник Српске Краљевске Академије, *Његово Величанство Краљ Александар*, прочитан је опширан извештај о раду Српске Краљевске Академије у минулој години. Тај је рад био и многострук и обилат, те својим читаоцима приказујемо на овоме месту најважније податке и чињенице из извештаја о Академијину раду у минулој години.

На првоме месту да поменемо рад у самој Академији. За годину дана, од дањскога свечаног скупа, Српска Краљевска Академија је имала *шесет* које стручних, које заједничких, председничких и пуних академијских скупова.

Академија природних наука имала је *осам* скупова, и на њима су, поред осталих послова, примљени ови радови: *Хемијске комбинације*, расправа академика Симе М. Лозанића, која ће бити штампана у 59. Гласу; *Карстна поља западне Босне и Херцеговине*, расправа академика др-а Јована Цвијића, која ће бити, као и прва, објављена у 59. Гласу; *Иконографија неогенске малаколошке фауне*, дело дописнога члана Спири Брусине, које до сада није могло бити штампано због недовољних материјалних средстава; *До сад ошажена варирања неколико наших лешидоштера*, прилог српској фауни, од пок. др-а Радмила Лазаревића, објављен у 57. Гласу; *Прилог за Флору маховина у Србији*, чланак професора Живојина Јуришића, који ће бити објављен у 35. Споменику; *О маховинама у Краљевини Србији*, чланак гимн. директора Милivoја Симића, који ће такође бити објављен у 35. Споменику; *Прилог флори гљива у Србији*, чланак проф. Николе Ранојевића, одређен за 35. Споменик. Сем тога примљени су и дати академицима на оцену и ови радови: *О тежинама алгебарских склопова* и *О аналитичким изразима*

неких функција, чланци д-ра Богдана Гавриловића, професора Велике Школе; *Фораминифери у друго-медитеранским слојевима у Србији*, чланак проф. Петра С. Павловића. Сем тога на скуповима ових Академија примљене су за проглашење нових академика: д-ра Јована Цвијића и др-а Михајла Петровића и одобрене им приступне академске расправе, које су читане на свечаним скуповима Српске Краљевске Академије 2. и 9. јануара ове године, о чему је било помена у јануарској свесци Просветнога Гласника. Сем ових побројаних радова Академији природних наука била су упућена још два прилога: један из физиолошке а други из ботаничке научне области, па их ова Академија није могла примити за Академијина издања.

Академија *филозофских наука* у последњој години је имала три своја скупа и два заједничка скупа с Академијом друштвених наука. На тим скуповима поред других ситнијих послова рађено је на овим пословима: на прикупљању и спремању грађе за велики Академијин *Речник књижевнога језика српског*; на прикупљању грађе и припремама за издање новог *Зборника српских народних песама*; одлучивано је о расправама професора Андре Гавриловића: *Историјска сећања у нашим народним песмама о Краљевићу Марку* и *Први лиричари и естетичари у новој српској књижевности*, од којих је прва примљена и одређена за 58. Глас, а друга је још на оцени у одређенога референта академика; одлучивано је о спису Николе С. Петровића *Покушај за француску библиографију о Србима и Хрватима*, који је примљен и већ се штампа као засебно издање Академијино; одлучивано је о понуди пређ. професора Јаше Ђурдановића и проф. приправника Драгутина Костића, да спреме *Допуне српској библиографији*, и Академија је ову понуду прихватила и препоручила је министру просвете и црквених послова, да одобрим, да ова двојица, под надзором Академије филозофских наука, израде и да се о државном трошку штампају Допуне српској библиографији. И Академија филозофских наука била је добила једну расправу, из области класичне филологије, коју није могла примити за своја издања.

Академија *друштвених наука* имала је четири своја скупа и два заједничка скупа с Академијом филозофских наука. На скуповима ове Академије приказани су и за Академијина издања примљени ови списи и научни прилози: *Критички преглед историјских извора о кнезу Лазару и о Краљевићу Марку*, прилог академика Панте Срећковића, одређен за 36. Споменик; *Белешке о црквицама, црквама и манастирима у Краљевини Србији*, прилог академика Милана Ђ. Милићевића, одређен такођер за 36. Споменик; *Писма (из Рима) Роси Градићу*, прилог историји старога Дубровника, од академика Валгазара Божишића, одређен да се штампа у 37. Споменику; *Један прилошки о боју на Марици*, од академика Јована Мишковића, штампане се у 58. Гласу; *Црнојевићи и Црна Гора од године 1742. до 1528.*, расправа професора Јована Н. Томића,

примљења за 58. Глас. Приказана је и расправа професора Стевана Димитријевића *Односи црквених патријарха с Русијом у XVII веку*, о којој није још одлука донесена. На заједничким скуповима, које је ова Академија имала с Академијом Филозофских наука, донете су ове важне одлуке: да се прегледају, опишу и унесу у каталоге сви писани споменици из историјске архиве и рукописне збирке Српске Краљевске Академије и Народне Библиотеке, и да се почне спремати за штампу велики Зборник за историју, језик и стару књижевност српског народа, чега ради је одређен и нарочити одбор.

Академија уметности је имала три скупа, и на тим скуповима је ово урађено: одлучено је да се настави рад на прецртавању иницијала и шара из старог српској јеванђеља великога војводе Николе Стањевића; приређена је изложба снимака из старих српских манастира, које су радили академик Михајло Валтровић и проф. Велике Школе Драгутин С. Милутиновић; оцењена је уметничка вредност прилога народне орнаментике, које су послане Етнографском Одбору.

Председништво Академијино имало је 18 скупова. На тим скуповима су извршиване одлуке стручних Академија и целокупне Академије; спреман је буџет; одређивани су хонорари за радове штампане у Академијиним издањима; одлучивано је о везама Српске Краљевске Академије с другим научним друштвима и просветним установама и о размени Академијиних издања.

Целокупина Академија је имала, сем два свечана скупа за проглашење нових академика, још и седам редовних и један свечани годишњи скуп, на којима је ово урађено: одлучено је о уређењу Академијине књижнице, чега ради је изабран и други привремени секретар; суделовано је у сахрани Академијина председника др-а Јована Ристића, сем учешћа у спроводу, прилагањем венца и одлуком о опроштајној беседи; суделовано је у прослави Пушкиновој и Змајевој и у књижевној четрдесетогодишњици Дучићевој; бирани су нови прави и дописни чланови Академијини, секретари посебних Академија за 1900. годину и прегледачи рачуна за 1900. годину; продужено је суделовање у раду одбора за набавку књига у Народној Библиотеци и у раду Универзитетске Комисије.

У Академији постоје и три нарочита одбора, којима су поверени нарочити послови: *Лексикографска Одсек*, који прикупља грађу и спрема велики Академијин Речник српскога књижевнога језика; *Етнографски Одбор*, који ради на спремању Етнографскога Зборника, и Одбор за Мариновићеву Задужбину. И рад у овим одборима био је у прошлој години врло обилат, нарочито у Лексикографском Одсеку.

У Лексикографском Одсеку рад је био упућен у два правца: исписивање речи из књига српске новије књижевности и купљење речи по народу. На првоме послу ово је урађено: означавање су речи у 130 књига (1830 штамп. табака) и исписано је 75.057 листића, што са ранијим испи-

Усаним листићима износи свега 263.211. На означавању речи у књигама радило је осам лица, а на исписивању, сређивању и убацивању исписаних листића у за то спремљене кутије шеснаест лица. За купљење речи у народу био је раније спремљен и разаслат позив за купљење речи, са потребним упутствима. Томе позиву су се одазвала 53 скупљача, који су побележили и Одсеку послали 49.150 речи из живота народнога говора. Највише је речи из Србије и Црне Горе, по 20.000 и нешто више, а остало је из: Старе Србије, Македоније, Босне и Херцеговине, Далмације, Барање, Хрватске и Баната. Међу скупљачима највећи је број учитеља, па онда ученика учитељских школа, професора и др. Како је и пре тога Одсеку било стигло неколико збирака народних речи, то је до сада свега прикупљено 69.750 речи из живог народнога говора. Целокупна пак грађа, до сада прикупљена за велики Академијин речник, износи 352.964 листића.

И рад у Етнографском Одбору иде у два правца: рад на спремању зборника српских народних песама и рад на испитивању српских села, према чему је рад и подељен у два одсека. У првоме одсеку, осем прикупљања народних умотворина од појединих скупљача из народа, прегледано је, од почетка рада у овоме одсеку до сада, 290 разних дела, у којима су објављене народне умотворине, и то: 59 књига засебних збирака, 79 год. књижевних листова, 112 књига повремених издања, 20 календара и 17 зборника. Из ових дела је на засебним листићима исписан садржај 1145 јуначких и већих женских народних песама и означени су први стихови 1015 краћих женских народних песама. Поред тога побележен је и знатан број осталих народних умотворина. И рукописних збирака народних умотворина у прошлој је години умножено и сада их у Академији има: 40 збирака народних песама са 656 јуначких и 2350 женских песама; даље има у рукописима појединих скупљача 178 народних пришеведака, 2380 пословица, 2389 загонетака и питалица, 150 подскочица и бројеница, 469 гатања и бајања и 65 описа народних обичаја и лекарија. Рад на испитивању српских села продужен је по упутствима за испитивање села у Србији и осталим српским земљама, а нарочита је пажња поклањана питањима, која су студијом до сада послатих извештаја уочена као важна. Према до сада прикупљеном материјалу почет је рад и на одређивању главних центара, из којих су остали српски крајеви насељавани. Приступило се и изради антропогеографских карата за поједина села, па и за поједине области, до сада испитане. Истраживан је и основни облик српске куће и све промене, кроз које је тај облик пролазио. Из Краљевине Србије већ је довољно грађе прикупљено за разраду питања о насељима. Сад се поглавито прибирају подаци из осталих српских земаља. До сада је свега сређено 1200 описаних села; 200 је сређено у минулој години, а остало раније.

Одбор за Мариновићеву задужбину имао је у минулој години свега један састанак. На томе је састанку досуђена Мариновићева награда ро-

ману пок. Светолика Ранковића *Порушени идеали*, који ће бити штампан у деветоме редовноме колу књига Српске Књижевне Задруге.

И својим издањима Српска Краљевска Академија показује леп напредак у минулој, 1899. години. У тој години штампана су ова Академијина издања: *Гласови 55. и 57.*; *Споменик 34.*; *Дубровник и отоманско царство*, од др-а Дуја Кнез-Војновића, I књига; *Путовање по Србији 1829.*, од Ота Дубислава плем. Пирха, у преводу др-а Драгине Т. Мијушковића; *Годишњак Академијин*, књ. XI и XII; *Музикалије Дав. Јенка и Историја српскога устанка*, од Лазара Арсенијевића-Баталаке, II књ. (штампано о трошку фонда Баталакина). А у штампани су, и за кратко време биће готови, и *Глас 58. и 59.*; *Споменик 35., 36. и 37.* и *Француска библиографија о Србима и Хрватима*, од Николе С. Петровића.

Поред ранијих веза Академија је у минулој години ступила у везу и размену својих издања са овим друштвима и установама: с Етнографским Музејем чешко-словенским у Прагу, с малоруским Научким товариством имени Шевченка у Лавову, са Српском Књижевном Задругом у Београду, са уредништвом цариградскога листа *Echos d' Orient* и са уредништвом београдскога илустрованог листа *Нова Искра*. Тако је сада Академија у вези и врши размену својих издања с 53 разна научна друштва. Академија редовно шаље и приличан број својих издања на поклон појединим школама и удружењима. У прошлој је години одлучено да се Академијина издања шаљу на поклон још и овим друштвима и установама: Друштву за помагање сиромашних и вредних Срба слушача у свучилишту загребачком, Библиотеци калуђера августинаца у Цариграду и књијници гимназијске дружине *Подмладак* у Крагујевцу. Тако сада Академија шаље своја издања на поклон разним установама и друштвима у 43 примерка.

Академија је у минулој години добила, сем књига у размену за своја издања, и приличан број књига на поклон од појединих писаца, издавача и других лица. Академијина збирка рукописа обogaћена је такођер у прошлој години: куповином четири писмена документа из првога устанка и поклоном једнога листа старог српскога рукописа.

Стање благајнице Академијине за 1899. годину било је овако: Академија је у току те године примила 46.785·59 динара, и то :

поклон Његов. Велич. Краља Милана	10.000	динара
државна помоћ	18.000	"
интерес из разних задужбина и други приходи	18.785·59	"
Свега	46.785·59	"

Од те суме Академија је утрошила :

на плату чиновника и служитеља	6.387·32	динара
на хонораре писцима	3.692·50	"

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
О
Т
Е
К
А

на израду речника	5.598·75 динара
на етнографски одсек	1.373 „
на привремене издатке (хonorаре), на улагање у Академијине фондове и на разне потребе	16.577.43 „
Свега	<u>33.629 „</u>

Сем тога Академија има на руковању и ове фондове :

Легат пок. Марије и Михајла Милнвојевића из Крчмара, намењен за помоћ остарелим и изнемоглим српским списатељима, износи 21.591·05 динара.

Легат пок. Катарине Ивановићеве, намењен за одржавање њене галерије слика у Народном Музеју, износи 4.534·55 динара ;

Прилог Марка Добројевића, трговца из Крупе, за подизање споменика Вуку Ст. Караџићу, износи 225·80 динара ;

Од поклона Њег. Величан. Краља Милана у 10.000 динара остало још 1.424·70 динара ;

Фонд за подизање Академијина Дома (без застарелих фондова, који су пре краткога времена уступљени Академији) износи 12.042·30 дин., и Задужбина Николе Мариновића за помагање српске књижевности, износи 15.480·15 динара (12.000 динара основни капитал и 3.480·15 динара од прихода).

Сем тога Академија је у минулој години добила на руковање *Књижевни фонд пок. Димитрија Стаменковића*, чиј је основни капитал 300.000 динара у злату, а који је крајем 1899. године износио 305.600 динара. За фонд пак за подизање Академијина Дома, у коме ће бити смештени Академија, Народна Библиотека и Музеј Српске Земље, Академији су пре краткога времена указом Њег. Вел. Краља предани т. зв. застарели фондови, у суми од 220.000 динара, који су Академији за овај циљ били раније законом уступљени.

Српска Краљевска Академија имала је у минулој години и осетне губитке: умрли су председник Академијини *др. Јован Ристић*; дописни члан *Василије Григоровић Васиљевски*, и почасни чланови: *Владимир Јакишић* и *Милован Јанковић*.

Наше су топле жеље, да рад Српске Краљевске Академије буде и у овој, 1900. години обилат, као и у минулој години што је био, на још и обилатији да буде. Д.

ПРВА ВАНРЕДНА СКУПШТИНА УЧИТЕЉСКОГ УДРУЖЕЊА

20. фебруара ове године одржана је у Београду прва ванредна скупштина Учитељског Удружења. Скупштину је отворио председник Главног Одбора Учитељског Удружења, *Ј. Максимовић*, овим речима :

„Другови, Ево ме пред Вама, да на основу чл. 39. наших правила отворим прву ванредну учитељску скупштину. Ванредних скупштина у животу нашег удружења до данас није било, а верујем да ће и ова за дуже време остати усамљена међу другима своје врсте.

Да се пак данас Главни Одбор користи одредбом члана 43. дружинских правила и да сазове ову ванредну скупштину, руководила су га два озбиљна разлога, који су императивно налагали, да се што пре сазове ванредна скупштина.

Први и најважнији је разлог тај, што по закону о удружењима, који је донет на прошлој сесији Народне Скупштине, сва удружења морају за шест месеца довести у склад своја правила са овим законом, који већ ома јасно и строго обележава право чланова и кретање удружења.

Други је разлог неподесна основица, која је примљена на шеснаестој учитељској скупштини, с погледом на осигуравање наших породица. И с те стране претила је опасност фонду, у који је уложено 50.000 динара из наше целокупне дружинске имовине.

Да би се ова два тако рећи животна питања регулисала и да би се удружење ставило на јаче и поузданије земљиште, Главни је Одбор израдио нов пројекат, који је саобразан закону о удружењима и оставља осигуравање наших породица на сасвим поузданије и сталније земљиште.

Главни се Одбор нада, да ће чланови ове скупштине с пажњом саслушати и у начелу примити израђени пројекат.

У тој нади оглашујем, да су седнице прве ванредне учитељске скупштине отворене“.

После овога приступило се избору скупштинскога часништва. Изабрани су акламацијом: за председника Илија Радосављевић, виши учитељ из Обреновца; за потпредседника Јован П. Јовановић, учитељ из Брагудевца; за секретаре: Мил. Ђ. Станојевић, учитељ из Пирота; Михајло К. Михајловић, учитељ из Лесковца; Стеван Илијћ, учитељ из Петровца, и Димитрије Ф. Ђосић, учитељ из Крупања.

Председник скупштински представио је скупштини полицијског комесара и госте: Љубомира Ковачевића, професора Велике Школе, и Јована Миодраговића, референта за основну наставу у министарству просвете и црквених послова.

После овога је прочитан предлог Главнога Одбора о измени правила. На самој скупштини појавио се и предлог мањине из чланова управе учитељскога фонда, и после тога се приступило раскривљању једнога и другог предлога. Цело пре подне вођена је у скупштини начелна дебата. Тек на другоме састанку, који је био истога дана после подне, скупштина је завршила свој рад, донесавши ову одлуку:

„Пошто чланови ванредне учитељске скупштине, која је сазвана 20. фебруара 1900. године, ради тога да се садашња правила Учитељског Удружења измене тако, како ће уређење Учитељског Удружења бити са-

УЧИТЕЉСКОГ УДРУЖЕЊА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
КРАЈИНА
ОТДЕЛ
КА

образно закону о удружењима, немају толико времена колико им је потребно, то се овлашћује Главни Одбор, да сам изврши ревизију садашњих правила тако, како ће уређење Учитељског Удружења одговарати закону о удружењима, ну на сваки начин, да се у члану 57. садашњих правила учине ове измене: у првome ставу члана 57. да се изоставе речи: *платио бар једногодишњи улог*, па да се место тога ставе речи: *платио улог и био члан фонда шину годину дана*. Други став члан 57. да се изостави. Сем овога ванредна учитељска скупштина ставља у дужност Главном Одбору, да до прве редовне скупштине размишља о томе, да се фонд за помагање учитељских породица постави на што бољу и тачнију основу, па да о томе изнесе формални предлог редовној скупштини у јулу 1900. године, а у исто време ставља се у дужност Главном Одбору, да представи господину министру просвете и црквених послова жељу и молбу српског учитељства, да се учине измене у закону о пензионом фонду учитељских породица, тако да се повећа стопа пенсије учитељских породица и њихове деце; да Главни Одбор ради на томе, да се жеља учитељска оствари и да и о томе поднесе извештај редовној учитељској скупштини у 1900. години“.

ИЗАСЛАНИЦИМА ЗА ОВУ СКУПШТИНУ
И БЛИОТ
КА

Изасланицима за ову скупштину Главни Одбор Учитељског Удружења дао је, из благајнице Удружења, 1400 динара на име помоћи за учињене трошкове приликом доласка на скупштину.

КОВЧЕЖИЋ

ПРОДУЖНЕ ШКОЛЕ

Продужне школе и код нас у Србији нису нове просветне установе, а у Европи су оне већ давнашње школе. Али се оне данас јављају у нас као *нове*, јер су оне које смо имали пропале. Оне и не треба да су онакве као пређашње, јер оне, да су биле добре, не би ни пропале. Ове садање пак и треба и морају опстати, те да пруже знатне користи народу нашем.

Нови закон о народним школама дао је продужним школама у мно-
гоме нов правац и упутио их је новим путем. Али у тим школама морају
радити и њима управљати већином они, који су већ ишли „старим“ путем,
који знају само досадање наше школе, а мало или ни мало не познају
такве школе у других напреднијих народа. Отуда је оправдана бојазан,
да и овај почетак не удари странпутицом. Зато је потребно о њима го-
ворити и упућивати радника у њима на правилан пут. Потреба ова је
тим већа, што закон сам није одредио нити је могао одредити ближе
границе рада у овим школама, и што распис г. министра од 4. децембра
1899. оставља и надзорницима и учитељима слободно и широко поље при
отварању и уређивању ових школа.

*

Позната је истина, да се при започињању сваког посла треба кори-
стити дотадањим искуством и својим и туђим. Што се тиче продужних
школа, ми у Србији имамо нешто искуства; а много више искуства имају
они народи, у којих те школе у великом броју постоје већ од неколико
деценија.

Наше искуство казује нам, да су пређашње наше продужне школе
у самом почетку свом имале клицу за неуспех и пропадање своје. То
треба знати и од тога се сад чувати. По нашем мишљењу два су главна
узрока била, што су ове тако потребне школе биле кратка века. Први
је узрок у том, што програм рада није био подесан и практичан; а кад
нису народу давале знања потребна за практички живот, нико није марио

за њих, те су с тога морале пропасти. Оне прве, т. зв. „недељне школе“ нису имале одређен и прописан практичан програм, а учитељи нису били толико спремни ни за рад у основној школи а камо ли у овој другој, где је још мање требало учити из књиге и напамет.¹⁾

После Новаковићева закона од 1882. год. прописан је нарочити програм за продужне школе. Дотле није било детаљисаног програма, а сад је и сувише био детаљисан. Био је до ситница одредио шта ће се учити и то *у свима крајевима Србије подједнако*. У томе је била једна погрешка. Али много већа погрешка је била, што је програм био и *сувише велики*. *Хтелo се много, па се није добило ништа*.

Други је узрок био, што се од учитеља тражило да ради у овим школама *беслатно* у оно време, кад му је дато право на одмор. Сваком другом државном службенику следује каква награда и дијурна чим се мрдне ван своје канцеларије и ван дужности своје; професорима који имају много мање часова у школи својој и већу плату давао се хонорар кад раде и у којој другој школи, а само се од учитеља тражило да, поред своје редовне дужности у школи и цркви, ради још и у продужној школи, али без икакве награде. Последица тога била је, да се овај бесплатни посао рачунао као неки намет и да се радио „као од беде“. Хтелo се нешто да се добије за ништа, па се *за ништа добило ништа*.

Садањи закон о народним школама већ је пошао бољим путем. Њиме су уклоњена и поменута два главна узрока неуспеху пређашњих продужних школа. Програм ових школа сада није ни велики ни мали, нити непрактичан. Он зависи од месних потреба. Гледаће се шта је потребно да се учи и одредиће се онолико, колико се може изучити. Законом пак обеђана је учитељима извесна награда за рад у овим школама; а садањи министар одмах прве године дао је награду сваком вредном раднику на овоме послу. То ће овим школама осигурати живот и напредак.²⁾ Остаје нам само да се сада постарамo, те да ове школе што боље одговарају потребама нашим.

А које су то наше потребе?

Позната је психолошка истина, да *деца лако памте, али лако и заборављају*. Кад се после свршене основне школе не узима књига и перо у руке, заборавиће се све што се учило. Многобројни примери то нам потврђују. Не треба и овом приликом да износимо како има места где

¹⁾ Сећамo се једне од ових продужних школа пре 30 год. у којој смо гледали сеоске момке и читаве људе, како цео боговетни и то *летњи дан* у недељу седе у школи и уче напамет — само „Вјерују“.

²⁾ Можда ће ко год замерити учитељима што су без награде слабо радили на овом послу и што ће бити вреднији, кад им се награда да. Али то би радили и други. У осталом треба утврдити начело: *ко ради да му се плати*. То начело влада у целом свету. А Србија до сад није платила од тога што се *плаћало где се радило, него је платила од тога што се није радило и тамо где се добро плаћало*.

годинама школа постоји, а ширење писмености се не види; не треба да ређамо примере, где је неко школу учио, па после неколико година био једва писмен, или постао опет неписмен. Отуда је могао пасти онај тежак прекор основној школи, да је она дала мање писмености него војска. Војска је давала писменост *људима*, који не заборављају лако оно што науче; а основна школа давала је писменост *деци*, која, као што рекосмо, лако памте, али лако и заборављају.

Из овога се јасно види, да су *продужне школе* потребне ради тога, да се одрже и утврде знање и писменост, које основна школа даје. **Без продужних школа неће много вредети ни основне школе.**

То је прва потреба продужних школа. Само то довољно је да се види како су ове школе врло важне и потребне. Али није само та једна потреба. Има још једна исто тако важна.

Ми немамо *привредних* школа, а потребне су нам веома много. Имати 90% становника привредника, а само 2—3 привредне школе, то је велика несразмера, то је сувише мало. Привредници у другим земљама далеко су измакли од нас. А они тај напредак нису учинили учећи се само — *у школи*. Разноврсне привредне школе крећу данас привреду свих напредних народа, те и нама ништа друго не остаје. *Без привредних школа нема напретка овој земљи нашој*. С тим треба бити начисто.

Али нама треба много привредних школа, а ми их имамо и сувише мало; за отварање нових треба новаца много, а ми га имамо мало. Како да се помогнемо у таким приликама, или боље рећи неприликама? — Ту нам могу *помоћи врло много продужне школе*. Уз понављање и утврђивање онога што се учио у основним школама, у овим школама могу се давати и нека *привредна знања*: у селима пољопривредна, а у варошима трговачко-занатлијска. Продужне школе дакле могу и треба да буду једна врста нижих привредних школа.

Према томе продужним школама задатак је двојак:

да одржавају и шире писменост, и

да дају и шире најпотребнија привредна знања.

Тај и такав задатак имају оне и у другим земљама, где има много разноврсних привредних школа, а код нас је та потреба у толико већа, у колико смо сиротнији у привредним школама и у колико смо у привреди заостали иза других народа. Докле не будемо имали нарочите стручне пољопривредне, занатске и трговачке школе у довољном броју, докле ће нам продужне школе за исту потребу довољно послужити, а издатак на њих неће бити велики, те ће га држава моћи поднети. Па и доцније, кад будемо добили довољно стручних привредних школа, продужне школе ипак ће остати за оне, који не иду у друге стручне школе и као кадар за давање кандидата онима стручним. И у другим земљама, где привредних школа има много, опет се продужним школама поклања велика пажња.

Ми пак с овим школама почињемо мало подоцкан, те у толико им морамо поклонити више или боље пажње и потпоре. А та пажња и потпора треба да им долази са сваке стране.

Министарство просвете почело је и дало правац овим школама, а одмах истом послу треба да притече у помоћ и миџистарство привреде, пошто су ове школе колико просветне толико и привредне. Даље треба да узму учешћа у старању и издржавању ових школа општине, срезови и окрузи, по варошима трговачки и занатлијски еснафи и одбори други, а по селима пољопривредна друштва. Свима су ове школе потребне, свима ће оне бити од користи, па сви треба и да их помажу. Сваки по мало па ће бити доста; сваки колико може, па ће бити колико треба.

Ову потребу, (да у потпомагању продужних школа узму учешће сви а нарочито министарство просвете и привреде) истичемо зато, што се прошле године у неколико пошло једностраним путем, и та се једностраност може и сад наставити. Прошле године министарство просвете имало је понајвише *сеоске* продужне школе, а место варошких продужних школа било је почело министарство привреде отварати *занатлијско-трговачке вечерње и празничне школе*. Ма да су и ове друге у ствари биле продужне школе, оне су имале другојаче име и како су сад престале, потреба је, да се још више и по варошима отварају школе, као и по селима. А како изгледа, школ. надзорници се старају о отварању продужних школа само по селима, а за вароши мисле да је то посао министарства привреде и ако распис г. министра просвете од 4. децембра пр. г. изрично обухвата и сеоску и градску омладину. Нама се чини да је овде главно утврдити то, да *они који не оду у друге веће школе, треба да походе* школе продужне и да варошке прод. школе треба да су *занатско-трговачког* правца, а сеоске нека су *пољопривредне*. Варошке ће походити шегрти, калфице и сви други који су основну школу свршили, а нису отишли у друге школе; сеоске пак походиће сеоска деца, која су изашла из основне школе.

После овога на реду је да проговоримо коју о томе: *шта и како треба да се учи у продужним школама?* Питање је ово врло важно, јер од онога шта се буде учило, зависи хоће ли ове школе давати користи народу, хоће ли му бити миле и хоће ли их он радо помагати.

Закон о народним школама каже само, да се у продужним школама учи све што и у школама основним; а према месним приликама и потребама могу се давати ученицима стручне поуке из појединих грана пољске привреде и ручнога рада. Оваком одредбом као да се мислило само на сеоске продужне школе; али у распису од 4. децембра пр. год. изрично се помињу и школе градске, као што и ми рекосмо да треба. Али и код оваких одредаба може бити погрешног разумевања самог задатка ових школа.

Прошле године одиста су погрешно схватили то многи наставници, кад у надзорничким извештајима налазимо: да су у неким школама ђаци

продужне школе учили у исто време са ђацима основне школе; у другим опет да се учило готово оно исто што се учило и у основној школи; у трећем да се у продужној школи учио „старо-словенски језик“; а у четвртном како се хвали граматичка анализа.

Што ће граматичка анализа у продужној школи? Је ли то давање *практичког* знања? Што ће старо-словенски (или црквено-словенски?) језик у продужној школи? Како је могла продужна школа да интересује оне ђаке своје, који су сад опет морали учити оно исто, што су већ учили у основ. школи? Како ли је било оним ђацима продужне школе, који су имали своје часове *у исто време и у истој учионици* са ђацима осн. школе и који су морали и по десети пут слушати она предавања, која су им досадила у основ. школи?!

То је буквално разумевање онога што је законодавац хтео, кад је казао, да ће се у продужној школи учити што се учило и у школи основној. Јер овим се хтело рећи, да се знања добивена у основ. школи понове и утврде; али се не каже да то понављање треба да је у истом облику и обиму. И у продужним школама н. пр. треба да буде читања; али ко хоће да убије сваку вољу за читањем, нека узме и чита с ђацима опет оне исте читанке основне школе, које су ђаци неколико пута од корица до корица прочитали и већ омрзнули.

Исто се тако може рђаво разумети оно, што се у распису каже, да се наставни програм за ове школе саставља према месним приликама и потребама. Ако се за сваку школу стане састављати друкчији програм из свих предмета, ако сваки на свој начин стане тумачити месне прилике и по свом нахођењу стане задовољавати месне потребе, онда ћемо далеко отићи с тим месним потребама и приликама. Пет мачванских села онда могу имати пет и шест разних прилика и потреба и ако за целу Мачву може бити само један програм за све продужне школе тамошње.

Месне прилике и потребе не треба дакле разумевати тако, да се за *сваку* школу смишља шта ће се и како ће се друкче учити. Србија није тако велика, да су у њој *сасвим* друкчије прилике и потребе једног краја од другог. Становници пак не занимају се тако разноврсним пословима, нити су ти разноврсни послови тако подељени и груписани у поједина места и крајеве. У градовима су занати и трговина у главном свуда исти; у селима пак или преоблађује земљорадња или сточарство, а тек по негде и по мало у већој мери се истичу поједине гране пољопривредне. Према томе и програми за продужне школе у целој Србији не смеју бити много разнолики, па и та разноликост може бити *само у неким предметима*. Јер каква разлика треба да је н. пр. из рачуна за крајински и ужички крај, или за Лозницу и Зајечар? Највећа разлика у програму за разне крајеве (крајеве, а не поједина места) може бити из пољске привреде; па и ту се не сме претеривати. У крајинском окр. н. пр. треба највећу пажњу поклонити виноградарству; али се не сме само то учити

из пољске привреде, него још треба да буде што год из земљорадње, ливадарства, шумарства, сточарства, повртарства и др. грана пољске привреде.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

НАСТАВА У СЈЕДИЊЕНИМ ДРЖАВАМА АМЕРИЧКИМ

У Сједињеним Државама основна настава траје 8 година од 6—14 год., а за тим за велики број деце постоји нека врста виших основних школа или боље рећи колежа (*high school*). Од 1894. год. у Њујорку је организована *школа за време одмора*. Ова се установа распрострла и по другим великим варошима. У Њујорку 1897. год. било је 10 таквих школа и у њима више од 6.000 ученика. То је у моралном и здравственом погледу веома добро. Велики део сиромашне деце остаје о одмору без икаква надзора и изложен је опасним физичким и моралним заразама. Полицијски извештаји тврде, да се криминалитет омладине за време одмора повећава са 6%. Томе се у неколико доскочило забранама изласка у варош после 9 час. у вече, али школе за време одмора боље помажу моралном животу омладине. Ове школе у ствари не одузимају одмор, потребан после годишњег рада, нити се у њима продужује учење. Пре подне се обично чита што забавно или се воде разговори, а по подне је заједничка игра. Школа је необавезна а издржава је дарезљивост појединих просветних пријатеља.

* * *

Појавила се у педагошком свету Сједињених Држава интересантна идеја о украшавању школа и школских сала репродукцијама најлепших производа уметности, да би се усавршило естетичко васпитање омладине. *School journal* посветио је томе питању цео свој број од 14. маја 1898. год. а прва је инспирација потекла од чувеног енглеског писца Ruskin-a. Он је препоручивао историјске слике, да би поглед на велике људе опомињао омладину на њихова славна дела, и тиме подстицао у ње племенито осећање, патриотске идеје и тежњу к пожртвовању за отаџбину. 1870. год. у Бостону је предузето украшавање предсобља бистама и статуама класичним. Желело се, оснивањем *удружења за неговање вештине у школи*, да се производи вештине што више распростру, јер „уметност осветљава дух, богати срце и уздиже душу и њени производи потпомажу напредовању интелектуалног и моралног карактера“.

У држави Масачузету, која је претеча сваког васпитног прогреса у Америци, основан је велики број *Одбора* ради овог циља. Жели се, да уметност говори сама за се, да њени производи постојаним утицајем покажу своју лепоту и изазову у деце развиће естетичког осећања. Сlike

се распоређују према извесном плану, и распоређене су у серије: серија старих уметника, серија нових — модерних, серија пролећа, религијска и т. д. Заступљени су сликари: Рафаел, Кореџо, Мурило, Дипре, Миле, Лерол и др. Американци желе тим не само да усаврше укусу у уметничким пословима и да унапреде естетичко васпитање, већ и да омиле деци школу. Дечје је уображење веома јако, и у веселим, пријатним школским собама и дисциплина и настава иду без принуде, лако, неосетно. Не треба само претрпавати зидове најразноврснијим сликама, него радити и ту са избором и укусом, па ће се деци милити да улазе у те зграде, у којима их, сем наставе, чека и једна укусна галерија уметничких производа, која им задовољава око и доводи дух у пријатно расположење. Без сумње, не треба бити ентузијаст у овој ствари, али се не може одрећи да је основна мисао правилна и да јој треба само паметна примена.

* * *

Питање о програмима школским изазвало је неке прилично чудне погледе чувеног професора универзитета у Чикагу John Dewey-а. Он налази, да читање, писање и рачун нису предмети који подносе за почетнике. Њему се чини, да се њима рано почиње и нарочито наглашава да читање приморава децу да се прерано упознају са спољашњим облицима језика. Дечја интелигенција још је слаба да савлада тешкоће у механизму читања. Прерано читање одстрањује, готово за увек, ученика од посматрања стварних појава и предмета. Он предлаже да се настава почне ручним радовима, цртањем, музиком и причама из књижевности и историје. Та идеја није оставила никаквог великог утицаја, јер изгледа као реприза Русовљевих утопија. Доиста, како вели Elliot, председник универзитета хавардског, ако читање, писање и рачун и нису циљ наставе, они су њена најпреча средства, и свако дете од 9 година треба да их има у својој власти.

У осталом, педагогија американска полаже све већу важност очигледној настави и изучавању природних наука. Главно је побудити у детета љубав к природи и упознати га с елементима појединих природних наука. За то се препоручују екскурзије, збирке инсеката, хербариуми и тп. Комисија од 9 професора у држави Њујорку, истражујући најбоље методе за наставу ових наука, изјаснила се, да она треба да је практична и експериментална. Један од педагога американских, Thomas Balliet жали се да настава природних наука није пошла добрим правцем, јер су јој усавршавање способности посматрања и искључива преданост научним методама постали главни циљ. Жртвовано је стварно задобивање знања формалном неговању способности; више се гледа да се образује дух, но да се сазнаду спољни предмети. Не треба научити најпре анализовати, закључивати, размишљати, већ на против осећати, гледати и прибирати утиске. Та објективна страна природњачке наставе важнија је за децу, јер побуђује у деце трајан и дубок интерес за знања, која им се саоп-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

питавају. Не треба им давати апстрактне појмове о природи, него се осло-
нити на живост њихова уображења и њега задовољити, причајући им о
животу животиња, њиховим навикама, борбама, удружењима, и т. п. без
подробног проучавања њихове структуре и органа. Тим ће деца заводећи
природу, па ће је после лакше проучавати, и кад буду одрасли за научно
испитивање, лако ће га савладати.

* * *

У настави морала америкаански педагози имају правилано гледиште
Да се постигне напредак у моралном васпитању нису потребне нарочите
дидактичке лекције, већ треба добра средина, ваљана „морална атмо-
сфера“. Један примеран учитељ бољи је него сто књижица за учење мо-
рала. Дете ваља да је у додиру са осећањем моралним, кад је ово у
акцији. Карактер се снажи инспирацијама које долазе из моралних сре-
дина, а не поукама из књиге. У моралном свету, као и у физичком, живот
порађа живот. То је прави и једини пут за напредак морални, као што
је то и Русо, и ако с нешто претераности, изнео.

Доиста, у Америци и нема дидактичке моралне наставе. Тек се сад
јавља мисао за поучавање омладине за грађански живот у теоријском
смислу, па је један од професора политичких наука на универзитету у
Чикагу написао и књижицу, у којој се, поред лепих слика, износи резиме
народне историје и описују органи и функције јавне управе. Нови дога-
ђаји у Америци, а нарочито рат са Шпанијом побудили су педагоге аме-
риканске, да обратe већу пажњу на неговање патриотског осећања у деце.
Они су, до душе, у начелу противни раговању, као варварској појави,
али су нашли да од њихове стране није било освајачке намере, већ осло-
бодилачке. Тако гледиште учинило је да оживе школе патриотским песмама
и усклицима, а многи су причали деци о животу на острвима и о судбини
њихове браће коју ваља ослободити.

* * *

Питање методско третира се врло озбиљно у Америци. Француски
педагози често га занемарују, налазећи да је добром наставнику довољно
да има талента и да зна свој предмет. Ипак је *Henri Marion*, најбољи
педагошки радник француски у своје време устајао против неспремности
наставничке у погледу педагошке теорије. Нарочито су професори средњих
школа — у Француској као и у Америци — немарни према захтевима
педагогије, мислећи зар, да је она једино за учитеље. У Америци су већ
опазили, да је настава у колежима слабија но' у осн. школама, и припи-
сују то слабој пажњи према педагошким начелима. То је изазвало живљи
покрет у корист наставе педагошке, у коме су узели учешће и универ-
зитети, оснивајући засебне одсеке за ову наставу. Учитељске школе су
тако исто ревностно вршиле свој посао. Организовани су и курсови за
време одмора, на којима се знање усавршава и попуњује.

Ове године једна од таквих установа била је посвећена искључиво питању о наставним методама. Она је била на три места, у јулу месецу и првих дана августа, и курс је трајао просечно око 13 дана. Програм курсова, према новинарским објавама, био је овакав: музика, физичко васпитање, писање, цртање, артистичко васпитање, географија и сродне јој науке, психологија и математика. Ипак, ови курсови изгледају више као забавна путовања у нове пределе, но истинска обука, јер је време врло кратко, да би се постигли повољни резултати.

Још једна новина постоји у Америци. То су питања која се полажу ученицима и на која се тражи искрен одговор. Покадшто та питања изгледају индискретна и сурова, али то Американци не сматрају за погрешку. Питања се односе поглавито на начин живота, наклоности, страсти, заинтересованост у предметима и тп. Из одговора ђачких сазнавало се, које предмете ђаци највише цене, па и које негодују. Тада се приступало испитивању узрока и једном и другом, те се долазило до корисних открића, било да се ствар тицала невештине наставничке, било тешких концепција у самој науци, било опширности програма и количине материјала. По мишљењу *Taylor-a*, који је употребио овај начин испитивања ученика, интерес који изазове наставак за свој предмет може се сматрати као највећини доказ његове заслуге. У једној школи, коју је он подвргао испитивању, 66% ђака изјаснили су се да немају наклоности за геометрију. Наставник је био изненађен, али после извесног размишљања дошао је до уверења, да је много изискивао од својих ученика, те је тражио превазишца њихову снагу. Он је упростио рад, и после три месеца, кад се приступило новом испитивању, од 100 ученика 65 је одговорило да има наклоности ка геометрији. Чим је умерен тон наставе, одмах се и расположење ђачко окренуло у корист поменутог предмета.

Није то само једини начин, да се боље упозна дечја душа. Американски педагози желе да психологија у овој тачки буде од велике користи за педагогију. Они траже, да се испитивање дечјих склоности не задржи само на малој деци, већ да обухвати и ђаке основних школа и колежа. У Америци постоји и *клуб матера*, у коме се матере састају да већају о питањима васпитања дечјег, али док су деца још мала, док походе забавишта. Међутим у 14. и 15. годинама настаје права морална криза, и тада се зачиње организација индивидуална у погледу на морални карактер. Дотле је све неучвршћено: и страсти и врлине лако се губе, не остављајући јачег трага. Тада треба познавати дечаке, да би се могло с успехом радити на њихову моралном усавршавању.

У јануарској свесци *Journal de Pédagogie* (1898. г.) W. O' Shea препоручује директорима, да за своје ученике уведу извесне књижице у које ће убележавати: каква знања имају ученици при ступању у школу, какав им је био живот у породици, за каква учења имају највише диспо-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

зиције и тп. Све ово доприноси бољем познавању ученика, а тиме се олакшава и настава.

Разуме се да ни Американци не прецењују важност ових психолошких дата за васпитање. До сад су се само прибирали подаци и прикупљала факта, али се још није успело да се изведу закључци и поставе принципи. Уз то, како вели *Rouss*, у једном одличном спису о *новој психологији*, још није утврђен споразум међу психолозима и педагозима. Савесно научно посматрање не допушта често психолозима, да одговоре на захтеве педагога односно извођења закључака у овом питању. С друге стране педагоге практичан школски рад често толико заузме, да се не могу користити посматрањима која чине психолози. Треба да поједини школски људи врше ову мисију посредништва међу научним резултатима психологије и практичном променом њеном у питањима васпитања.

* * *

Педагогија у Сједињеним Државама има одличних представника и богату књижевност — оригиналну и преводну. Преко 30 часописа педагошких излазе у Сједињ. Државама, а поред тога често пута и литерарни и политички часописи посвећују озбиљну пажњу питањима школе и наставе. И ако се и педагошкој теорији поклања велика пажња, ипак се у главном америк. педагошка књижевност бави поглавито практичним потребама школе, унапређењем метода наставних, побољшањем успеха или организацијом разних установа, које би попуњавале празнине школ. васпитања. Свуда, у свима педагошким радовима, влада једна иста мисао: да васпитање не занемари ни једну страну дечјег развића и да одговара узрасту и склоностима ученика.

Ова богата литература педагошка има данас врло велику вредност. Школским и васпитним питањима не баве се више само људи средњег дара и обичне спреме. Та су питања привукла и прве мислиоце Сједињених Држава, специјално професоре универзитета. На универзитетима су основане катедре за педагогију (од 1879. г.), и од тога доба влада дух узјамности међу основним и вишим школовањем. Данас се не може више рећи: „Философи су тако ретки у Сједињеним Државама, као змије у Норвешкој“, јер је и прошле (1899.) године изишло врло много одличних психолошких и педагошких дела у Сједињеним Државама. Нарочито се обраћа пажња на проучавање психолошког развића дечјег, чему су доказ дела као што је: *Експериментално проучавање деце, подаци о напредку једног детета* и др.

* * *

У Чикагу, великој трговачкој и индустријској вароши, основана је 1899. год. *школа за психологију*, у којој су држали предавања најбољи психолози америкашки (Harris, Stanley Hall, Hugo Münsterberg, John Dewey и др.). Постоји и *професионална школа, експериментална школа*

за психологију и најзад комисија за васпитање, састављена из једанаест чланова. Њој је циљ да помаже све што је добро у садашњој организацији школа, да uklони све што може бити штетно, и да примени нове методе свуда где буде могућно. Ова последња установа изазвала је приличан отпор и није још коначно примљена. Сличан је отпор изазвало решење, по коме удате жене престају бити учитељице у јавним школама. Али највећи су напади на један званични распис главног школског надзорника којим се жели ограничити слобода дискусије и критике.

Али ове делимичне незгоде не спречавају укупно развиће школских установа. Комисија од једанаест чланова покушава да организује вечерње школе и да за њих установи звање главног надзорника, као и да оснује бесплатна предавања за одрасле. И што је најважније *учитељима се забрањује да управљају овим вечерњим курсовима, јер није могућно, вели се, да врше дужност у вечерњим школама, а да не изгубе што од своје снаге потребне за дневни рад.*

* * *

У Америци, као и у Француској води се борба против *алкохолизма*. Ту се често и претера, нарочито кад је реч о борби која се у школама води против наклоности к пићу. Сем тога тражи се често и потпуно одрицање сваког пића. Чак се у појединим државицама иде дотле, да се оглашује рат и дувану, не само за омладину него и за наставнике. Учитељи и речју и примером предњаче омладини у уздржљивости, али успех није увек довољан, јер разни узроци подстичу омладину на употребу алкохолних пића.

Нарочита се пажња обраћа у Америци на учење природних наука. Школски листови пуни су расправа о настави ових наука и њеној методи. Американски педагози нашли су, да деца могу проучити велики део биљног, животињског и минералног света у самој вароши, без икаквих екскурзија у поље. Тако се дају проучити: мрамор, гранит, гвожђе, угаљ, домаће животиње, птице, баштенско биље и тп. Овако проучавање они називају: *учење природе у варошким улицама*, и поклањају му велику важност.

* * *

Мисао о *народном просвећивању* наилази и у Америци на многе приврженике. Док се још не изведе организација појединих установа, Американци стварају могућност да се зближе наставници и родитељи, те да се оживи љубав према школи, да се сазнаду резултати рада и по потреби реформишу наставни процеси. То се постиже установом школских и породичних скупова (meetings), у којима се родитељи и учитељи узajамно обавештавају и суделују заједно у васпитној акцији. Тада се најбоље сазнаје да наставници продужују рад родитељски, те одмењују родитеље у послу који превазилази њихову снагу. Скупови су увек врло

живи, и родитељи учествују у њима активно, распитујући о појединим наставним питањима, или дајући своје мишљење о појединим стварима које се односе на школски рад. Отуда се у тим скуповима јавља плодна измена мисли, која користи свима. Ова мисао прво је остварена у Green-Bay у држави Wisconsin, али је извесно да ће се остварити и у свим осталим државама, јер се у Америци јасно увиђају тесне везе међу породицом и школом.

* * *

Нарочита се пажња у Сједињеним Државама поклања организацији и унапређивању *библиотека*. Американци, и ако много цене живу реч, скупове и усмене обавештаје, сматрају и лектуру као моћно средство умног напретка. У Пенсилванији, како вели School Journal, библиотека је неодељива од школе и постала је битни елеменат државног васпитног система. Учитељима се препоручује да подижу библиотеке, и тон препоруке постаје прилично императиван. „Ако не купујете књиге за своје школе“, говори се учитељима, „ви сте или равнодушни, или лени, или глупи, или може бити све троје уједно. Тек се онда постаје прави човек, ако се много читало“. У Journal of Education тражи се да у библиотекама варошким и сеоским буде толико одабраних дела, да понуда надмаша тражњу. Тек тада може се радити на систематском напретку лектуре, а то ће рећи на унапређењу једног моћног чиниоца цивилизације.

Да би се унапредиле библиотеке, закони су предвидели (у Пенсилванији) извесне таксе, које се троше на одржање библиотека. Приватна иницијатива такође чини много. Један почасни грађанин вароши Smethport (у Пенсилванији) дао је 4000 долара за оснивање школске библиотеке. У Егџе, на обалама језера са истим именом, један пријатељ просветног напретка, Carneggie понудио је 100.000 долара да се оснује школска библиотека, с тим да држава сваке године даје по 10.000 долара за набавку књига.

* * *

Интересантан је бројни однос међу наставницима у американским школама. Опажа се да женске у већем броју продиру у наставничко особље по мушкарци. То нарочито важи за веће градове. У *Филаделфији*, граду који броји преко милијун становника, на хиљаду школа долази 3.174 наставница а само 190 наставника¹⁾. У целој Пенсилванији има 18.732 учитељице и 9.348 учитеља. Мушкараца је више само по малим местима, јер су тамо тешкоће наставникове велике, те се учитељи лакше с њима боре по учитељице. Разлози су овоме двојаки: с једне стране американске жене имају много наставничке вештине и васпитачког духа, а с друге

¹⁾ По статистици штампаној у јануарској свесци пенсилванског School Journal од 1899. г.

стране индустријски и трговачки радови одузимају најбоље и најрадније снаге, те за учитељски посао остаје мањи број спремних људи. Уз то, учитељице су слабије плаћене по учитељи. У Филадельфији је, н. пр. средња плата учитељима 121 долар месечно, а учитељицама само 67. Државе Ohio и Pinois дају на школе 26% својих прихода, а Пенсилванија 64%, и те огромне материјалне жртве приморавају их да пазе на трошкове школске и да штеде где год се може.

У последње време опажа се покрет којим се иде на повећање мушкарца у наставном особљу. Поједини педагошки листови препоручују да се не гледа на плате, јер је право да учитељи имају већу плату од учитељица, пошто су својом издржљивошћу способнији за извођење наставе.

* * *

Општа је тежња да се створе школе у којима ће сва деца без обзира на друштвени положај својих родитеља, добити заједничку и једнаку наставу. У Америци ова тежња иде даље: није више реч само о томе, да школа зближи децу свих сталежа, но и да се изврши зближење раса и народности. Треба американизирати сву децу, без обзира на то из којих су држава емигрирали њихови родитељи. Међутим, изгледа као да се ни у Сједињеним Државама не може много постићи у овом погледу. У великим градовима, како вели Harper, сва богатија деца напуштају јавне школе, и ове остају само за сиротну децу. Има много деце чији карактер и држање чини немогућим њихову везу са осталом децом. Поред овога узрока постоје и други. Многи се родитељи жале на школске зграде и њихову нездравост, и ако су те зграде често праве палате. Уз то се чују и гласови о механичкој монотоности наставе и о преовлађивању рутине.

И поред свих ових неприлика Американци се поносе својим школама и одржавају принцип *бесилатности школовања*. Ради се на томе, да се приведе што јаче у живот принцип *обавезности наставе*. Што се тиче трећег принципа, *световног духа наставе*, Американци се непрекидно старају да подигну школе у којима ће се деца разних религија моћи васпитавати. Религијско васпитање треба оставити свештеницима разних вероисповести; школа треба да буде једна за сву омладину, без разлике народности и вере.

* * *

Морално васпитање треба неговати и у школи, а не оставити бригу о њему само породици и цркви. Неопходност јачег и сталнијег моралног васпитања изазвана је нарочито огромним повећањем криминалитета у младих људи. Јер, као што примећује Wateman, већину крађа у Чикагу врше младићи који још нису навршили 21. годину, а учили су у јавним школама. И што је најгоре, многи од ових младих криваца припадају од-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

личним и часним породицама. То значи да живот и својина нису више обезбеђени као негда, пре 40 година. Настава није могла да од деце створи људе и да угуши у клици лоше инстинкте. Треба да морално васпитање добије више пажње и рада; да буде битни предмет школског живота, јер родитељи, заузети послом, не могу вршити довољан надзор над децом. Сем тога, и развитак великих индустријских предузећа потпомаже много напредовању рђавих обичаја и навика.

Покушана су разна средства да се појача морално васпитање. У New-Jersey за време првих пет година деци се непрекидно давало да раде, како не би имали ни мало времена да мисле на зло. Мимогред, кад се прилика укаже, деци је обрађана пажња на неке идеје моралне од општег значаја. Од шесте године посвећивано је сваког јутра по 10 минута дидактичкој настави моралних истина. Тврди се, да је успех био сјајан, и да су деца с одушевљењем походила ове лекције. Нарочита се пажња обрађала на примере из живота и из историје, из којих се могла извести морална поука.

Америчка педагогија још није начисто с појединостима које се одnose на организацију моралнога васпитања, али је примила принцип: да јавна школа треба да буде оруђе морализације. На последњем конгресу *народног удружења за васпитање* било је више мемоара у којима се расправљало питање о моралној настави у школи. Али није једино дидактична настава морала у стању да створи у деце наклоност ка добрим делима. Треба уз то још и добар утицај школске средине, општи карактер школе, а нарочито лични пример наставников.

Естетичко васпитање сматра се с правом као помагач моралном васпитању. Американци показују нарочиту наклоност да демократишу вештину, и да омладину уведу у свет уметности, како би јој прибавили естетичко уживање. Као што је напред поменуто, америчке школе се украшавају сликама и вајарским радовима. У Salem-у (држава Massachusetts) четири собе су украшене сликама: једна је посвећена најбољим делима старе вештине, друга радовима из ренесанса, трећа америчкој уметности, а четврта споменицима из Египта. У другим државама на пр. у Ohio и Washington-у оснивају се удружења за унапређење наставе за уметност. Американци се надају, да уметничко осећање, кад се почне у деце развијати, неће бити за њих само извор задовољства, но да ће припомоћи, да се њихов карактер уздигне и оплемени, пошто вештина и лепота нису само уживања чулна, већ елемент морализације.

* * *

Трајање школске године доста је кратко у Сједињеним Државама. У Пенсилванији ове године (1899.) је решено, да минимум трајања школске године мора бити 7 месеца. Али и ако су одмори дуги, наставници их умеју добро употребити. School Journal у броју од јуна набраја више од

30-летњих школа (Summer schools), чији курсови трају по 3 недеље, а у којима се наставници усавршавају у свом професионалном образовању. Сем тога, за време одмора школског држе се и многи конгреси за наставна питања, јер у Сједињеним Државама има много разних удружења. Тако, у свакој држави учитељи имају своју годишњу скупштину. С друге стране главни надзорници оснивају разна удружења са годишњим скуповима у одређено време. Слична удружења оснивају наставници исте наставне струке. Такве су врсте удружења наставника за ручни рад, друштво за психологију деце и др.

Од свих *митинга* којима је био циљ унапређење наставе, а који су држани у 1899. години, најзнатнији је био митинг *Народног удружења за васпитање*, држан од 8.—14. јула у Los Angeles (Калифорнија). У овом скупу учествовали су поред учитеља основних школа и професори колежа, директори учитељских школа, па и професори универзитета. Оно за чим се у Европи само жуди и о чему се тек сања — јака веза међу разним ступњима наставе и њиховим представницима, у Америци је већ стварност, жива и плодна. Митинг је био огроман — преко 15.000 учасника, и готово све је то дошло да се обавести о заједничком раду на побољшању наставе школске. И оваки скупови не интересују само школске раднике, као што је то у Европи, већ се сматрају као нека врста народних празника, те побуђују живо интересовање у свима редовима друштвеним. Упоредо с радовима конгреса и становништво се одаје пријатностима разних забава, концерата, гимнастичких ескурзија, посела, представа и т. д. што је све изазвано сазивом самога конгреса.

На овогодишњем конгресу утврђено је: да је васпитање, *и поред свих тешкоћа, непрекидно напредовало у свима својим правцима, и приближило наставу правом идеалу васпитања*. Изречена је захвалност добротворима који су помогли напредак наставе. Један од њих, Armour, трговац из Чикага, поклонно је 750.000 долара за институт који је основао у тој вароши. Други, војвода de Loubat, пореклом Француз, завештао је један милијун долара, чији ће се приход после његове смрти трошити на куповину књига.

Последња резолуција тражи, да школа буде центар јавног живота, где ће и родитељи и ученици и сав народ моћи суделовати, и одакле ће сви црпсти високе инспирације. Школа треба својим библиотекама и другим средствима да утиче на дух народни. Њој треба ставити у задатак да буде извор за рад на народном просвећивању, а то ће се тек онда постићи, ако се све силе уложе да школа напредује и да спрема омладину за добар живот грађански.

* * *

Конгреси у Америци завршују се свечаним изјавама, у којима се износи суштина жељеног прогреса у школској настави. Тако је на једном

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

конгресу у Cettysburg-у објављена једна исповест, једно *вјерују* педагошко, у неколико тачака. Ми верујемо, вели се ту, у преображај народни под утицајем унапређене основне наставе. Даље се одаје пошта покрету који се односи на психологију деце, јер се таким радом учвршћују везе симпатије међу наставницима и децом. Препоручује се установљавање дечјих башта. Тражи се, да васпитни дух буде благ и нежан; да учитељи буду искусни и способни; да се не стешњава слобода у настави и методама учења; да се пази на професионално васпитање наставника; да у колежима буде наставника за педагогију. Не треба повећати круг школског учења, већ на против упростити програме, како би учитељи могли већу пажњу посветити култури дечјег духа. Нарочито треба неговати осећање, како би се појачало морално васпитање.

* * *

Остављајући на страну неке претераности, неке амбициозне покушаје американске, може се завршити овај преглед американске наставе с највећом похвалом свежем, живом и проицљивом духу овог младог, моћног и срећног народа. Културни народи Јевропе имају разлога и да позавиде Американцима на њихову успеху у васпитању и да се угледају на њих, те да обрате већу пажњу на напредак својих школа, како би с интелектуалним напретком створили солидан основ за морално усавршавање.¹⁾

Ј. П.

НАША ДЕВОЈАЧКА ШКОЛА

(НАСТАВАК)

Предиво је потпуно ушло у наш народни живот и ја сам уверена, да би се с мало више пажње при одбирању вуне могла добити довољно мекана и равна пређа, која би могла да истисне вуницу у целом *шареном везу*. За тај посао главно би било из најбоље кривовирске или хомољске вуне издвојити влас, који је увек оштрији и добар за ткиво и друге потребе, а за ову пређу употребити ону средину, што би се гребенањем могла добити између власа и штима. Такву би вуну требало само танко и меко опрести и три или четири жице препрести и обојадисати.

У неким забаченијим крајевима наше отаџбине још се овде онде задржао шарени вез нашом домаћом пређом, али су то само ретки изузеци, а у свима приступачнијим местима наше су се сеоске дућанице

¹⁾ По Gabriel Compaé, Revue pédagogique, № 12. од 1898. и № 11. од 1899. год.

постараде, да нам вуницу потпуно одомаће, и сад се ова у грдним количинама са стране уноси.

Мени је за дивно чудо, како не може да нађе рачуна какав Минх, да нам нашу вуну машински преради у *сриску вуницу*, па ма она била још оштрија од оне стране пређе, која се по трговинама продаје под именом *вуна за илетиво*. Таква би српска вуница брзо истисла страну вуницу, јер код шареног веза није толико важна мекота пређе, колико складан распоред боја. Само кад би се такав везни материјал на продају изнео, кад би га било у свима потребним бојама и кад би био мало јефтиније од вунице, уверена сам да би у целој Србији нашао најлепше прође. Ту би проходњу извесно и наша просветна власт препоручила, а то би и дужна била учинити у интересу наше привреде.

Уз замену туђинског материјала српским у девојачкој школи ваља да иде упоредо и замена туђинских угледа српским обрасцима. За нас се у том погледу може нарочито рећи, да не знамо шта имамо и да по оним простим сеоским кућицама лежи велико благо наше народне орнаментике, које само чека вредне руке да нам га прикупе, одберу и у наш грађански сталеж унесу, па да се свака кућа може подичити лепотом и оригиналношћу тих облика и укуеним распоредом боја. Од тога градива већ је нешто прикупио и почео штампати г. В. Тителбах, а Феликс Лај је издао атлас наших народних тканина и орнамената. Али и поред тога рада наше школе као и да не знају за њега, јер дечица још једнако препрочињу сав шарени вез с немачких и француских модних листова.

Овај посао као да је поручен за девојачку школу. Њега би требало спојити с цртањем и девојнице упутити у прецртавању нашег народног веза. Ваљало би јим овај рад толико омилетити, да му се свака девојка с особитом вољом преда, па да и своју нарочиту збирку прикупља, и на послетку сваку би ученицу требало упутити, да из појединих мотива сама комбинује нове и разноврсне угледе, чиме би се убрзо наш народни вез обновио и развио, исто онако, као што су се наше српске игре развиле и умножиле из појединих мотива узетих из наших старих игара.

Свиларство би се такође могло лепо извести у девојачкој школи. Ова корисна привреда прави је женски посао и ситне кућне чељади, и кад се он правилно врши богато награђује трудбенике. Не треба више од шест недеља јузредног посла, па да се добије прекрасан материјал за многоструке женске радове. Наше вредне сељанке у неким крајевима наше отаџбине заслуже лепу пару овим занимањем, а он би се грађанкама могао нарочито препоручити. Само овај посао ваља умети до краја извести. Кад се бубе одгаје и чаурице добију, ваља их умети вешто прерадити, свилу за различиту употребу различито опрести, добро *обелити и обојадисати*, и тада може ли бити лепше грађе за преткивање најфинијих тканина и за најелегантнији вез свију врста.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У старије доба ни једна отменија удавача није била без свиленица кошуља, без убруса свилом протканих и свилом извезених, а данас се сви погледи обрћу на галантеријске огласе, који препоручују готове дарове и спреме за удаваче. Време би било да мало промислимо о овоме новом обичају и да га упоредимо са оним „старим глупим временом“. Колико је оно старо било и боље и моралније! Негдашња спремна девојка уз своје дарове је носила уједно и сведоцбу о својој подобности, да сама уме кућу водити, а данашњи рачуни наших скупих галантериста тешко да ће то моћи посведочити.

Држим да би врло умесно било, да с оснивањем девојачке школе школске власти употребе сва средства, да се у женском раду сузбије туђинштина и да се успех овог најглавнијег предмета цени по напретку, који је у њима постигнут заменом и развитком појединих домаћих женских рукотворина српским материјалом и извођењем у нашем народном духу.

Осим девојачке школе да поменем још једног врло важног чиниоца, који би могао бити од највећег значаја за промену правца у ручном женском раду. То је Женско Друштво у Београду са свима својим подружинама у Србији. Ово хуманитарно и корисно друштво могло би бити најбољи помагач на овом препорођају, као што би, с друге стране, могло јако ометати сваки напредак, који би девојачка школа на овом путу постигла, само кад се оно не би могло убедити, да је овакав препорођај користан и оправдан. Женско Друштво располаже и с више времена и с више материјалних средстава да чини потребне покушаје у овом правцу, него што то може и сама девојачка школа чинити, а обе ове установе, радећи сагласно у овом правцу, извесно би убрзо поставиле женски ручни рад у Србији на врло угледно место.

Данашњи програм девојачке школе задржао је сасвим досадашњи правац женског рада, и није обухватио ни једну од ових напомена што сам их овде учинила. По њему се у девојачкој школи за три године има научити: *шарени вез и бели вез, кукичање, мрежање и шав белог рубла „на руке“*.

Мени се никако не чини да је овај избор срећно учињен. Белом везу дата је особита важност и проводи се кроз два разреда, а мени се чини да би се он могао свести на много мању меру. После свршене школе девојка има довољно времена да се навезе колико јој душа хоће, ако јој је баш до тога стало, а за тај посао важнија је вежба него каква претходна особита спрема. Мрежање би се могло сасвим избацити, јер му је примена врло слаба а и кукичање је више за убијање празна времена. Кукичање се данас озбиљној домаћици, која има пуне руке посла, никако не рентири, јер увек готово скупље стаје сам материјал него тога израђена чинка.

У програму није ни речи проговорено о *кројењу*. Да ли је претпостављено, да оно што треба научити сашити ваља научити и кројити, или је остављено учитељицама да то оне саме ученицама врше — мора се сад нагађати. То је, свакојако, једна празнина, коју би ваљало поправити и објаснити.

У више случајева кројење је и теже и претежније од самога шва, и оно је по свему издвојен, оделит посао. У овој школи треба изучити бар оно што је најглавније при томе послу: правилно узимање мере, општа правила при кројењу, о уштеди материје и кројење најпотребнијег белог рубља, јер без тога ни сам шав нема своје праве вредности.

Како који дан кројење постаје све лакше и приступачније и женскињу, коме то није занат, помоћу оних цртежа, који се као додаци прилажу разним модним журналима. Не би било наметно одбацити тако zgodно оруђе, које помаже да се без по муке дође до најразноврснијих исека за све могуће делове рубља и одећа, које је свакој кући од преке потребе. Требало би само нешто мало објашњења, па да се тим исецима (терковима) може извршено послужити. А за што да се уз кројење не би и то научило?

Ја мислим да је грешка учињена, што у програм за ову школу није унет рад на шиваћој машини. То је справа, без које не може бити ни једна развијенија породица, а у скорој будућности она ће бити права потреба сваке куће. За девојачку школу остављен је сав шав само рукама. То се не може правдати, као кад би се у каквој ратарској школи вејало лопатом место ветрењачом. Ни један се бољи шав не може урадити ни тако брзо ни тако лепо и јако као што се то уради машином. Свршене ученице ове школе мораће у својим кућама имати шиваће машине. Има ли онда смисла, да се девојке, после свршене једне овакве школе, обраћају кројачицама да их оне после томе уче, кад би се то и у школи могло олако изучити. Изгледа ми да се писац програма више плашио од имена ове справе („машина“), него што га је тешкоћа рада на њој могла одвратити да га у програм забележи. Умети машину расклопити, очистити; ако неуредно ради, знати шта јој је; умети руковати појединим апаратима и упутити се првом шву, — све се то може у школи узгред изучити, а бар толико ова школа треба да да.

Бао што читаоци виде, ја у озбиљан женски ручни рад рачунам само шав с кројењем и криљењем, ткиво и плетиво. Само се они могу похвалити да подмирују праве потребе наших домова, и да им је, према томе, и вредност највећа. Шарени је вез пријатна забава, која више задовољава естетична осећања, разуме се за женскиње такође потребна, а бели вез, кукичање, мрежање и друге сличне радове међем на последње место. Ови се радови још могу препоручивати оним младим домаћицама, које су у тако сретним околностима, да имају повише празна времена на расположењу, и то као погодни ручни радови при посетама добрих

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

пријатељица. Према томе реду, ја би их и у девојачкој школи тако класификовала и развијала.

*

Наш је паланачки живот прелаз из сељачког у прави градски живот. Потребе и једних и других у њему су помешане, и проћи ће још много времена, док се тај прелаз не изврши. Ту мешовиту потребу требало би девојачка школа нарочито да има на уму и да јој излази на сусрет.

Предмет *домаће газдинство* због тога не само да има врло велику вредност у овакој школи, већ се он у нас мора знатно разликовати од тога предмета по другим индустријским земљама. Никако се не може поредити домаћица наших друштвених прилика с домаћицама Немацама, Францускињама и осталим јевропским женскињем, чији се живот веома разликује од нашег домаћег живота.

Писци програма за девојачку школу смели су с ума ову врло важну околност, да ми још једном ногом чврето стојимо на патријархалном земљишту, и да је на културном ступњу од врло велике важности онај део тога предмета, који бих ја назвала *домаћа технологија*.

У нашим паланкама данас није нимало реткост видети, да свака развијенија породица држи краву, која им подмирује многе потребе. Али и поред тога, што је држање и храњење крава врло обичан појав, и нега крава и прерада млека још је у нас на примитивном ступњу. У девојачкој школи то би се могло нарочито олако напред покренути. Наш сир још није прави сир, већ је тек на путу да то постане. С мало знања и труда он се да прерадити да буде исто онако добар као и скупи страни сиреви. Масло (бутер), које се у кући најразноврсније може употребити, у нашим грађанским кућама сасвим је непознато, а, ето, свака најпростија Земункиња зна га справити. Исто је тако непозната и павлака (милерам) а тако и остали млечни производи. Међутим само с једном обичном кравицом у девојачкој школи све би се то могло лепо изучити и у наш живот унети, а за то нити би требало каквих великих трошкова, нити особита труда.

(СВРШИГЕ СЕ)

БЕЛЕШКЕ

ГЛАСОВИ О ШКОЛАМА

Школе у Србији

Позвани на виши курс. — На виши курс за спрему наставника за окружне курсеве учитељске за спрему у Ручноме Раду позвани су ови наставници:

1. Јован Стојановић, учитељ у Лесковцу, окр. врањ.; 2. Душан Поповић, учитељ у Кличевцу, окр. пожар.; 3. Милан Савић, учитељ у Рековцу, округ морав.; 4. Милан Дачић, учитељ у Комирићу, окр. подрин.; 5. Милан Дедовић, учитељ у Медвеђи, окр. круш.; 6. Тодор Илић, учитељ у Петровцу, окр. пожар.; 7. Радомир Тодоровић, учитељ у Удовицама, окр. смедер.; 8. Милутин Боранијашевић, учитељ у Лозници, окр. подрин.; 9. Богдан Миловановић, учитељ у Краљеву, окр. рудн.; 10. Љубомир Симончић, учитељ у Батуши, окр. пожар.; 11. Петар Ђорђевић, учитељ у Туприји, окр. морав.; 12. Милутин Сокић, учитељ у Шапцу, окр. подрин.; 13. Јеремија Томић, виши учитељ у Обреновцу, окр. ваљев.; 14. Војислав Ђорђевић, учитељ у Вадљевцу, окр. крагујев.; 15. Алексије Ђурђић, учитељ у Венчанима, окр. београд.; 16. Драгољуб Ђурђевић, учитељ у Београду; 17. Александар Терамилац, учитељ у Чачку, окр. рудн.; 18. Јован Петровић, учитељ у Багдану, окр. морав.; 19. Владимир Ве-

мић, учитељ у Кладову, окр. крајин.; 20. Андреја Станојевић, виши учитељ у Лозници, окр. подрин.; 21. Милан Станковић, учитељ у Добрујевцу, окр. ниш.; 22. Драгутин Цонић, учитељ у Суботинцу, окр. ниш.; 23. Сима Јеврић, учитељ у Рачи, окр. крагујев.; 24. Ђорђе Јовановић, учитељ у Рушњу, окр. беогр.; 25. Михаило Купчевић, учитељ у Брезни, окр. рудн.; 26. Светозар Живковић, учитељ у Прћиловици, окр. ниш.; 27. Димитрије Станковић, учитељ у Алексинцу, окр. ниш.; 28. Веселин Алексић, учитељ у Бобовишту, окр. ниш.; 29. Данило Мишић, учитељ у Вел. Јасикови, окр. крајин.; 30. Светислав Јовановић, учитељ у Сепцима, окр. крагујев.; 31. Стојан Петровић, учитељ у Ражњу, окр. крушев.; 32. Никола Живковић, учитељ у Леновцу, окр. тимоч.; 33. Владимир Миленковић, учитељ у Триброду, окр. пожар.; 34. Никола Богдановић, учитељ у Радујевцу, окр. крајин.; 35. Милан Миловановић, учитељ у Д. Мутници, окр. морав.; 36. Петар Александровић, учитељ у Десимировцу, окр. крагујев.; 37. Новица Павловић, учитељ у Лужницама, окр. крагујев.; 38. Вељко Павловић, учитељ у Плешу, окр. крушев.; 39. Лазар Стојановић, учитељ у Сикирици, окр. морав.; 40. Душан Влајковић, учитељ у Рајковићу, окр. ваљевски.

Свега дакле позвано је **40** курсиста (38 учитеља основне и 2 учитеља грађанске школе), и то из округа:

WWW.UNILIB.RS

Београдскога 2, ваљевскога 2, врањскога 1, крагујевачкога 5, крајинскога 3, крушевачкога 3, моравскога 5, нишкога 5, подринскога 4, пожаревачкога 4, рудничкога 3, смедеревскога 1, тимокскога 1, и града Београда 1. Само из округа: пиротскога, топличкога и ужичкога нема ниједнога.

За наставнике на овоме курсу постављени су: **Јован С. Јовановић**, надзорник курсева, који ће у исто време бити и управник овога курса; **Јован Милијевић**, учитељ Вежбаонице Јагодинске; **Благоје Илић**, учитељ Вежбаонице; алексиначке, Учитељске Школе, и **Димитрије Стојановаћ** учитељ у Београду.

Ј.

Школе у Српству

Српска Школска Матица у Далмацији. — У Далмацији настојавају, да установе Српску Школску Матицу, која би водила старање о српским школама у тој српској земљи. Ове године о св. Сави су биле на многим местима у Далмацији приређене забаве, чиј је приход био намењен Школској Матици, и свуда је било прилога и преко очекивања. Сад ће се састати сабор изасланика свих места у Далмацији и на томе сабору ће изабрати одбор, који ће спремити правила за ово ново српско просветно друштво.

Школе у Русији

Недостаци средњошколске наставе. — У Русији нису задовољни средњим школама и наставом у њима. У главном налазе им ове недостатке: наставна грађа је неправилно распоређена, те у млађим разредима програма много већи но што је у старијим разредима; класични језици отпочињу се врло рано учити и врло им се много часова даје; матерњем језику не обраћа се довољна пажња; не води се рачун о дечјим наклоностима према једној или другој групи предмета;

ученици се врло мало упознају с природом и стварима, које их окружују; школа готово ни мало не спрема за практични живот; са ученицима се ретко чине излети ван школе и у опште наставници се врло ретко баве са ученицима и ван часова школских; слаба је саморађња код ученика; испити нису још укинати; уџбеници су врло скупи и често се мењају; физичко васпитање ученика врло је занемарено; у школама још нема школских лекара, који би се старали о здрављу ученичкоме и хигијенским погодбама у школи.

Школе у Аустро-Угарској

Број слушалаца у највишим школама. — Према службеним извештајима било је крајем 1899. у највишим школама у Аустрији 21.858 слушалаца, и то: на бечкоме универзитету 6111 слушалац, на чешкоме универзитету у Прагу 3102 слушаоца, на немачкоме универзитету у Прагу 1281 слушалац, на лавовскоме универзитету 1996 слушалаца, на градачкоме универзитету 1591 слушалац, на краковском универзитету 1293 слушаоца, на инсбрушкome универзитету 1022 слушаоца, на черновичком универзитету 379 слушалаца, на техници бечкој 1310 слушалаца, на чешкој техници у Прагу 1165 слушалаца, на немачкој техници у Прагу 559 слушалаца, на лавовској техници 630 слушалаца, на градачкој техници 368 слушалаца.

Школе у Француској

Школски конгрес у Паризу. — Приликом велике изложбе у Паризу одржаће се тамо, у почетку месеца августа ове године, велики школски конгрес, на коме ће се расправљати поједина школска и васпитна питања. Конгрес ће бити подељен у пет секција. У првој секцији расправљаће се питање о обучавању деце у домаћем

газдинству; у другој секцији расправљаће се о похођењу школе у опште, и том приликом претрешеће се и изнеће све, што би могло помоћи да се школе уредије походе; у трећој секцији ће се расправљати питање о моралном васпитању младежи у вези са осталим васпитним питањима; у четвртој секцији саветоваће се о вишим народним школама, и у петој секцији ће се расправљати о продужним народним школама у опште, о читаоницама и народним књижницама и курсевима за народно просвећивање. За свако питање су већ одређени нарочити референти, а нека питања већ се претресају у француским школеским и педагошким листовима.

Конгрес ће бити у Сорбони. На конгрес имаће приступа не само људи, чиј је стални позив рад школи и васпитање омладине, већ и сви други који би били заинтересовани којим од истакнутих питања. Улазница за конгрес стаје три динара.

*

Женскиње на Сорбони. — На Сорбони у Паризу ове године се уписало у медицински факултет 129 женскиња. Од њих је највише Рускиња — 91, па Францускиња 29, Румункиња 5, Немике 2, Енглескиња 1 и 1 из Швајцарске. Лепе вештине слушају 206 Францускиња и 57 женскиња из страних земаља, понајвише из Русије, Немачке и Америке. Права изучавају 7 Францускиња и 2 Рускиње; математику и хемију уче 21 Францускиња и 14 странкиња.

*

Париске школске зграде за време изложбе. — Да би и најсиромашнији ученици народних школа француских могли походити велику светску изложбу, која ће ове године бити у француској престоници, одбор париских народних школа одлучио је, да све зграде народних школа у Паризу, за време школскога одмора, уступе бесплатно за становање свима уче-

ницима народних школа из Француске, који би походили изложбу.

Школе у Немачкој

Школски буџет у Берлину. — За народне школе у Берлину предвиђено је буџетом за ову, 1900. годину 13,931.241 марака, и то на плату управитеља школских 1,054.640 марака, на плату учитеља 7,292.281 марака, на плату учитељица 2,839.536 марака и на снабдевање школа разним потребама 1,725.077 марака.

*

Плате учитеља народних школа у Тирингији. — Од првога јануара ове године повишена је плата учитељима народних школа у неким крајевима Тирингије, тако је сада учитељима народних школа у Вајмару почетна плата 1000 марака годишње, и ова се постепено повишава, тако да после 25 година учитељске службе учитељи добивају 2000 марака годишње плате; у Алтенбургу је почетна плата 1100 марака и она се повишава тако, да после 28 година учитељске службе износи годишње 1950 марака; у Готи је почетна плата учитељима народних школа 1200 марака годишње, и постепено се повишава, те после 30 година учитељске службе износи годишње за учитељице 2400 и за учитеље 2700 марака; у Мајнингену учитељ почиње служити с годишњом платом од 1100 марака и после 30 година учитељске службе дотера до плате од 2000 марака; у Рајсу је почетна плата 1000 марака, која се после 25 година службе повећа на 1800; у Рудолфштату прва је плата 1000 марака и после 30 година је 2000 марака. Не треба заборавити, да су тамо животне намирнице сразмерно знатно скупије, но што су код нас.

*

Школа за домаће газдинство. — У Берлину су чињени огледи са шко-

WWW.UNILIB.RS

лама за домаће газдинство. Ове су школе биле основане као одељења општинских народних школа, али потпуно самостално од тих школа. За практичне радове биле су и две кујне, у којима су се ученице и практички спремале у домаћем газдинству. У прошлој години било је у овим школама свега 225 ученица. У школи су училе: о води, сапуну, прању рубља, млеку, јајету, поврћу, месоу, масти, хлебу, брашну и др. Уз то се свака ученица и практични вежбава у кувању и другим домаћим пословима. Јела, скувана у кујни, јеле су саме ученице и деца из сиротињскога дома. Трошкови око издржавања обе кујне изнели су једва преко 3000 марака. У овој години примиће се у ове школе до 300 девојчица, јер је министар просвете повећао помоћ на издржавање кујне уз ове школе, а и један добротвор је притекао новчаним прилогом у помоћ овим школама, те ће бити знатно већа материјална средства.

*

Школски надзорници у Поста-му. — У Постаду се до пре краткога времена одржавао обичај, да свештеници врше дужност школскога надзорника. Сами свештеници као да нису били најзадовољнији тим почасним звањем, јер се још пре три године један свештеник био одрекао надзорничкога звања, тужећи се да то звање не може како ваља отпиривати, ако неће да занемари дужности, које као свештеник има. Сам је тада изјавио, како би било потребно, да се установи нарочито звање школскога надзорника, и да се дужност надзиравања школе повери нарочитоме лицу, које би само то радило. Међутим у конзисторији нису хтели да чују о томе, да се световно лице поставља за школскога надзорника, већ су желели да то звање пошто по то остане у свештеничким рукама, и опет одредиле једнога свештеника, да врши дужност школскога надзорника. Овај нови школски над-

зорник после краткога времена поднесе оставку на ово ново звање, изјављујући да му је немогуће бити и свештеник и школски надзорник. Тек тада надзор школа у постадамскоме срезу повериле нарочитоме стручном човеку.

*

Учитељима народних школа забрањен лов. — У Немачкој као да сматрају, да се учитељима народних школа не пристоји проводити време, лутајући за ловом, те као да ће им лов сасвим забранити. Као претеча опште забране лова учитељима там народних школа може се сматрати наредба, којом је у Минхену и Мерзербургу забрањено издавати учитељима ловачке карте, без којих тамо нико не сме ловити.

*

Положај народних учитеља у Баварској. — Положај народних учитеља није све до скоро био у Баварској ни мало завидан. Нарочито је положај учитеља према цркви био врло потчињен, јер су учитељи морали по црквама вршити и црквене дужности: звонити кад је требало, навијати часовник црквени, чистити цркву и пут за цркву и радити и друге такве послове. Тек у последње доба сетили су се, да се ово већ више не слаже с друштвеним положајем народних учитеља и ослободили су их ових црквенеачких дужности.

Школе у Енглеској

Школе за поправку. — У свима земљама на западу све је већи број деце, коју сваке године због разних кривица осуђују на дужи или краћи затвор. Ову децу махом као и остале осуђенике затварају у нарочите заводе, у којима се ти млади затвореници обично усаврше у неваљалствима, те се из њихових редова после рекрутације највећи и најопаснији зликовци.

У Енглеској је сада донет нарочити закон о деци осуђеницима. По томе закону од сада веће више и децу, која се огреше о законске прописе, сматрати као обичне осуђенике и кажњавати их затвором, као и одрасле, већ су установљене нарочите школе за поправку ове науштене и покварене деце. У тим школама сва ова деца ће, под мало строжим надзором, упућивати се у ономе што је добро и тако ће бити сачувана да пођу путем, којим су до сада ишла, излазећи из казних завода.

Не би ли било време, да се и у нас установи један овакав завод за поправку и васпитање толике деце, која већ у раним годинама остану без довољнога родитељскога и старатељскога надзора и пођу странпутицом у животу?

Школе у Турској

Богословија на Халки. — У нас је по имену прилично позната Богословија на Халки, али их је врло мало, који бар што год ближе знају о тој богословској школи у близини Цариграда, и ако је у њој добило више богословско образовање и неколико лица духовнога реда у нас.

Богословија на Халки је сада једини виши православни богословски завод у турској царевини, а основана је средином овога столећа, 1844. године, иницијативом пређ. васељенскога патријарха Германа. Школа је на острву Халки, доста близу Цариграду, на северозападном брежуљку тога острва. Брежуљак на коме је школа, као неки полуострв, с три стране је опточен с морем, с југа, запада и севера; само је с југоисточне стране везан са осталим копном острвским. На самом брежуљку је повећа главица, окружена са свију страна, особито са северне и западне стране, крупним борјем. На тој главици још од давнашњег времена постоји црква свете Богородице, коју

предање приписује чувеноме патријарху цариградскоме Фотију, који је живео у XI веку, ма да неки иду још и даље, и причају како је црквица постојала још и раније, само је под Фотијем постала знаменитијом, јер је он ту, у њој провео последње дане свога живота. Одмах до ове црквице била је стара богословска зграда, која је служила пуних педесет година, до 1894. године. 1895. године на месту, где је била стара школска зграда, подигнута је нова велика трокатна зграда, у којој је сада смештена школа. Нову зграду подигао је један цариградски богаташ, утрошивши на то преко 600.000 динара. Зграда је у облику слова П. Основа или чело зграде је окренуто јужној страни, а крила се пружају једно према истоку а друго према западу. На средини самога чела зграде је главна капија, направљена од лепо урађенога мермера. Између крила, унутра у дворишту је црква св. Богородице, у којој богослови служе на вечерњи и јутрењи, а у празничне дане се вежбају у певању и богослужењу. Школска зграда је снабдевена великом цистерном за воду (јер на целоме острву само кишницу употребљавају за пиће), великом кујном, трпезаријом, књижицом, великом двораном за свечани дочек цариградскога патријарха и синодалних митрополита, двораном за патријарха, двораном за приватне дочеке. Богослови на Халки живе сви интернатеки у тој великој згради. Сем соба, у којима питомци спавају, у самој згради су поред слушаоница и нарочите собе, у којима се питомци спремају за часове. Све земљиште малог полуострва, на коме је Богословија, припада школи, и одређено је за шетњу и одмор питомцима за време школскога одмора, јер питомци не смеју ићи никуда с Халке без нарочитога допуштења ректорова за излазак, а ово се нерадо и ретко даје.

Богословија на Халки се издржава: 1. годишњим улозима васељенскога патријарха, синодалних митрополита и

У свих осталих епископа и митрополита, који су под васељенском патријаршијом; сваки митрополит даје сразмерно стању своје епархије, али тај годишњи улог не може бити мањи од 4 лире ни већи од 50 лира; 2. годишњим улозима свих православних свештеника, који су под васељенском патријаршијом, и који су дужни давати годишње по 15 гроша; 3. Од нарочите порезе, коју су дужни давати парохјани својим епископима, а која припада Богословији за време од смрти једнога епископа или митрополита, па до постављења његова последника; 4. годишњим улозима, које поједини православни манастири дају сразмерно своме имовном стању; 5. добровољним прилозима, које дају поједини побожни људи. Сума свих ових прилога осетна је, али се не прикупља уредно, те Богословија трпи осетне оскудице у подмиривању школских потреба.

У Богословији на Халки има сада само 64 питомца и они од школске управе добивају само храну, а све остале потребе, као књиге, обућу, одело и др. дужни су набавити о својој трошци.

Богословијом се управља по нарочитим правилима, која имају 24 глава и 167 чланова. У првим члановима ових правила говори се о задатку Богословије, на онда о дужностима ректора и професорскога особља, па о дужностима питомаца, о програму, о времену учења, о испитима и класификацијама, о верским дужностима, школским обавезама и др. Поједини чланови ових правила својом садржином врло су карактеристични за боље познавање уређења ове школе. Тако члан 36. ових правила овако гласи: „Сваки архијепископ има право под својим јемством држати у Богословији само једнога питомца, а може увести и другог, ако други од архијереја не би имао ни једнога питомца“.

Сваки питомац, који би желео бити примљен у ову школу, мора испунити ове погодбе: да је православне вере;

да није млађи од 18 ни старији од 22 године, сем ако је гимназијске предмете учио у другој којој школи, и тада може бити примљен ако има и до 25 година; да је телесно потпуно здрав; да има сведобу, коју је потврдио и који од архијереја, да је доброга владања и угледнога понашања; да зна грчку граматiku, етимологију, начела грчке синтаксе с анализом старих писаца грчких, рачуницу, политички земљопис, свештену историју и катихизис. Поред тога сваки питомац мора имати кога од архијереја вас. патријаршије, који ће за њ њамчити, да ће се покоравати свима наредбама школских правила и вршити све дужности према школи, цркви и наставницима и да ће примити свештени чин, чим буде ступио у године, које канони за ово траже.

Богословијом управља ректор, а њега бира патријарх са Синодом. У Богословији је сада 12 професора, мирјана и калуђера. Поред тога Богословија има свога секретара, духовника, ефимерија, књижничара, економа, лекара, куvara и потребан број послуге. У Богословији је сада седам разреда, и почетком нове школске године отвориће се и осми. Ученика има сада само 64, а у згради има места за њих 400.

У Богословији уче ове предмете: математику, грчки језик, турски језик, француски језик, словенски језик, земљопис, катихизис, латински језик, физику, руски језик, свештену историју, општу историју, читање и тумачење св. писма, реторику, енциклопедику, логику, психологију, археологију, ерминевтику, догматику, историју цркве, историју философије, морално богословље, исагогику у ст. завету, патрологију, ексегетику, општа начела права, педагогику, апологетику, омилгиетику и певање. У VIII разреду предаваће се: пастирско богословље, литургика, канонично богословље и канонично право; остатак времена у томе разреду употребити се на писање богословских тема и беседа, које ће

ученици уз божићни и велики пост говорити са амвона.

Школе у Америци

Велики школски и просветни добротвори амерички. — У Америци сразмерно више по и у једној другој земљи поједини имућни људи прилажу за оснивање и одржање појединих школа. Тако је велики број школских и просветних добротвора, чија помоћ школама прелази и преко милијун долара. Ево неколико имућнијих људи, који су својим прилозима за школе знатно помогли просветно напредовање своје земље: Џон Рошфелер оставио је 7,000.000 долара (око 35,000.000 динара) за школе, Стефан Жирард оставио је такође школама око 7,000.000 долара, Ђорђе Пободи оставио је 6,000.000 долара, Станфорд 5,000.000. Затим иде читав низ мањих школских добротвора: Рашер је оставио 3,500.000 дол., Копкин толико исто, Талан 2,500.000 дол., Риш 2,000.000 дол., Кларк 1,775.000 дол., Лик 1,650.000 дол., Грен 1,500.000 дол., Де Пов 1,500.000 дол., Дресен 1,500.000 дол., Кас 1,200.000 дол., Купер 1,200.000 дол., Корнел 1,100.000 дол., Саж 1,000.000 дол. Природно је, да школе, на чије се одржање троше приходи овако великих фондова, морају бити у свикоме погледу напредне.

ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

„Ручни Рад“ о господину министру просвете. — „Ручни Рад“, илустровани педагошки лист, орган Друштва за увођење Ручнога Рада у школу, у своје другом броју, свесци за фебруар ове год. донео је деп лик данашњег министра просвете и црквених послова и уз лик неколико симпатичних редова како о самоме Ручноме Раду и увођењу његову у нас у опште, тако и о самоме господину ми-

нистру лично и његовим заслугама за просвету у опште а посебице за увођење ове наставне новине у нас.

Држимо, да ће ови редови интересовати и наше читаоце, те с тога их ево, и доносимо од речи до речи.

„Ако и један лист у милој нам Отаџбини има пуно разлога да донесе лик данашњег управника просвете у Краљевини Србији, то наш лист, као орган Друштва за Ручни Рад у школи и јавни представник ове наставне новине у нас, има највише права.

Није далеко време, када се у нас и не знађаше за Ручни Рад, нити беше помена о њему. Тек у осмој десетини овога века у нас почиње *теоријски* да се говори о њему,¹⁾ а у деветој и практички да се ради. Суђено је било другој престоници српској, поносоме Нишу, да из њега потече иницијатива за ову практичну страну. У њему је г. Сретен Аџић данашњи управитељ Учитељске Школе у Јагодини, а доондашњи државни питамац за педагогију, пред учитељском скупштином држао јавно предавање учитељима о овоме предмету. У њему су се одушевили први апостоли ове новине и предали јој се свом душом. Из њега је излетео и самостално, својевољно и о свом худом трошку отишао у Беч и свршио курс за овај предмет први практичар његов у нас, организатор „Удружења за увођење Ручнога Рада у мушкој школи“ и управник свих досадашњих учитељских курсева у нас за обуку у овоме предмету.

И тек је било само три курса учитељска, тек се обучила једва једна педесетина учитеља у њему, при измаку девете десетине (1898.) долази нови закон за народне школе, који ову новину уноси и у наше народне школе као *обавезан* предмет. Он се у нас као *обавезан* уноси онда, када се у свих образованих држава осетила бла-

¹⁾ У „Отаџбини“ д-ра Владана Ђорђевића, данашњег председника Министарског Савета.

годат од овога предмета много више, када се он фактички почине предавати по свима школама, па и највишима, али се још нема куражи, да се удари на стару форму, на предра суду, да је школа само за учење речима и на укорењену навику, да се све учи из књиге, те се још не уводи међу обавезне, и ако му нико више важност не спори. Тако је наша Отаџбина дошла у прве државе, које су овај предмет законом увеле у народне школе. И ово је учињено творац данашњег закона о народним школама, господин Андра Ђорђевић. Господину Ђорђевићу, као министру, довољно је било само да стече уверење о корисности ове новине и за душевни и за телесни развитак омладине наше и за привредни и економски развитак народа нашега, па да је одмах уведе, без обзира на тешкоће око извођења, без страха и сумње у могућност извођења. И, доиста, није узалуд рекла народна мудрост: *Све се може кад се хоће*. И сва су велика дела начињена великом одлучношћу и великом енергијом. И ако ова благотворна наставна новина донесе каква добра народу нашем у учини обрт у његовом умном, моралном, друштвеном, привредном па и политичком развитуку, какав се може од ње с правом очекивати, онда ће заслуга за ово припадати господину Андри Ђорђевићу, који је као министар просвете завео ову новину у нас онда кад други не би смели још ни да помисле на ово.

Наш је народ још у великој већини земљораднички, дакле произвођачки, у којему су занати и прерађивне још у повоју. Међу тим, он је одвише конзервативан и не прима лако многе новине па ма оне биле и најкорисније. Уз ово још не смемо заборавити, да је он сачувао многе оријенталско-јужњачке особине, којима ми озбиљно морамо погледати у очи и повести рат противу њих. А у овој борби ми немамо бољег и поузданијег оружја од Ручног Рада. *Рад*, рад

промишљен, рад *правилан* и *тачан*, рад *истрајан*, рад *из младости*, *навика* на рад *правилан* и *беспрекоран још из малена*, створиће генерацију, која неће личити ни на југ ни на исток и спашће нас од многих зала. За борбу културну, у којој смо ми истакнутији но и један други народ, немамо бољег оружја но што је *навика на рад* и упућивање на што већу *правилност* у њему. А то се Ручним Радом чини више но и једним другим наставним предметом, па ишао он у науке или вештине.

Зато слава и хвала за ово принашће много више ономе, ко је ову новину увео у наше школе законом, него онима, који су ову ствар покретали.

То је пак на првом месту Његово Величанство наш узвишени и љубљени Господар и Краљ, који је благоизволео тако симпатично предусрести ову новину просветну, а на другом месту његов врени први саветник просветни, његов министар, господин Андра Ђорђевић.

*

Господин Андра Ђорђевић родио се у Крагујевцу 28. марта 1854. године, где је и I разред основне школе свршио. Остале разреде основне школе свршио је у Ваљеву, нижу гимназију у Шапцу а вишу и Велику Школу у Београду. По свршетку Велике Школе, 1875. постављен је за практиканта Варошког Суда у Београду, где је провео две године, а за тим премештен у Министарство Правде, одакле је 1878. постављен за писара у нишком првостепеном суду, а одатле опет премештен у Министарство Правде. Године 1882. отишао је као државни питомац у Париз ради изучавања правних наука, а 1884. постављен за редовног професора права на Великој Школи, где је провео пуних десет година. 1894. године Његово Величанство позвало га је за министра правде и заступника министра просвете, а 21. марта исте године, по-

стане министром просвете, у ком полагају остале до 15. октобра исте године, а за тим се враћа на катедру Вел. Школе. После три године 1897. буде опет позван за министра просвете, којом ево и данас управља.

То је кратак опис живота господина Ђорђевића.

О његовом књижевном раду, о његовим другим заслугама на пољу научном, културном и службеном говориће други листови. Наш је задатак био, да изнесемо читаоцима својим само заслуге његове за увођење Ручнога рада у нас. Његове заслуге за просвету у опште, толико је разнострук и обилац, да ће о њему наша повесница културна имати много да пише. Ми смо за ово и непозвани и малени. Зато њој и остављамо ту дужност.

Међу тим г. Ђорђевић је тек сад у пуној снази својој, тек у 47. години, пуно воље и истрајности, и од њега Отаџбина наша може још много очекивати.

Дај Боже, да дуго поживи не само на добро и радост породице своје, него и на срећу нејаке просвете српске, којом овако мудро управља, и милога нам народа, који је увек сматрао просвету као светињу“. **Ј.**

*

Професорски испити. — Од професорских кандидата, за које већ јависмо раније, да су се пријавили за полагање професорског испита, довршило је полагање овога испита још и *Милан Аранђеловић*. Њему су у испитноме одбору били: председник др. Милан Јовановић — Батут, и чланови: др. Михајло Петровић (за математику), Јосиф Ковачевић (за нацртну геометрију), Мијалко Тирић (за механику), др. Војислав Бакић (за психологију, логику, педагогију и методiku), Михајло Марковић (за школско законодавство и школску администрацију), Лука Лазаревић (за основе српске граматике, историје срп-

ске књижевности и српске историје) и Владислав Вулићевић (за француски језик). Испити су били: општи 8. јануара, писмени 9. марта, стручни 16. марта и практични 18. марта ове године. Као домаћи састав кандидат је поднео раније одобрену му тему *О интеграционом рачуну*; на писменоме испиту је од предложених питања изабрао ова три задатка: 1.) *Дата је елипса*

$$\frac{x^2}{\lambda^2} + \frac{y^2}{\mu^2} = 1$$

и у једној равни лоп једна тачка М, чије су координате λ и μ ; за које је положаје тачке М у тој равни могуће одредити на елипси једну такву тачку В, да буде $AB - AC = 1$?; 2.) Колики ће бити број реалних корена једначине

$$x^5 + 5\lambda x^3 + 5\lambda^2 x + \mu = 0$$

*према разним вредностима параметара λ и μ ?; 3. У једном троуглу ABC позната је висина $AD = h$ и осеци $AE = a$ и $EC = b$, које гради бисектриса BE на страни AC; израчунати све стране и углове у троуглу? На практичном испиту држао је кандидат предавање у VII разреду Гимназије Краља Александра I *О значају тригонометријских функција*. По свршеним испитима испитни је одбор одлучио, већином гласова, да је овај кандидат положио професорски испит.*

Пријавили су се за полагање професорскога испита још и ови кандидати: *Вучко Јоксимовић*, пређ. предавач сада порезник врањског пореског одељења, из групе: *математика и науцртна геометрија* као главни, *физика* као споредни предмет и *француски језик*; *Миливоје Ј. Поповић*, виши учитељ Гимназије Краља Александра I, из групе: *немачки језик и књижевност* као главни и *српски језик* као споредни предмет; *Михајло Стојанчевић*, проф. приправник Гимназије Кнеза Милоша Великога, из

WWW.UNILIB.RS

групе: *општа и српска историја* као главни, *географија* као споредни предмет и *француски језик*, и *Божидар Лазаревић*, проф. приправник Гимназије Кнеза Милоша Великог, из групе: *физика и хемија* као главни, *јестественница* као споредни предмет и *француски језик*.

*

Свечани годишњи скуп Српске Краљевске Академије.

— Двадесет другог фебруара ове године био је свечани годишњи скуп Српске Краљевске Академије, у дворници Велике Школе. Скуп је удостојно својом високом походом Њ. В. Краљ Александар I, заштитник Академији.

Свечани је скуп отворио својим говором председник Академијин Сима Лозанић. Пошто је најпре захвално Њег. Вел. Краљу на пажњу, коју је указао Академији походом свечаног скупа, и пошто је осудио ивањдански атентат на Њег. Вел. Краља Милана, творца Српске Краљевске Академије, председник је поменуо губитке, које је Српска Краљевска Академија имала у 1899. години, па је после поменуо и добитке Академијине у тој години, истакавши нарочито две крупне тековине: предавање Академији, раније законом јој уступљених т. зв. застарелих фондова, у суми 220.000 динара, ради подизање Дома за Српску Краљевску Академију, Народну Библиотеку и Музеј Српске Земље и примање великога књижевног фонда пок. Димитрија Стаменковића, који је крајем 1899. године износио 305.600 динара. Затим је позвао секретара Академијина, Перу П. Ђорђевића, те је прочитао извештај о раду Академијину у минулој години. Овај извештај је био потпун и детаљан и обухватио је рад Академије, у свима њеним одсецима, и рад оних просветних установа наших, које стоје под Академијом и над којима Академија врши непосредни надзор (Народна Библиотека, Народни Музеј, разне просветне задужбине, које су завештаоци оставили Ака-

демији, да њима рукује). Овај је извештај саслушан с великом пажњом. Потом је академик Љубомир Стојановић прочитао извештај о стању благајнице Академијине, о Народној Библиотеци и кратак извештај о смештању Музеја Српске Земље у кућу коју је за тај циљ завештао покојни Стевца Михаиловић, па је академик Љубомир Јовановић прочитао некрологе умрлим члановима Академијиним у минулој години: правоме члану др. Јовану Ристићу, дописноме члану В. Григоровићу Васиљевском и почасним члановима Владимиру Јакшићу и Миловану Јанковићу.

По прочитању некролога председник објави, да су на главном годишњем скупу Српске Краљевске Академије, који је одржан 7. фебруара ове године, изабрани: за правога члана Академије друштвених наука *Љубомир Јовановић*, досадашњи дописни члан те Академије, и за дописног члана Академије природних наука *Н. Златарски*, професор у Софији и досадашњи почасни члан Академијин. У исти мах је објавио, да су на истоме скупу изабрани и секретари стручних Академија за 1900. годину и то: за Академију природних наука *Димитрије Нешић*, за Академију философских наука *Љубомир Стојановић*, за Академију друштвених наука *Љубомир Ковачевић* и за Академију уметности *Михајло Валтровић*. Пошто је још објавио, да су за ову годину изабрани за прегледаче Академијиних рачуна академици: др. Јован Туромац, др. Јован Цвијић и др. Михајло Петровић, председник Академијин је огласио, да је овај свечани скуп Српске Краљевске Академије завршен.

*

Народна Библиотека у Београду у 1899. години.

— У 1899. години служило се Српском Народном Библиотеком у Београду свега 658 лица, и то највише ученика Велике Школе, стручних и средњих школа — 331, и наставника — 116. Народном Би-

Библиотеком служило се у тој години и 59 странаца. Узимано је на читање 12.946 књига, и то највише научнога садржаја (10.866), а забавних само 1465. Од узајмљених књига било је на српскоме језику 7543, а на словенским и страним језицима 5403. Највише је књига узајмљено у новембру — 2703 и децембру — 2612, а а најмање у јуну 470.

Крајем 1899. године било је у Народной Библиотеци 31.970 дела у 69.830 свезака, од којих и 10.190 дупликата. Рукописа је било 625, штампарских првина 141, географских карата, слика, и др. 2293, политичких новина 961. Свега је било у Библиотеци предмета 74.223.

Буџет Народне Библиотеке износио је у 1899. години 24.280 динара, и то 8.000 динара на набавку и повез књига, а остало на плату чиновника и служитеља, огрев, осветљење и друге трошкове.

*

Преглед српске књижевности у 1899. години. — У лепо уређиваноме часопису *Slovansky Přehled*, који уз сарадњу многих словенских књижевника уређује и издаје у Прагу Адолф Черни, у 7. броју за ову годину изишао је прилично детаљан и врло прегледан и потпун чланак професора Љубомира Јовановића, о српској књижевности у минулој, 1899. години. Тај чланак, местимце мало само проширен, штампан је донекле и у нашем књижевном листу *Градњи*, који је од нове године почео излазити у Нишу.

*

Доцент српске историје на нашој Великој Школи. — Академички Савет Велике Школе изабрао је за децента српске историје др-а Станоја Станојевића, пређ. наставника српске гимназије у Цариграду.

*

Задужбина архимандрита Нићифора Дучића. — Покојни архимандрит Дучић, чију ће смрт дуго оплакивати српска књига, учинио је пред смрт овакав распоред са својом имовином:

Сву своју штеђевину оставио је Српској Краљевској Академији, да се из тога образује *Фонд архимандрита Нићифора Дучића*. Академија је власна сваке године утрошити три дела прихода тога фонда, а четврти део прихода ће се редовно додавати главници ради умножавања фонда. Завештаочева је жеља, да Академија та три дела од годишњег прихода овога фонда употребљава као награду за какву расправу, монографију, или и потпуно дело из српске историје, политичке, војничке и црквене; спис може бити и из српске филологије, географије и етнографије у опште. Академија ће одређивати темате за награду из Дучићева фонда, и одређиваће оцењиваче према струци списа за награду. Садржина награђенога списа не сме никад бити политичка а увек ваља да се одликује правилним и чистим српским језиком и одабраним и течним стилем. И оцењивачима ће Академија одређивати из фонда пристојну награду за труд. Ако би једне године досуђена награда за спис и суд оцењивачима била већа од суме једногодишњег прихода овога фонда, Академија је власна употребити једне године двогодишњи приход овога фонда, па друге године не расписивати награду. Сваки чист остатак од прихода уносиће се у главницу фонда. Временом, када се овај фонд буде увећао, Академија је власна један део прихода тога фонда употребљавати и на друге културне потребе српског народа. За сада у овоме фонду има четрдесет акција Српске Народне Банке, пет лозова српског дутријског зајма и пет дуванских лозова.

Све своје књижевне радове и рукописе оставио је пок. Дучић у власитост Српске Краљевске Академије,

и осим ње нико други нема права прештампивања ни једнога списка његова.

Сву своју књижицу, у којој је велики број и врло ретких књига наших и страних, оставио је Богословији у Београду, у којој се учио, с тим да остане као нарочито одељење богословијске књижице и да носи име *Књижица архимандрита Нићифора Дуцића, завештао београдској Богословији.*

Сва одличја, која је имао, а којих је имао доста и чија је материјална вредност знатна, као и своје оружје и остале драгоцености оставио је Српском Народном Музеју у Београду.

„Син сам српскога народа, вели пок. Дучић у своме завештају; с њим сам заједно живио и цијелога свога живота радио за његов бољитак; па желим да ми се и кости одмарају у опћем гробљу. Да се куни за новце од готовине, која се на самрти нађе, задана гробница на Новом Гробљу, и да ме сахране у њој. Гробна ограда да буде проста од гвожђа у граниту српском. Плоча на гробу и крст да буду од српског гранита. На крсту натпис: „Овдје почивају земаљски остаци архимандрита Нићифора Дуцића; рођен у Херцеговини на Требишњици у селу Дугу 1832. год., умро у Београду“. Из готовине да се одвоје 500 динара и предаду Управи Фондова на интерес. Интересом ће се одржавати гробница у добром реду и поправљати кад устреба и давати сваке године 10 динара свештенику за задушницу на гробу на дан моје смрти“.

Манастиру Дужи у Херцеговини, где се закалуђерио и где је почео учити, оставио је пок. Дучић 500 динара у злату; по 100 динара је оставио цркви св. Саве на Савинцу, Братству богослова у Београду, свештеничком Удружењу у Србији, Друштву за сиротну и напуштenu децу у Београду, Друштву за глухе и неме у Србији и Друштву св. Саве; за београдску сиротињу је оставио 1000 динара; даље

је оставио: цркви Мале Госпође у Дугу у Требишњици, месту свога рођења, 100 дин.; српској школи у Требињу 100 динара; цетињском манастиру 200 динара; манастиру Житомишљиху на Перетви у Херцеговини, где је раније са својим другом Серафимом Перовићем установио духовну правну школу за Херцеговце, 100 динара; српском певачком друштву „Гусле“ у Мостару 100 динара; српском певачком друштву „Српска Слога“ у Дубровнику 100 динара; српском певачком друштву „Слога“ у Сарајеву 100 динара; Друштву „Братство св. Саве“ у Сремским Карловцима 100 динара.

*

Издања Матице Српске. — Другога марта ове године била је у Новоме Саду вредна седница Књижевног Одељења Матице Српске, на којој се одлучивало о једноме врло важном питању за Матицу и њену будућност: како да се удесе издања Матичина према предметима, према потребама својих чланова и читалачке публике и према данашњем времену. Ово питање није било ново ни за чланове Књижевног Одељења Матичина ни за остале Матичине чланове. У Одборима Матичиним још од прошле године се претреса о томе важном питању, а у два маха су били поводом тога штампани и разни предлози и размишљани члановима Књижевног Одељења на мишљење. И ако од правилнога решења овога питања зависи и целокупан књижевни рад Матичин у будућности, опет као да се тим питањем није заинтересовао тако велики број чланова Књижевног Одељења, јер у седницу, која је ради решења овога питања била сазвана, дошла су само 22 члана, и од њих само петорица са стране, а 75 чланова није дошло у седницу. И са толиким бројем чланова Књижевног Одељења је пуноважно радило. Секретар је матичин прво прочитао реферат о досадашњем стању питања, ради кога је

Књижевно Одељење сазвано у седницу. Одмах после тога узео је реч референт прегледачâ, Ј. Вучковић, и у лепоме говору образложио је предлог за измене у књижевним издањима Матице Српске. Те би измене биле у овоме: Летопис Матичин да излази свака два месеца у свескама од 3—4 штампана табака с кратким чланцима, расправама и рефератима о дневним сувременим појавама, које се у првом реду тичу нас Срба, у књижевности, науци и уметности, и ма у којој грани народнога књижевног, просветног, економског и друштвеног кретања; осим Летописа издаваће се редовно трошком Матичиним у засебним издањима повећи радови, били они значаја научног, поучног или забавног. Сва Матичина издања добиваће чланови Матичини бесплатно, а нечланови уз годишњу претплату од шест круна. Од *Књига за народ* излазиће сваке године по *шест*, и од њих једна ће бити народни календар, уређен према истинској потреби и интелгенцији нашега простога народа. Претплатници ће добивати свих ових шест књига за годишњу претплату од једне круне. Уреднику Летописа, ради олакшице многобројних послова око Матичиних издања придаје се и нарочити одбор од три члана. Предлог је у свему примљен, само што су два члана била противна, да Матица издаје и календаре, један из тих разлога, што би на овај начин Матица конкурисала данашњим издавачима календара, међу којима има и добрих, а други зато, што налази да није у достојанству Матичину, да издаје и календаре, јер у њима има и о ваљарима и о гатању времена.

Издавање Матичиних књига по овоме предлогу почеће од 1901. године, јер су неки радови по досадашњем начину већ почети у Летопису, а и уговор с досадашњим издавачем Матичиних књига истиче тек крајем ове године.

„Овим реформама — вели „Бранково Коло“ о своме преображају у

издањима Матице Српске, дакако није све, није ни много учињено за напредак Матице наше и наше књижевности у народу, па није ни оно доста, што је у предлогу усвојено и о самим књижевним прилошцима какви треба да буду, па да по мишљењу одборову пристану у Летопис и у Матичина издања у опште, — али је за сада то све што се у први мах могло урадити, да се покрене нов живот. Много више стоји, као што је и до сада стајало, до самих радника и њихова рада, као и до агилности родољуба српских и пријатеља Матичиних: они да морално учине углед српској књизи књижевним радом својим, ови да материјално подижу моћ Матичину, ширећи књиге по народу и скупилајући чланове и претплатнике на издања Матичина. Не стоји напредак у књижевности нигде само до радника њених, до писца, него исто толико и до растуривача књига. У нас је мало књижевних радника, а растуривача још мање. А где год се ових, растуривача, нашло, књига је добро напредовала; пример нам је Српско Књижевно Друштво (Срп. Књ. Задруга), у Хрвата њихова Матица. Покажимо од сад бар љубави према Матици и народу више у корисном *раду*, што је за кога, него што показујемо замерājuћи јој ово или оно, што је доста пута било оправдано, али је често и тако далеко ишло, само да се што каже, и то не толико за љубав Матице, колико из личних побуда према овом или овом у Матици. Јер код нас је овако: ако се неком не допадне што је од овог или оног, а није можда његово изишло нешто у Летопису, или у Књигама за народ или у коме листу, онда му се не допада ни цео Летопис, нити и једна Књига за народ, нити онај лист, те ни Матица ни цела српска књижевност. Кад Матица, у своје време, изађе јавно с овим својим реформама на среду, где ће и тачније и подробније извести свој програм, него што је то могло бити овде овај пут, — имаћемо сви прилике да по-

WWW.UNILIB.RS

кажемо колико нам је на срцу Матица и народ“.

*

Издавање народних умотворина.

— До сада је Матица Српска одбијала збирке народних умотворина, које би јој поједини скупљачи нудили на издавање, и тако су, поглавито због овога одбијања а и недовољне савесности појединих скупљача, неке збирке чисто *ерских* народних песама нашле издавача у Матици Хрватској. Сад се у Матици Српској пошло и у овоме погледу напред. Баш поводом једне збирке народних песама, коју је Матици Српској понудио један од оних скупљача, који допушта себи, да једновремено једну исту збирку *ерских* народних песама нуди и *Матици Српској* и *Матици Хрватској* и свакоме другоме, од кога очекује да измами коју пару за овакав свој рад, Књижевни Одбор Матици донео је начелну одлуку, да и Матица Српска приступи издавању *ерских* народних умотворина, и то на овај начин: да Матица прима све понуђене јој збирке још нештампаних *ерских* народних умотворина и да скупљаче хонорише према вредности поднетих збирака, па да све те збирке прикуља, сређује и временом их критички издаје на свет.

*

Још један нов богословски часопис. — У свесци пред овом јависмо, да је Архијерејски Сабор, ради задовољења осетне потребе у нас за чисто богословским часописом, одлучио: да се трошком црквенога фонда а старањем богословијскога савета покрене и издаје у месечним свескама стручни богословски часопис *Гласник православне цркве*. Таман добисмо јануарску свеску овога богословскога часописа, а стиглоше нам гласови из Алексинца, да се и тамо покрене нов богословски часопис *Богословски Архив*, под уредништвом проф. Учитељске Школе алексиначке, Стевана Веселиновића, а по благослову епи-

скопа нишкога. После краткога времена добили смо и прву свеску Богословскога Архива. И овај нови богословски часопис покренут је из лепих побуда. „Неколико радника на црквеној књижевности, одушевљени намером, да својим скромним силама потпомогну развој богословскога образовања у нас,“ — заснивају нов двомесечни журнал Богословски Архив, коме ставише у задатак: „да брани начела свете православне цркве; да уноси скромне прилоге у сиромашни храм наше књижевности црквене, и да на време објави сваки озбиљнији покрет у црквеној науци и животу.“ „У тој намери Богословски Архив доносиће одабраније оригиналне радове и боље преводе из стране црквене књижевности, а из свију грана науке богословске; — статистику појединих верских друштава; — додатке и notiце о интереснијим појавама у црквеном животу и науци; — библиографију и критику виђенијих научних састава.“ Прва свеска овога новог часописа доста је добро уређена, и ми бисмо се врло зарадовали, што ето „неколико радника на црквеној књижевности, одушевљени намером да својим скромним силама помогну развој богословског образовања у нас“, заснивају богословски часопис, да нам врло непријатно не пада, што ти одушевљени радници заснивају нов богословски часопис баш онда, када тек почиње излазити нов стручни богословски часопис, који се покреће по одлуци Архијерејскога Сабора, а који баш осећа велику потребу за сарадницима, који би били „озбиљни“ радници на црквеној књижевности, па још и одушевљени „да својим скромним силама помогну развој богословског образовања у нас“. У нас је тако мало читалаца стручнога богословског образовања, да је поред Гласника православне цркве, најблаже да речемо, сваки други богословски стручни часопис, па ма то био и Богословски Архив, за овај мах сувишан, па и непотребан.

Дела светих отаца на српском језику. — Архијерејски Сабор је, са обзиром на то што су дела светих отаца обилата, узвишена и у сваком погледу корисна својом садржином, а уз то су и својом класичном чистотом и начином излагања истинâ вере и морала од неочењене вредности, — одлучно : да одбор, који богословијски савет избере ради уређивања богословскога часописа, прими на себе старање и о преводу дела светих отаца. Хоће ли се ови преводи издавати у засебним књигама или ће улазити као засебни део у богословски часопис, одлучиваће, по предлогу богословијскога савета, архиепископ београдски и митрополит српски, у споразуму с министром просвете и црквених послова, који ће и решавати о томе, колика ће се помоћ из црквенога фонда одредити за поједине преводе. Сви ови преводи сматраће се као издање Архијерејскога Сабора.

*

Један велики просветни добротвор српски. — У јануарској свесци међу „Покојницима“ поменуемо великога српскога просветнога добротвора † *Ђорђа Ф. Недељковића*.

Пок. Недељковић рођен је 1824. године у Новоме Саду. Ту је свршио основне школе и четири разреда гимназије, пети и шести разред свршио је у Кечкемету, философију је слушао у Пешти. По свршеном школовању одао се трговини, и у Бечу је до 1859. године имао велику трговину, којом је стекао лепо имање. После се преселио у Нови Сад, и ту је остао све до смрти 24. новембра 1899. године. Још за живота је пок. Недељковић материјално помагао многе просветне установе у српском народу, а пред смрт је одвојио од свога имања 126.000 круна и приложио разним просветним и хуманим установама српским.

Ево извода из завештања овога великога просветнога добротвора : „...сећајући се српскога народа из кога сам

поникао, и српске источно-православне вере, у којој сам васпитан, наређујем завештањем следеће легате :

1. 20000 круна (двадесет хиљада круна) остављам на фонд велике српске гимназије у Новоме Саду, т.ј. на умножавање тога фонда.

2. 20000 круна (двадесет хиљада круна) остављам фонду св. Саве у Ср. Карловцима.

3. 10000 круна (десет хиљада круна) остављам фонду св. Саве у Београду.

4. 2000 круна (две хиљаде круна) остављам институту за умнобољне, који се сада на Цетињу у Црној Гори оснива.

5. 20000 круна (двадесет хиљада круна) остављам српској православној црквеној општини у Новоме Саду, да њима посебно рукује, као с „фондом Ђорђа Ф. Недељковића за мираз сиромашним давојкама“, које се за добре и солидне занатлије Србе удавале буду. Умољавам српску прав. црквену општину, да са овом фундацијом родољубно, праведно и без обзира на политичке странке управља, и да узима у обзир особито такове занате, којима ми Срби поглавито оскудевамо.

6. 20000 круна (двадесет хиљада круна) остављам „Матици Српској“, да овим завештањем као „фундацијом Ђорђа Ф. Недељковића за сиромашне списатеље из Аустро-Угарске“ посебно рукује. Са чистим приходом ове фондације располагаће годишња главна скупштина Матице Српске, издавајући сходно припомоћи српским добрим сиромашним оболелим или остарелим списатељима из Аустро-Угарске.

7. 10000 круна (десет хиљада круна) остављам Друштву Српског Народног Позоришта у Новом Саду, за припомоћ глумцима и глумицама. Да се сваке године подели као награда солидним и напредним глумцима и глумицама. (Ако би позоришта нестало, онда се тим приходом потпомаже драмска књижевност).

8. 10000 круна (десет хиљада круна) остављам Српској Женској Задрузи и

WWW.UNILIB.RS

Новом Саду (на дрва сиротињи и деци на одеду).

9. 10000 круна (десет хиљада круна) остављам сри. цркв. општини у Н. Саду на ту цел, да се при реновирању овдашње српске саборне цркве св. Ђурђа набави пет прозора стакленог молераја.

10. 2000 круна (две хиљаде круна) остављам овдашњој трговачкој болници, докле јој управа у српским рупкама буде.

11. 2000 круна (две хиљаде круна) остављам оvd. политичкој општини, да се подели сиротињи без разлике вере и народности...“

*

За сиромашне и изнемогле књижевнике. — У Немачкој су још почетком овога века огледали, да оснују одмориште за сиромашне и већ изнемогле књижевне раднике, где би се ови склонили и у миру и закљону провели своје последње дане. И скоро читав век је ваљало да прође, да се ова племенита мисао оствари. Сад је у Јени др. Шретер покљонио земљиште, на коме би се подигло одмориште за остареле и изнемогле књижевнике, а кнез саксо-вајмарски обећао је потребан новац за зграду и издржавање одморишта, те ће тако немачки књижевници, који због сиротиње или старости остану без потребних средстава за живот, за кратко време добити скљониште, где ће у миру моћи посветити све своје време књижевним пословима.

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ

КЊИГЕ

Симо Матавуљ. Три приповијетке. У Мостару, 1899. Издање и штампа издавачке књижарнице Шахер и Кисића. 16³, стр. 72. (Чини четврту свеску Мале Библиотеке).

Симо Матавуљ неоспорно иде у наше најбоље живе приповедача. Верним, а често и врло детаљним приказивањем појединих страна нашега живота, он својим приповеткама врло лако осваја читаоце. Уз то још долази готово редовно и доста велика оригиналност личности, које приказује, те и то помаже, да читалац, већ засићен једноличним начином приказивања, којима се одликује највећи број наших приповедача, још с већим интересовањем расклапа књигу, у којој има која ствар Матавуљева, и с необичном пажњом чита од првога до последњега листа. С тога је сасвим на своме месту, што су издавачи Мале Библиотеке већ у првим свескама њеним пружили читаоцима и Матавуља (ми чак налазимо, да је ово било и врло потребно после оних *Disjecta*, на којима читаоци свакако неће издавачима, понајпре уреднику, бити врло захвални).

У овој су књизи три Матавуљеве приповетке: у Филаделфији, Поп Агатон и Намијени. Ми их назвасмо приповеткама, јер тако и на натписоме листу стоји, али то су управо слике, врло лепо погођене и врло живо приказане. У првој се и верно и живо у детаљима приказује шаренило у једноме дворишту, каквих је много у Београду, нарочито по крајевима његовим, у коме је пуно станова са најразноврснијим становницима. Све оне прилике, које нам на овој слици Матавуљ тако живо приказује; ми готово свакога дана сретасмо и гледамо, и опет са уживањем гледамо у ову слику, јер у њој све то видимо потпуно и са оним детаљима, које ми иначе само ретко уочавамо, а који су тако карактеристични. У Поцу Агатону гледамо представљена једнога реткога свештеника, кога смо истина по који пут виђали у животу, али на коме нисмо могли никада како ваља запазити оне многе оригиналне црте, које га нарочито карактеришу, а које су тако лепо истакнуте у овој слици. Као што рекосмо, поп Агатон је од ређих свештеника: побожан, простодушан, до-

бар, али утучен породичним недаћама, јер му је понадија умрла, један му син, који је учио Велику Школу, болестан чека последњи час у окружној болници, а други му је син, свршивши Богословију, отишао у свет и не хаје за очеву жељу, који би желео, да му бар он дође и наследи га у парохији. У трећој слици приказује се млади цар, коме врло рано смрт уграби јединче. Они су непрестано тужни, нарочито она, тако да већ не зна шта чини од себе. Али готово на њихову срећу долази им сељанка, каквих често по Београду виђамо, да носе на продају поједине своје рукотворине, израђене на разбоју или иначе. Ова проста жена износи спасоносну мисао, да се у чињењу добра туђој деци може умањити колико толико жалост за својом пре времена изгубљеном децом. Ожалошћена мајка поступа по савету сељанкину и у радости, коју је богатим поклоњима створила туђој деци сиромашних породица, осетно утољава жалост за својим умрлим јединчетом.

Ове ће „Три приповијетке“ сваки у сласт прочитати.

*

Свет. Ђоровић. Двије шаљиве игре. Поремењени план, шала у 1 чину; Издаје стан под кирију, шала у 1 чину. У Мостару, 1899. Издање и штампана издавачке књижарнице Пахер и Кисића. 16°, стр. 73. (Чини 5. свеску Мале Библиотеке).

Свет. Ђоровић, већ познат по многим својим сликама и приповеткама из херцеговачкога живота, истакавши се врло брзо међу осталим нашим млађим приповедачима необичним обиљем својих приповедака, ево, огледа се и на драмској књижевности. Ступајући стопама Косте Трифковића, или још тачније да речемо, врло се угледајући на овога и на Миту Калића, он се јавља у драмској књижевности шалом. Ђоровић је млад човек, прилично нестрпљив да види што пре своје радове штампане, те је по-

хитао, да и своје огледе на драми што пре објави.

Предмет и за једну и за другу узет је из обичнога живота, или правилније да речемо, хтело се представити да су и једна и друга шала из обичнога живота. Прва је нешто боља од друге, у њој је боље догађај и смишљен и изложен, те колико толико одговара истинском животу. Фабула је у овоме: Срећко, „син кућне газдарице“, мало ограничен, воли и Драгу, ћер удовице Стевићке, и Наду, ћер Милићке удовице, које станују у кући његове мајке. Оне му зар и не би нашле мане, јер је имућан, али чују, да долази у суседни стан „млад судија“ Жарко, за кога мисле да је момак, те се и мајке и кћери им дале живо на посао, да придобију Жарка. Око тога се и посвађају Стевићка и Милићка. Жарко долази, али какво разочарење, кад он после дужег обавештавања каже да је ожевен! Срећко, који је много помогао, да буде нешто заплет и забуне, ужива, а Стевићка и Милићка се мире. У самоме приказивању догађаја има доста неприродности у радњи готово свих лица, али тога је у много већој мери у другој шали, која је права лакрдија, само врло невшто и неприродно скривљена. Главно лице у тој другој шали је удовица Станићка, која објављује у новинама, како издаје стан за самца. На ту објаву одмах хитају Грбић професор, његови ћаци Павловић и Милић, Звјездић трговац и Гордић адвокатски помоћник. Очекујући у предсобљу Станићкину да изиђу пред њу и угоде за стан, сваки је од њих суревљив на другог и један другог заједа, па чак ни ћаци не штеде свога професора. Пуно је и баналности. На последку се јавља Станићка, али њени посетиоци, који се до мало час такмиче, ко ће пре изаћи пред њу и препоручити јој се за стан, видећи да она није млада удовица, као што су по огласу у новинама очекивали, сви до једнога одлазе, неки и без збогом.

Ђоровић није показао никаква успе-

ха овим својим шалама, а другом чак прилично смета и своје досадашњем гласу, који је стекао као пришедач.

*

Од српских приповедача. **Божичне приче.** У Мостару, 1899. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахер и Кисића. 16^о, стр. 170. (Мала библиотека, св. 6. и 7.)

У овој је књизи седам „Божичних прича“ седморице наших приповедача: Јована Максимовића *Бадње вече у фачкој собици*, пок. Илије Вукићевића *Рождество твоје*, Свет. Проровића *На бијелом зљобу*, Јована Протића *Божик*, Ивана Иванчића *Бадње вече на мртвој стражи*, Милана Будисављевића *Христос се роди* и Марка Цара *На бадњи дан*. Оне се не објављују сад први пут, те не морамо ни говорити понаособ о свакој од њих. Напомињемо само, да се међу свима нарочито истиче, пластичним и верним приказивањем, Вукићевића пришеветка *Рождество твоје*, многим читаоцима овога лица свакако већ позната.

Ову свеску, или још боље ове две свеске Мале Библиотеке топло препоручујемо.

*

Предавања из тригонометрије са науком о логаритмима, основима науке о уображеним количинама, применама у геометрији, геодезији и сферној астрономији. Саставио *Др. Димитрије Данић*, професор В. Академије. Трећи део, Равна тригонометрија; четврти део, Сферна тригонометрија. Београд. Штампано у Државној Штампарии Краљевине Србије, 1899. 8^о, стр. 261—560.

У овој књизи је продужење у прошлој години започетог штампања предавања др-а Данића, професора математике у Војној Академији. У овој су књизи трећи и четврти део, у којима су одељци о равной и сферној тригонометрији. Трећи део има ове одељке: Теореме и обрасци за стране и угле једног троугла, Израчунавање

површине троугла, основни задаци о разрешавању троуглова, примене у геометрији. Примене у геодезији, Утицај грешака у подацима на рачуном добивене резултате. У четвртоме делу су одељци: О лопти, О рољевима, О сферним троуглима, Теореме и обрасци за стране и угле сферног троугла, Обрасци за сферни сувишак и површину сферног троугла, Основни задаци о разрешавању правоуглих сферних троуглова, Основни задаци о разрешавању општих сферних троуглова, Примене у геометрији и геодезији, Примене у сферној астрономији, Израчунавање грешака у резултатима из грешака у подацима и Шест основних случајева за општи сферни троугао.

*

Српска историја у народним песмама. Саставио *Пет. М. Никетић*, учитељ. Накладом Књижаре Велимира Валожића у Београду. Београд, (ваља да 1900. год.). Штампарии код „Просвете“ — С. Хоровица. 8^о, стр. 116.

Пада у очи, да се готово једновремено устаје на систематско предавање народне историје у основној школи, кад се баш толиким уџбеницима за све остале предмете у основној школи, „удешеним по новоме програму“, уноси све више систематике у предавању појединих предмета. Мотрећи на ову појаву, могли бисмо лако помислити, да су овде „системско“ и „несистемско“ предавање појединих предмета у основној школи сасвим споредна ствар, а да је главно добра прођа нових уџбеника, израђених и системски и несистемски. Тако бисмо могли помишљати расклапајући и ову „историју у народним песмама“, да се њен састављач није постарао да нам у предговору одагна такве мисли и да нам објасни, како је „вршећи са преданошћу дужност наставника народне школе више од четвртине века“, дошао „до уверења да је системско предавање историје погрешно, и да врло мало врши онај задатак који јој васпитање одређује“. Дошавши до оваквога

уверења о предавању српске историје, дошао је опет до другога уверења: да историју у нашим народним школама треба предавати... у народним песмама. Последица свега тога је ова књига, у којој је, ево, изнета српска историја у народној појезији.

Никетић почиње српску историју Немањинима, управо песмом Свети Саво, и онда је редом казује, нешто у прози а више у песмама, све до освојења Ниша, 1877. године. Поједини су одељци краћи или потпунији, према томе да ли о дотичноме времену и догађајима има више или мање помена у народној појезији. Само тако се и могло десити, да наша новија историја, којој треба у основној школи поклонити сразмерно највише времена и пажње, буде приказана само трима песмама: Почетак буне на дахције, песмом о боју на Љубићу и песмом о освојењу Ниша.

„Састављач“ ове историје је поједине песме међу собом везивао прозом, у којој је у најкраћим цртама, готово редовно и врло певешто, приказивао и оне историјске догађаје, за које није нашао да се певају у народним песмама, или је огледао боље расветлити оно, што се у песмама приказује. Да се у овоме бар колико толико угледао на Качића, који је пре једнога и по века и више био саставио српску народну историју у стиховима!

У овој је књизи и приличан број слика, али су слике тако наказно израђене, да је много боље било, да слика, кад су овакве, никако и нема.

И предговор онакав требало је да изостане, јер бар ученици основне школе, којима се ова књига намењује, не морају знати што о томе, да ли је овај или онај толико и толико година радио у народној школи и је ли радио „с преданошћу“ или није.

Нека нам састављач ове књиге не замери, што морамо признати, да смо, читајући баш ову његову „историју у народним песмама“, дошли до уверења, да се баш овако како он мисли не би

смела предавати народна историја у основној школи, јер баш тада ученици основне школе не би знали историју свога народа. Добри и спремни наставници, као што су наставници наших народних школа, уместо лако да сваки важнији догађај из наше историје и лепо и живо прикажу својим ученицима, да ће њихови ученици и познати се лепо с прошлошћу свога народа и из делања знаменитих људи свога народа учити се родољубљу и свему ономе што је добро и племенито. Наравно, при предавању историје служиће се и народним песмама, али не искључиво њима, и „не квасећи грла“, без чега, изгледа по овој књизи, народна се песма не може ни казивати.

*

Погледи на припрему и васпитање свештеничких кандидата. Савремена богословска расправа, намењена српским родољубима а нарочито служитељима српске православне цркве. Од архимандрита *Илариона С. Весића*, професора Богословије. Београд. Милош Велики — Штампарија Бојовића и Мићића, 1900. 8^о, стр. 59.

Као што напомиње у претходној напомени у овој књизи, професор Богословије, архимандрит Иларион Весић, подстакнут решењем Архиепископскога Сабора о интензивнијем раду стручних богослова на богословској књижевности у нас, почео је више мислити о појединим богословским и просветним питањима, па је одмах почео и разрађивати поједина од тих питања. Ова питања о припреми и васпитању свештеничких кандидата једно је од првих, које је разрадио и у књизи горњег наслова објавио. Према савременом предмету, о коме у овој књизи говори, књигу је поделио у ових седам одељака: Важност васпитне стране у припреми свештеничких кандидата; О високој служби свештеничкој и њеном назначењу; О великој одговорности, која се налаже на свештенство; О награди, која свештеника чека пред Богом и људима за добру службу; Ко

треба да ступа у ред кандидата за свештеника и да прима свештени чин; Како треба припремати и васпитавати свештеничке кандидате; С каквим са-знањем и погледом на Христову Цркву у садањем веку треба да буде наоружан свештенички кандидат.

Наше ће читаоце највише интересовати одељак, у коме писац износи доста оригиналне мисли о томе, како треба „припремати и васпитавати свештеничке кандидате“. Писац ове „савремене богословске расправе“ мисли: да у Богословију треба примати младиће, који су свршили најмање 3—4 разреда гимназије или толико година народне више школе и који нису млађи од 15 ни старији од 17 година (овде је случајно смео с ума срачунати, колико ће година имати младић, који по закону о народним и средњим школама буде уредно изучио четири разреда основне и три разреда средње школе). Сем добре сведоџбе из свију предмета тражи од ученика, који желе бити примљени у Богословију, да имају и нарочиту сведоџбу од гимназијске управе, с потписом и вероучитеља, а чиме би се утврдило, да немају ни једне душевне ни телесне мане, која би им сметала да савесно врше свештеничку службу. Учење у Богословији трајало би шест година, и то прве две године да буду „курс искушења свештеничког“ (!) и по програму да буду равне двама старијим разредама оне школе, одакле се ученици примају за Богословију (дакле и виших народних — грађанских школа, које би по овоме ваљало да имају неких шест разреда); за те две године да се ученици, поред општега образовања које им је потребно у животу, „васпитавају у строго религиозном, моралном и црквеном правцу, но без икаквих принудних мера“. По свршетку овога „курса искушења“ оставити ученицима на вољу, хоће ли продужити Богословију, или ће прећи у коју другу школу. Они који изјаве жељу да остану у Богословији, остају још четири године у њој и за то време „се сасвим

отржу од својих породица и светскога друштва и све време проводе под надзором и васпитањем управе богословске, и то 9 месеци у школи и интернату, а три месеца сваке године у логору, путовању по Србији и раду у школској башти. За ова три месеца они се уче војном вежбању под наставом спремних војених лица, и да упознају своју отаџбину, а по могућству и друге српске земље. И у логору и на путу они носе собом покретну цркву своју и свуда врше правило по пропису. За последње 4 године сви се ђаци издржавају о државном или црквеном трошку подједнако.....“ „Наставни план у овој Богословији треба удесити тако, да сем богословско-педагошких предмета цео остали програм буде раван са програмом наших матураната (!). И кад један ђак сврши нашу Богословију са успехом, да може ступити у све универзитете и у све отсеке, ако му се свештени чин и по свршетку Богословије не допада“.

Радујући се у опште појави свега, чиме би се ишло на поправку спреме и васпитања будућих свештеника у нас, радо поздрављамо и сву „савремену богословску расправу“ архимандрита Весића, само бисмо се још више радовали, да је у њој више логичности а мање празнога фразирања.

*

Наш календар за 1900. преступну годину, која има 366 дана. Издање В. Марковића и Павловића у Београду. Штампарија код „Просвете“ — С. Хоровица, 1900. 8^о, стр. 100.

У овоме великоме броју календара, који се сваке године у знатноме броју пуштају у наш народ, овај и по садржини и по својој опреми није међу најслабијима. Кад још поменемо, да га издавачи растурају, уз ценовник своје радње, бесплатно, онда је лако прогледати кроз прсте и оним омашкама, којих је у њему, а које су могле бити лако избегнуте.

После календарскога дела, који је као и у осталим нашим календарима

аљкаво израђен, ови су одељци: Родослов српског краљевског дома, црквена управа, Духовни судови, Старешине манастира у Краљевини Србији, Окружни протојереји, Разне таксе, Пошта и телеграф, Железнице у Србији; па два чланка: О светим иконама, из архинастирске посланице нишког епископа Никанора, и Србима и Српкињама свих вера, народни празници свију Срба и Српкиња, од Селим-бега Куртешбеговића. У последњем одељку су кратке биографије црквених великодостојника и других личности, чијим је ликовима текст овог календара украшен. Тих је ликова приличан број и доста добро су израђени. Напред су ликови Њег. Вел. Краља Александра, митрополита Инокентија и министра просвете и црквених послова Андре Ђорђевића, а у самој тексту су ликови: Драгиње Станојла Петровића, епископа Димитрија, епископа Никанора, епископа Саве, епископа Мелентија, архимандрита Дучића, архимандрита Кирила Јовичића, архимандрита Илариона Весића, протојереја Живка Бранковића, протојереја Јована Станојевића и попа Бурковића.

*

М. Муретов. Јуда издајник. С руског *Мих. Поповић.* (Прештампано из „Гласника православне цркве“) Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. 8°, стр. 38.

Посац ове расправе, М. Муретов, расправља једно од најинтереснијих питања из новог завета: о издајству Јудину, могућности тога Јудина поступка и побудама, из којих је Јуда, један од дванаесторице Христових ученика, од једном напустио свога доброга учитеља и чак га непријатељима издао. Муретов не пристаје уз Штрауса, Фолкмара и друге коментаторе св. писма, који цеду историју о Јудину издајству, како у опште тако и у појединостима, сматрају као фантастичну измишљотину првих хришћана. Напротив, он износи доказе,

којима хоће да утврди факат Јудина издајства, и само се труди да објасни побуде, из којих је Јуда то урадио. Он не пристаје уз оне, који то, према неким местима у новоме завету, хоће да објасне Јудиним среброљубљем, већ то објашњава великим преокретом у души Христовог ученика. Јуда је по самој природи својој био болешљив и узбуђена темперамента, и то је већ довољно да се с једне стране осветли његово издајство. Уз то је дошло и његово разочарање у месијанству Христову, које је настало под утицајем „општег народног и религиозног усхићења непрегледне масе народне с једне стране, и услед оних опрезних Исусових поступака последњих дана и његових жалосних предсказивања с друге стране.“ Јуда је, дакле, био „један од многобројних жртава народно-јудејске утопије политичког месије“ и „може послужити као типички израз оне унутрашње борбе старог човека с новим, у коме је страдало у опште све јудејство.“

У преводу је доста русизама, које је преводилац могао са мало пажње лако избећи.

*

Извештај о раду министарства народне привреде по струци пољопривредној у 1898. години. Београд. Држ. Штампарија Краљ. Србије, 1899, 8°, стр. 229.

Министарство народне привреде редовно објављује годишње извештаје о целокупној радњи појединих одељења својих. У овој је књизи детаљан извештај о раду по струци пољопривредној у 1898. години. Извештаји су објављени овим редом: управе државне ергеле у Љубичеву, топчидерске економије, ратарске школе у Краљеву, школе за винодеље и воћарство у Букову код Неготина, референта за виноградарство, референта за воћарство, референта за свиларство, о раду по закону о општинским кошевима и на послетку је извештај о раду пољопривредне хемијске одледне станице.

У Наше читаоце ће највише интересовати извештаји о ратарској школи у Краљеву и о школи за винодеље и воћарство у Букову, те износимо неке податке о раду и стању ових школа у 1898. години. У ратарској школи било је у 1898./99. школској години 109 питомца: у првој години 33, у другој 50 и у трећој 26. Крајем 1898. школске године свршила су школу 33 питомца, и то с добрим успехом 4, с врло добрим 23 и са одличним 6. Наставника је било: један управитељ и три редовна и четири хонорарна наставника. Теоријска предавања у школи држана су од 9—12 часова пре подне, а све остало време преко дана употребљавано је на практичне радове. Школа има 73,90 хектара земље, од које њиве захватају 48 хектара, ливаде с јабучаком 7,20, виноград 4,70, шљивар 10,50 и шума 3,50 хектара. Имаће обрађују сами ученици. — У школи за винодеље и воћарство у Букову било је у 1897./98. школској години свега 73 ученика, и то у првом разреду 31, у другоме разреду 20 и у трећем разреду 22 ученика. 1898. године свршила су школу 22 ученика, и од њих су деветорица награђена за одличан и врло добар успех у учењу и радовима и примерно владање. Наставника је било: један управитељ, осам наставника и два лекара. Теоријских предавања било је у I и II разреду по 14 а у III разреду 12 часова недељно. У књијници је било 320 књига; сем тога школа је у тој години била претплаћена и на неколико стручних листова. У школи се нарочито пазило, да се ученици и у једу и у одећу, на раду и забавама, не одвајају од онога начина, на који су већ навикли код својих кућа и на који ће се опет обрађати, кад се из школе врате кући. Највећи део времена преко дана ученици проводе у практичним радовима, али се при томе увек пазе, да рад не прелази снагу ученика ни тешкоћама ни трајањем.

*

Српско Оро. Речи *М. В. Веселиновића*, у два дечја гласа од *Зар. Р. Поповића*. 8^о, стр. 7.

У овој је књијници, која је изишла као додатак уз фебруарску свеску Просветнога Гласника, лепа композиција *Зар. Р. Поповића* Српско оро, сада удешена за два дечја гласа.

ЛИСТОВИ

Босанска Вила. — Изишли су 1. и 2. број за ову годину са овом садржином: † Владимир М. Радовић, од М.; На прагу новог вијека, песма од Крајишника; Шта ја љубим?, песма Данице М. Путник; Циганка, приповетка Милке Гргурове; Одјецп искуства, песме Ник. Д. Илића; Косово их измирило, приповетка Мих. Милановића; Старо и ново лето, песма од Сокољанина; Мода, пише Софија Пупић-Плетикосић; Пољске, летње и зимске молитве, саопштио Петар Ст. Иванчић; Др. Михајило В. Вујић, српски књижевник; Слога, песма Олге Е. Ракић; Клетва праотаца, песма Давида Илића; Чича-Митино причање, I Судбина, II Бог је волшебан, од Војислава Р. Младеновића; На обали Пека, песма од Крушевачкога; Старина Новак и Ђерзелез Алија, српска народна песма; Хрњићић Алија и Костреш Арамија, српска народна песма; Селјаков мерам, народна мухамеданска прича; Како су постале добре, а како зле жене, српска народна прича; Крајишкније, песма Богдана Крајишника, књига друга, приказ од Трна; *Dubrovnik, kalendar*, приказ Д. Н. Ј.; Књижевне и културне белешке; Светосавске бесједе.

*

Бранково Коло. — У фебруару су изишли 5., 6., 7. и 8. број Бранкова Кола са овом лепом садржином: Визија, песма Алексе Шантића; *Le feu follet*, приповетка Милана Будисављевића; У закутку срца, приповетка Сергија Норманског Сигме, с руског Ник. Николајевић; Васкрсеније, роман гро-

фа Лава Н. Толстога, преводи проф. Јован Максимовић; Економно-политички погледи Дубровчанина Николе Вида Гучетића, из друге половине XVI века, од др. Мих. В. Вујића; Глаголеки седми раздно прве врсте, по диоби Миллошићевој, од Јована Живановића; Молитва, песма Османа А. Ђикића; Баћа, приповетка Јанка М. Веселиновића; Сугестија у „Горском Вијенцу“, од Моје Медића; **, песма од Јеле; Из уметникове радионице, приповетка Лазе Поповића; Бордано Брупо, од др-а Алексе Љ. Митровића; Борђе Ф. Недељковић, народни добротвор, од др. И. Огњаневића; Зима, песма Јована Дучића; Изостављена из програма, успомена из Русије, од Ивана Вазова, с бугарског Љ. Љотић; Српска уметност на париској изложби, од Боже С. Николајевића; La Mascédoine, приказ од Ш. Пл-нца; Књижевне белешке; Просветни и друштвени гласник; Белешке о уметности, Читуља.

*

Градина. — Изишли су 4. и 5. број са овим прилозима: Тиха ноћ, песма од **; Осим света, прича од Лаз.; Поглед на српску књижевност 1899. године, од проф. Љ. Јовановића; Пред полазак, Јеленин дневник, од Еврика Каstellнова, с талијанског превео Т. Коблишка; Двије жртве, песма Душана Таминцића; Прилошци биографски и библиографски, од А. Г. и Јер. Ж.; Светлост као лек, од П. М. И.; Иван П. Котљарски, малоруски песник, с руског Сарадник; Дечја игра, песма Љуб Симића; Нечиста крв, приповетка Борислава Станковића; Мудри дервиши, прича са истока, од — р —; Едмонда де Амичидса, Роман једног учитеља, невоља и љубав; Инсекти, од † др. Радмила Лазаревића; Општи карактер климе у Србији, од проф. Јеленка Михајловића; † Нићифор Дучић; Будњет наших манастира, приказ од — ћа; Нове књиге и листови; Белешке.

*

Домаћица. — У другоме броју Домаћице ови су прилози: Говор, држан на концерту који је Женско Друштво приредило у корист подизања Дома за сироте, изнемогле и убоге старице, од Јелене Б. Мугавцића; Чича Срета, песма Владе М. Луњевице; Ајса, од Н. du Plessac-а, превела Софија; Рад Женског Друштва и његових подружја; Народно здравље; За кућу; Листићи; Изреке.

*

Женски Свет. — Изисао је трећи број са овим прилозима: Наше добротворне задруге; Химна дваесетогодишњице, од Данице Чакловићке; Дописи; Радња Добротворних Задруга Српкиња; Успомена, песма Јан. Николића; Белешке; Јеси л' вид'о?, песма од М-ве; Несуђеница, слика из српскога живота, написао Никола Јов. Сарачевић (свршетак); Сан, стихови В. К. — Љубисава; Ковчежић.

*

Зора. — У фебруарској свесци Зоре ови су прилози: Одговор Милорада Павловића на питања Зорина уредништва српским књижевницима; Зимска шетња, песма Мил. Јакшића; Мјесецу, песма Алексе Шантића; Лав и лицемери, басна Милорада Ј. Митровића; У железничком вагону, приповетка Ива Тишика; Једна ратничка успомена, од † сердара Јола Пилетића; Легенда о лоретским звонима, од Јана Неруде, превео У. Д.; Како се стихови пишу, прича Гезе Гардинија, превео Ј. П.; Тургењев, из Дедових успомена, превео Ј. Петровић; Љубљ, прибрао Ј. П.; Путовање по Србији у години 1829., од Ота Дубислава плем. Пирха, приказ С. Ј.; По разним крајевима, слике с пута Милана Савића, приказ од — ћа; Књижевност; Кратке вијести; Разно; Читуља.

*

Луча. — Изисла је фебруарска свеска са овим прилозима: Разбијени су, песма од Драгутина; И. М. Сјеченова

Из науке о човечијем животу, физиолошки одломци, превео Ј. С. Кујачић; „Мићуновић збори и твори“, слика из пригорског живота, од Ризмарка Вигњицкога; Пригорска, пише Н. Ђ. Иванковић; Из pjesама „Крај огњишта“, Албум од Ст. Вешевиха — Петрова; Ја ћу умр'јет', песма Ника Ст. Љубише; Сумња, песма Богдана Крајишника; Љубавни финике, песма Радомира Кривокапића; Под прозором, песма Новице Н. Николића; Ујакон на следник, приповетка Милке Гргурове (свршетак); Аида, етиопска робња, египатска легенда, од Велеће-а Велосте, превео „Сутварскій“; Војевање везира Туприлића на Бачку, српска народна песма; Српске народне женске песме из Загарача; Чешаљ и кутију, Бруке ради и сам се казао, српске народне приче из Загарача; Народне загонетке; Српске народне изреке и разне ријечи; Афоризми војнички; Ваља се, из народног веровања у Загарачу; Књижевне биљешке.

*

Нова Искра. — Овај једини наш илустровани лист излази од нове године један пут месечно. Изашао је и други број, и у њему су ови прилози: Писма са села, прво писмо од Јашка; Fruit..., песма Влад. Р. Петковића; Хиландарска застава, дар Његовог Величанства Краља Александра I српској царској Лаври Хиландару; Моји аморети, песма Е. д.; Бедници, приповетка П. Ј. Одавића; Ти си била, песма А. К. Хасанбегова; Успомене, из књиге „Дрхтаји душе“, од Владоја С. Југовића; Студије о руским писцима: Гроф Алексеј Толстој, за Нову Искру написао проф. В. Н. Корабљев; Збогом, италијански написао Е. Неера; Не куни..., песма Георга Шерера, препевао С. Д. Мијалковић; Манастир Хиландар, од Љуб. Ковачевића; Тугованке, песма Велимира Ј. Рајића; Брига, роман Хермана Судермана; Дг. Радмило Лазаревић, начелник саопштења у пензији, од — Ж. —; Наша писма; Узнаше слике; Кроника.

Други број је украшен овим сликама: † Др. Радмило Лазаревић; Хиландарска застава; Српски државни грб на манастиру Хиландару; Манастир Хиландар, Црква Св. Краља у Софији; Унутрашњи изглед цркве Св. Краља у Софији; Маћедонка, сликао П. Туман; Маћедонски рапсод; Гуслар из Босанске Крајине, сликао И. Тишов; Бегова цамџа у Сарајеву.

*

Гласник Православне Цркве. — Изшла је фебруарска свеска са овом садржином: Службени део; Узроци религиозне равнодушности код Срба и њене штетне последице за народ, од архимандрита Илариона Весња; О законодавним границама између цркве и државе, приступно предавање из црквенога права др. Чедомиља Митровића, хонорарнога професора Велике Школе (свршетак)? Извештај Архиепископског Сабору о руским духовним школама, од Ст. М. Димитријевића, свештен. и професора; Јуда издајник, с руског Мих. Поповић; Однос философије према религији, превео с руског Д. К. Поповић; Вести из других цркава, од Д. К.; Приказ књига и листова, од Д. К.; Некролог.

*

Богословски Архив. — Од нове године покренут је у Алексицу, под уредништвом проф. Стевана М. Веселиновића, *Богословски Архив*, лист за црквену науку и књижевност, са задатком: „да брани начела свете православне цркве; да уноси скромне прилоге у сиромашни храм наше књижевности црквене, и да на време објави сваки озбиљнији покрет у црквеној науци и животу“. Богословски Архив излази у двомесечним свескама од 6—8 штампаних табака. Прва је свеска изашла, и у њој су ови прилози: Рођење Христово; Година рођења Исусова; Први дани Христови; Историски ауторитет јеванђеља, од Е. Бугода, епископа лаванскога, пре-

вод с талијанског; Урзације Синтидунски, прилог за историју београдске епископије; Прилози за нову историју српске цркве, саопштио Алекса Илић, прога; Државни положај религије у римско-византијском царству, истраживања И. Бордникова, превод с руског; Установа „Свете године“ и церемонија њена у Риму; Хроника; Статистика; Додаци и notiце; Библиографија и критика.

*

Гласник земаљског музеја. —

Изишла је прва свеска за ову, 1900. годину, са овим прилозима: Дукљанска краљевина, пише др. Ф. М. (свршетак); Примери народној медицини из Босне, од др. Јосипа Прајндсбергера; Старе црквене рушевине у Албанији, од Теодора Ицена; Градина на врелу Раме, прозарскога котара, приопћио Вејсил Турчић; Народна медицина на полутоку Пељешцу у Далмацији, од др. Оскара Ховорке пл. Здераса; Различито.

*

Нови Васпитач. —

Изашла је фебруарска свеска са овом садржином: Узајамично деловање тела и душе и њихови проблеми, од Паје Радосављевића, студ. философ. и педагог.; Прилози к историји српске школе у Аустро-Угарској, приопштава протојереј Димитрије Руварац, парох земунски; Оправдан је захтев, да се уреди васпитне школе; Нова читанка за III разред опћих пучких школа у Хрватској и Славонији, од Радивоја Лончара, учитеља у Трпнџу; Обука у рачунству, од В. Витојевића, равн. учитеља.

У „Књижевном Прегледу“ су: оцена Православне Хришћанске Науке Јована Бороте, Чланци о школству и учитељству у нашим листовима и Књижевне белешке.

Уз ову свеску иде и Педагошки Весник, у коме су гласови о школама.

*

Просвјета. — Изишла је фебруарска свеска са овом садржином: Три окружнице митрополита Митрофана, упућене црногорском свештенству; Кратки устав или црквено правило, за ученике богословско-учитељске школе, по рускоме пише М. М.; Бесједа на Божић у цркви баичкој 25. децембра 1899. године, говорио свештеник Марко Мартиновић; Из области методике, пише учитељ; Цркве у Љубомиру, приопћио Леон. Нинковић, јеромонах; Значај учитељских удружења, од радова учитељског удружења ријечке нахије, Ан. Јовичевић; О створењу свијета, предавање држато у I-ом разреду учитељске мушке основне школе, 27. новембра 1899. год., говорио Саво П. Вулетић, учитељ; Поп Митар Поповић Величанин, од Гојка; Предавање у IV разреду о реченицама, од Секуле Добричанина, учитеља; Извештај о црногорскијем основнијем школама; Црквени гласник; Школски гласник; Књижевни гласник.

У прилогу је „Историја философије, стари, средњи и нови вијек, по разним писцима саставио и намјерио својим ученицима богословско-учитељске школе Л. Поповић“.

*

Учитељ. — У фебр. свесци Учитеља ови су прилози: Неколико исправака на „Фрагменте методике“, од Ј. Мнотраговића; Педагошка писма једној матери о васпитању сина, од Ернеста Бемеа, превео др. Стев. Овановић; Психолошка анализа појмова о свести и материји, од професора И. Оршанског; Историја у основној школи, од Р. Стојаковића (свршетак); Школе и педагошки рад јансениста, листићи из историје педагогије, превео с руског Ст. С. Станишић; Г. школском надзорнику Н., од Д. Ј. П.; Из педагошког искуства, од Ст. М. Мијатовића; Кроз Мачву, путовање ученика IV разреда основне школе код Саборне Цркве у години 1899., пише Мих. Сретеновић; Школско кретање у свету; Просветне белешке; Учитељски

Узборови; Православна Моралка, реферат; У слободним часовима, реферат од Лаз.

*

Учитељски Весник. — У фебруару су изишли 3. и 4. број са овом садржином: Бако Веруламски, од Оригена; Школски лекари у народним школама, од Д. М.; Немачка школа деветнаестог века, од В. Рајна, с немачког Јов. Ђ. Јовановић; Матерње школе у Француској, превео Милисав М. Дедовић, учитељ; Васпитање и хипнотизам, од Жив. М. Радосављевића, учитеља; Оцене наставника и наставница народних школа у 1898.-99. школској години: тимочки округ, топлички округ, ужички округ; Кратке вести по званичним и приватним извештајима.

*

Школски Одјек. — Изишли су бројеви 6., 7. и 8. са овим прилозима: Половна одлука; Читање и књиге за омладину, по немачком Даница Максимчев-Путник; Две три о школском закону, од Душана Радојчића, срп. нар. учитеља; Од кога зависи ред и успех, од — вића; Младички преступи, по професору др. Рајну у Јени, од Ђ.; Француско школство у год. 1899-тој; Две министарске наредбе; Ко је јачи, од Јелице Беловић - Бернадзиковске; Мозак, по предавању др. Ј. Будаја написао Вл. Војновић; Школски савет и брзина, од М.; Учители без предспреме, од Н.; Женско образовање у Енглеској, средње и више, с руског превео Свет. С. Поповић, учитељ; Шта је дужан народни учитељ?, од Ђ.; Из српских и страних листова; Учитељски гласник; Белешке.

*

Школски Лист. — Изашао је други број са овом садржином: О васпитању у хришћанском духу, од Ст. С. Илкића; Дечији злочини, по др. В. Рајну и Е. Шолцу; Говор, што га је о светом Сави 1900. год. у женској

учитељској школи сомборској држао Јован Живојновић, професор; † Милан Стојшић, редовни професор сомборских учитељских школа, од Ст. С. И.; Некролог; Школеке вести; Разно.

*

Napredak. — У фебруару су изишли 5., 6., 7., 8. и 9. број овога листа са овим прилозима: Развијајмо индивидуалност, од Даворина Трстенића; Физиолошка психологија, главни њезни резултати, од др. П. М.; Примјер практичне обуке, од Николе Павића; Данашње Мусломанке, из „Revue Hebdomadaire“, написала Marie Dronsart, превео Иван Широла; Нервозност у школске деце; Теорија наставне основе за пучке школе, од др. Ј. Турића; О узгоју дјете у Хрватској, од Даворина Трстенића; Темпераменти код дјете, по Б. Хелвигу написао Милош Боројевић; Конвенционе лажи о узгоју, од Јелице Беловић-Бернадзиковске; Пучко школство у Италији; Књижевна смотра; Рад Хрват. Учит. Друштва; Изјава проти „Učit. Glasnika“; Вјесник.

*

Ручни Рад. — У другоме броју Ручнога Рада ови су прилози: Андра Ђорђевић, министар просвете и превених послова (са сликом), од Пр.; Важност ручног рада у школи; Практична уцугства: Плетарство, од Репана; Кратке вести; Рад друштва за ручни рад у школи; Белешке.

*

Узданица. — Изашао је и трећи број овога илустрованог листа за омладину, са овим прилозима: Фрит-јоф Навзен, испитивач северног пола, од Авг. Хумела, с немачког превео Сп. Ђ. Грујић; Песма о храбром човеку, од Готфрида Ауг. Биргера, препевао В. М. Милићевић; Милница, роман из српског света, од Констана Амера; Расти, даче!..., песма Мил. М. Милошевића; Шта ћеш нам сад?, песма А. Б. Стојк.; Ужице, географија

www.univerzitet-ska-biblioteka

Историја (свршетак), од А. Стан.; Мируј тиче!..., песма Милосава Јелића; Вук и медвед, природњачка цртица, од А. Стан.; У споменицу пријатељу, песма Душ. Николића; Белешке из науке и живота; Наши задаци; Забава из науке; Нове књиге; Наша пошта.

*

Голуб. — Изишли су 4. и 5. број са овом садржином: Народна мудрост, из „Народнога Блага“; Опомене при љубању, од Јов. М. Уд.; Плачњиви Ђура; У Јужној Африци, цртице из земљописа и народописа; Завјет, песма од Вељка; Три и више жигица једном дићи у вис, поучна забава или забавна поука; Вредност једне сламке, с немачког превео Воја Младеновић; Скромност и хвалисање, упоређење, стихови од Крајишника; Како ко ради онако и прође, приповеда Душан Ђурић; Магденбуршке лопте од чаша; Аманет, песма Петра П. Ковачевића; Спаситељ, с немачког Добривоје Стојнић; Гласник; Нове књиге и листови; Ребус, Коњички скок, Загонетка.

*

Зорица. — Изашао је 6. број са овом садржином: Српској Краљевини, песма од Ј.; Његово Величанство Краљ Србије Александар I (са сликом); Илија Бирчанин и хајдуци, од проф. Анд. Гавриловића; Српска мајка, песма М. Св. В.; Мртва птица, песма Дим. Глигорића; Како било Дабилу, од Д. Ј. П.; Млеко, по Х. Шмиду Воја Р. Младеновић; Прича о малој Иви, стихови од Срет.; Начинили кућу, од Војина Милорадовића; Часовник, по немачком Момчило; Дечје народне умотворине: Загонетка, по немачком Момчило; Не могу лагати, с немачког Вл. К. П.; Награђено поштење, по француском Влад. М. Провић; Белешке, с француског Савка Радичевићева, учит.; Ребуси; Рачунски задатак.

*

Финансијски Преглед. — Изишла је јануарска свеска са овим прилозима: Вук. Ј. Петровић, са сликом; Државни кредит, од А. А. Исајева; Међународна трговинска политика, од др-а Ј. Грунсла; Главнији правци у развоју система непосредне порезе; Трговина, везин привредни значај, везине националне дужности и везини односи према држави, од др-а Рихарда Еренберга, превео др. Драг. М. Павловић; Буџет, од Л. Пол-Дибоа; Нацрт историје политичке економије, од Џона Келса Ингрема, с енглеског превео Милић Радовановић, проф. В. Школе; Важнија примењена начела процесуалног пореског права у Аустро-Угарској, по др-у Јохану Воленики М. А. Поповић; Унутрашњи преглед; Спољашњи преглед; Наша финансијска пракса; Познавање робе; Белешке; Питања — одговори; Службени део.

ИЗ НАУКЕ

О образованости код балканских Словена. — Крајем фебруара ове године руски Археолошки Институт у Цариграду прославио је петогодишњицу свога установљења, и том приликом је Стојан Новаковић, посланик Краљевине Србије, говорио је о образованости код балканских Словена.

Остављајући на страну етнографске разлике и географску раскомаданост, Новаковић је размотрио, у њеној целини, развијање образованости код балканских Словена; почевши од њиховог насељења на полуострво па све до данас, он је прегледао разне утицаје, којима је она била потчињена као и разне фазе кроз које је прошла.

Први цивилизаторски фактор за балканске Словене била је Византија од VI до IX века. Дошавши у непосредни додир са усавршеном византијском цивилизацијом, нови дошљаци, још необразовани и у пола дивљи, морали су да подлегну њеном утицају. Он се

особито дао осетити онда кад су балкански Словени прешли у хришћанство, и од тада је црква играла главну улогу у делу њиховог просвећивања. Како је цивилизацијом код Византинаца готово искључиво господарила вера, то балкански Словени, примивши нову веру, нису могли а да с њом не усвоје и цео систем друштвенога живота који је од ње потицао. Доцније су се они готово сасвим идентификовали са Византијом; вера и код њих постаде, као и код Византинаца, као општи инспиратор и предводник, и то тако, да се код православних Словена црква потпуно помеша са народношћу.

То је тако било са Словенима који су се настанили у источном делу полуострва. Западни Словени, а особито приморски, били су изложени утицајима италијанским, који су се код њих дали лакше осетити услед врло развијених трговачких односа, који су постојали између приморских вароши Италије и вароши на обалама полуострва.

У XIV веку један догађај од највеће важности дао је цивилизацији балканских Словена сасвим другојачи карактер. Са отоманским освајањем ушла је на полуострво исламска вера и просвећеност арапска и источна, које су одмах почеле да врше највећи утицај. Овај се није огледао само у књижевности усвајањем арапске азбуке, на супрот римској и грчкој азбуци, већ и у спољашњем животу хришћана, који је примио на се готово искључив источни карактер. Шта више, велики број Срба усвоји са новом религијом и саме идеје и аспирације исламске.

Изложивши тако интелектуални покрет код балканских Словена у средњем веку, Новаковић износи да покрет, који произлази од утицаја византијских, римских или арапских, носи ипак апсолутан знак јединства, и доиста, каже, „он увек полази с верског гледишта, инспирира се искључивим религиозним тенденцијама,

народности претпоставља религију, и баца под ноге народни језик и говор искључиво у корист освештаног црквеног језика“.

Али то већ није тако у позна времена где модерне идеје дају народносно осећају неку превласт над религиозним осећајем. Прва последица ове појаве била је изучавање и развијање народног језика. У напредак балкански Словени различних вера почињу да својој народности дају већу важност него својој религиозној разлици. Услед тога, разне народности, раније мање више помешане, почињу се опредељавати и рађа се једна нова преосвећеност — овај пут националистичка цивилизација.

Међутим модерни утицаји нису сасвим могли заменити утицаје које смо видели да раније дејствују: они у многоме и данас постоје упоредо са старим утицајима, чији се ефекти још до данашњих дана продужују. Због тога цивилизација балканских Словена представља још и сада са свим разнолик карактер: средњовековне форме се на сваком кораку сусрећу са формама новог света. У стварности, ова цивилизација је још предмет сталне трансформације и еволуције, чије нам последице, завршује Новаковић, може показати само будућност.

УМЕТНОСТ

Српско Краљевско Народно Позориште. — У прошлој години прослављена је тридесетогодишњица Српскога Краљевскога Народнога Позоришта. Тим поводом бележимо ове врло интересне податке о нашем Народној Позоришту.

За време од 1868. године до 1. новембра 1899. године у нашем Народној Позоришту у репертоар његов уведено је свега 698 комада, и то српских 147, француских 263, немачких 172, енглеских 21, мађарских 21,

руских 19, талијанских 19, шпанских 14, чешких 9, пољских 3, румунских 2, и по 1 грчки, дански, јерменски и старо-ниђијски. Највише је нових комада уведено у репертоар 1869.—55 и то српских 17 и преведених 38; српских нових комада било је 1868. године 6, 1869. 17, 1870. 13, 1871. 4, 1872. 7, 1873. 2, 1874. 3, 1875. 6, 1876. и 1877. године по 1, 1878., 1879. и 1880. године по 3 нова српска комада, 1881. 5, 1882. 1, 1883. 6, 1884. 3, 1885. 1, 1886. 2, 1887. 2, 1888. 2, 1889. 10, 1890. 4, 1891. 3, 1892. 5, 1893. 1, 1894. 5, 1895. 6, 1896. 4, 1897. 3, 1898. 7 и 1899. 8 нових српских комада.

Од 10. новембра 1868. до 1. новембра 1899. било је свега 4818 представа, а на позоришној благајници је било за то време прихода 1.976.071.10 динара. Највише је било представа 1894. године — 252, а најмање у 1868. — 21. Прихода је било највише у 1898. години — 107.912.40 динара а најмање у 1868. години — само 8.084 динара. У једном месецу било је највише прихода у месецу октобру 1899. године — 18.316.05 динара, па у новембру 1897. године — 15.674.80 динара, и у јануару 1895. године — 15.369.75 динара. Најмањи је доходак био у новембру 1888. године — 141.90 динара.

*

Дваесетогодишњица рада српскога композитора и хоровађе Мите Топаловића. — Почетком ове године завршује се двадесет и пет година, како је Мита Топаловић почео управљати хором панчевачког српског црквеног певачког друштва. Топаловић је, дакле, провео четврт столећа управљајући непрекидно једним од најстаријих и најбољих српских певачких друштава. Зато време је Топаловић компоновао многе српске песме, чија је мелодија разнета по целој Српству. Управа панчевачкога певачког друштва одлучила је, да свечано прослави дваесетогоди-

шњицу свога вреднога хоровађе, и на овогодишњој главној друштвеној скупштини донета је једногласна одлука, да друштво другог дана ускреса ове године приреди свечану беседу у част дваесетогодишњице свога хоровађе Топаловића и да му том приликом да и какав видан знак своје захвалности и признања за велике заслуге које је стекао за то друштво и за српску песму у опште.

*

Србин уметник у Петрограду.

Пре краткога времена појавио се у Петрограду један необичан уметник, Србин по народности, о коме сви петроградски листови говоре као о некоме чуду. Тај необичан уметник, кога славе са врло лепога му, одлично обрађенога али за чудо чисто женскога гласа, син је пок. др-а Милана Јовановића, нашега познатог књижевника, *Младен Јовановић*. Млади Јовановић је по свршетку гимназије у Сремским Карловцима отишао у Беч и отпочео је учити медицински факултет. Али осетивши необично јаку наклоност к музици и певању, оставио је факултет и кренуо се на далеки север, да тамо својим необичним гласом стече, као прави уметник, признања себи и својем народу. И доиста, овај млади уметник је одмах привукао својим правим женским сопраном на се велику пажњу свих оних, који се интересују вокалном музиком и разумеју се у њој. Одмах су почели писати у свима петроградским листовима о томе феноменалном младићу, — „чуду конца века“, како га почеше називати. У једном угледном петроградском листу ово о њему пише: „Јуче сам био позван у један позоришни круг, да слушах феномена. У томе друштву, између осталих, било је и неколико професора из петроградског конзерваторијума. Феномен био је младић српске народности, изврстан музичар и певач сасвим особите формације. Представите себи лирички сопрано са слободном приро-

дном колоратуром, сасвим природног темпа, — у лицу двадесетогодишњег младића. Чудновато је да оваква врста појаве, производи, мимо очекивања, врло пријатне утиске, јер слушајући га чини вам се, да је певач каква „примадона“. Необични и млади српски певач отпевао нам је арију Родини, краљице од Хугенота, Волеро из Травијате, и сви смо били задивљени од чуда. Ових дана млади музичар биће представљен једном великом музичком кругу, где ће га између осталих слушати и људи најближи нашој опери.“ Други опет лист овако пише: „Јуче је Н. Фингер, најславнији певач у опери петроградској, давао у своме дому музички *soirée*, у циљу да својим гостима из најодабранијег друштва представи младог српског певача с необичним *soprano*. Млади Србин заинтересовао је апсолутно све госте г. Фингера и позива се од некога времена и у највише кругове нашега друштва. Интересно је да је млади српски певач после отпевања песме г-ђице Тетрачини, примадоне италијанске опере, поновио исту с невероватним успехом, због чега је био изазиван од стране друштва бурним „Браво!“

Јовановић ће сада предузети читав низ путовања по Јевропи и Америци, да прикаже свој необичан глас.

РАЗНО

Народни Дом у Сремским Карловцима. — Саборски Одбор је још пре три године био донео одлуку, да се трошком народних фондова подигне у Сремским Карловцима Народни Дом, у који би се сместила сва звања српских автономних власти, и где би била велика дворана за српске народне свечаности и скупштине. Ову је одлуку саборски одбор био послао на одобрење угарскоме министарству и то је одобрење сада дошло, те ће

се за најкраће време приступити подизању Народног Дома. Још овога пролећа ће у близини места, на коме ће бити Народни Дом подигнут, подићи српски патријарх Вранковић зграду за богословски семинар.

ПОКОЈНИЦИ

† **Кирило Б. Кутлик.** — 22. марта ове године преминуо је у Београду *Кирило Б. Кутлик*, академички сликар и управитељ прве сликарске школе у Србији. Пок. Кутлик је родом Чех и још врло млад дошао је пре неколико година у Србију, где је одмах најодушевљеније почео радити на ширењу сликарске уметности. Одмах по доласку је створио сликарску школу, и у њој је, као управитељ и наставник, радио најодушевљеније све до смрти, одржавајући је поглавито потпором нашега министарства народне привреде и редовном помоћу свога оца. Пок. Кутлик је умео, као мало који, у својих ученика да пробуди љубав и вољу према сликарској уметности, и оваквим својим радом знатно је помогао, да се у нас почиње обраћати озбиљнија пажња сликарској уметности. Био је необично даровит учитељ за почетнике у сликарству, и особито се одликовао тиме, што је у својих ученика умео да открије дар за сликарску вештину и помогне, да се тај дар толико развије и усаврши, те да дотични ученик може за кратко време са успехом наставити сликарске студије у каквој иностраној сликарској академији.

Пок. Кутлик је својим неуморним радом увек правдао оно велико поверење и лепу пажњу, указивану његовом сликарским радовима и његовој школи.

Нека му је лака српска земља, коју је у истини волео!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

† **Милан Стојшић.** — 16. фебруара ове године преминуо је *Милан Стојшић*, професор српске учитељске школе у Сомбору. Пок. Стојшић је рођен у Суботици 1866. године. У Сомбору је свршио шест разреда гимназије, потом сомборску српску учитељску школу и за тим вину педагогију у Пешти. Одмах по свршетку школовања постао је професором у сомборској Учитељској Школи и у томе звању остао је до смрти.

Поред школских дужности пок. Стојшић је радио на књижевности а и на просветним установама свога народа. Њему и његову заузимању има се захвалити, што је у Сомбору основана и врло лепо напредовала Добротворна Задруга Српкиња. 1897. године био је изабран и за посланика перлескога среза на првв. нар. сабору.

Нарави је био врло благе и питоме, врло погодне за наставнички позив, те и ученици његови врло жале за њим.

*

† **Генерал Монден.** — Недавно је преминуо у Паризу генерал *Монден*, српски министар војни под кнезом Михајлом. Пок. Монден је с највећом преданошћу радио на организацији народне војске у Србији у времену кад се кнез Михајло спремао да приступи остварењу заветне мисли Србинове. Као министар војни стекао је велике заслуге за српску војну снагу. И по одласку из Србије у Париз, Монден се све до смрти интересовао за Србију и српски народ, посведочавајући у много прилика своју велику љубав према Србима.

*

† **Давид Едвард Хјуз.** — Недавно је преминуо у Америци *Давид Едвард Хјуз*, прослављени физичар и електро-техничар енглески. Хјуз је рођен у Лондону 1831. године. Још као младић напустио је Енглеску и отишао је у Америку, где је прво давао лекције из музике, а после из физичких наука.

У брзо је по том обратио свуколику пажњу своју на практичну примену електрицитета. Тада је већ био Самуило Морзе решио питање о телеграфу и изумео парочити апарат за то, који је и сада, наравно знатно усавршен, у употреби под именом свога изналазача. Али Хјузу се учинило, да је Морзеов апарат телеграфисања и спор и заметан, па је почео огледати, да створи нешто боље и савршеније. И донета, после силнога труда и многих огледа, Хјузу пође за руком да пронађе савршенији начин телеграфисања, по коме се депеша на пријамној станици не мора, као код Морзеова апарата, тек исписивати, већ помоћу парочите клавиатуре одмах излази штампана. 1854. године, у 23. години живота, Хјуз је већ почео радити на остварењу своје замисли о новоме телеграфскоме апарату, а већ 1855. године био је добио патенат за свој проналазак. Тада је у Америци био у великој употреби Морзеов апарат, те телеграфске америчке компаније не дочекаше Хјузов проналазак са одушевљењем, али га зато лепо примеше у Јевропи. 1860. године Хјузов проналазак примеше у Паризу врло лепо и 1861. године инсталисани су Хјузови апарати на главним телеграфским линијама у Француској. 1862. године усвоји и Италија Хјузов апарат, 1864. приме га у Русији, и данас се тим апаратом служе готово на свима телеграфским линијама, где је саобраћај већи, те се могу плаћати спремнији радници, јер је рад на Хјузову апарату, и ако знатно бржи а оно и знатно сложенији по што је на апарату Морзеову.

1878. године је Хјуз изумео микрофон за појачавање звука у телефону, који изумеше Бел и Едисон, и принципи микрофона сада је у употреби код свих телефона.

Хјуз је за своје проналаске био одликован многим почасним звањима, а стекао је и лепо богатство. Многа научна друштва одликовала су га избором за своји члана, а био је

одликован и многим орденима од вла-
далаца готово целога света. За живота
је обилато помагао млађе пронала-
заче и научнике, а пред смрт је оста-

вио многе легате разним научним дру-
штвима, од којих је само француском
ученом друштву оставио 100.000 ди-
нара.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

Начелник округа тимочког, г. *Сава Јанковић*, приликом свог доласка у село Гамзиград, посетио је и гамзиградску школу и том приликом даровао је „фонду сиромашних ученика-ца гамзиградске осн. школе“ десет динара.

С тога одбор школе гамзиградске изјављује дародавцу најусрднију захвалност на тако племенитом дару.

Г. г. *Адолф и Рудолф Браумилер*, дворски и универзитетски књи-
жари из Беча, послали су на поклон библиотеци Велике Школе 45 дела у
56 свезака свога новијега и најновијега издања.

Господи А. и Р. Браумилер ректорат Велике Школе и овим путем изјављује своју најтоплију захвалу.

Г. г. *Ђорђе Стаменковић*, народни посланик из села Турековца; *Сте-
ва Вилотијевић*, књижар из Лесковца; *Коле Китић*, трговац из Лесковца,
и *Ђорђе Игњатовић*, свештеник из Лесковца — на дан Св. Саве ове год.
предали су по 6. дин. Управи фонда сиротних ђака осн. школе турековачке
(срез лесковачки) и постали су *чланови утемељачи*.

Сем улога, г. *Стева Вилотијевић* поконио је 10 ком. одабраних ју-
начких песама за сиротне а одличне ђаке те школе.

Управа фонда топло захваљује племенитим дародавцима.

Г. *Мијушко Вукадиновић*, трговац из Трстеника, положио је ново-
отвореној школи миханловачкој једно ђачко звонце у вредности 150 динара.

Управа школе миханловачке овим путем изјављује своју најтоплију за-
хвалу г. Мијушку.

Наследници пок. Тодора Кнежевића, бив. трговца из Шапца, послали су Добротворном Фонду гимназије Господара Јеврема Обреновића *сто педесет (150) динара, да се њим пок. отац Тодор* упише за члана утемељача тога фонда.

Управни одбор је прилог завео у књиге и у главницу фондовску унео, пок. Тодора Кнежевића уписао за члана утемељача, и овим изјављује даро-
давцима своју срдачну захвалност.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Управни и надзорни одбор шабачке Трговачке Банке предао је Добротворном Фонду Гимназије Господара Јеврема Обреновића једну стотину (100) динара са жељом, да се пок. Јован Ристић, бив. Краљевски Намесник и српски државник, упише за члана утемељача овога фонда.

Управни Одбор увео је овај прилог у главницу фонда, а пок. Јована Ристића уврстио међу чланове утемељаче добротворног фонда.

Госпођа Олга и господин д-р Мита Манојловић, општински лекар, уписали су своје јединиче прерано преминулу пок. Вожанку-Бисерку за члана добротвора Фонда сиромашних ученика гимназије Кнеза Михаила и положили на име уписа 150 динара.

Госпођа Јелена Р. Кандићка уписала је своју мајку пок. Љубицу А. Ристићку и свога мужа пок. Радована Кандића, бив. надзорника народних школа, за чланове утемељаче Фонда сиромашних ученика гимназије Кнеза Михаила и положила на име уписа за оба члана по 50 динара.

Г. Петар Селић, члан Касације у пензији, уписао се за члана добротвора „Фонда за потпомагање сиромашних ђака пожаревачких основ. школа“, са улогом од 100 динара.

Г. Мисаило Јовановић, школски надзорник окр. пожаревачког, уписао је своју пок. ћерцицу Мару за члана утемељача овога фонда, са улогом од 50 динара.

У име сиротних ђака управа овога фонда изјављује поменутој господи, као пријатељима васпитног напретка и помагачима ђачке сиротиње, своју најдубљу захвалност.

Г. Живојин М. Протић, начелник окр. тимочког, приликом свог путовања по округу, изволео је посетити луковску школу, и том је приликом даровао 10 динара сиротним ђацима те школе.

Школски одбор, у име сиротних ученика, захваљује му на тако племенитом дару.

Г. Ђира Змијанац, економ, дао је годишњу претплату на „Тежак“ и „Зорицу“ за врбничку школу у расинском срезу.

Овоме пријатељу просвете изјављује се топла благодарност.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 7 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Срвију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарije Краљевине Срвије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (министарство просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писаца, враћају.
